

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SOSYAL MEDYANIN, SÜREKLİLİK VE KOPUŞ
TEORİLERİ BAĞLAMINDAKİ TOPLUMSAL
HAREKETLERE ETKİSİ: GEZİ PARKI ÖRNEĞİ**

Berçem ÖDEN
16919008

Danışman
Doç. Dr. Seyfettin ASLAN

Diyarbakır 2019

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SOSYAL MEDYANIN, SÜREKLİLİK VE KOPUŞ
TEORİLERİ BAĞLAMINDAKİ TOPLUMSAL
HAREKETLERE ETKİSİ: GEZİ PARKI ÖRNEĞİ**

Berçem ÖDEN
16919008

Danışman
Doç. Dr. Seyfettin ASLAN

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Sosyal Medyanın Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Toplumsal Hareketlere Etkisi: Gezi Parkı Örneği” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

02/05/2019

Berçem ÖDEN

T.C
DİCLE UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Berçem Öden tarafından yapılan ‘Sosyal Medyanın Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Toplumsal Hareketlere Etkisi: Gezi Parkı Örneği’’ konulu bu çalışma jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

Ünvanı

Adı Soyadı

Başkan: Doç. Dr. Seyfettin ASLAN

Üye: Doç. Dr. Yılmaz DEMİRHAN

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYAN

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 02/05/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

...../...../2019

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

ÖNSÖZ

Toplumsal hareketler literatürde eski ve yeni olmak üzere kategorize edilmişlerdir. Eski olarak nitelendirilen hareketler daha çok sınıf tabanlı ve ekonomik çıkara dayalı hareketlere vurgu yaparken, Yeni hareketler belli bir kronolojik sıralamaya sahip olmamakla beraber 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında ortaya çıkmış kimlik, kültür temelli hareketlere vurgu yapmıştır. Bu ayrımla beraber, Türkiye'nin tecrübe etmiş olduğu ve çalışmamın konusunu oluşturan Gezi Parkı Olaylarının özellikleri üzerinden, hareketin eski hareketlere mi yoksa yeni tür bir harekete mi örnek gösterileceğine yönelik tartışmalar başlamıştır. Bu bağlamda kimi sosyal bilimci hareketlerin eski hareketlerle bir süreklilik ilişkisi içinde olduğunu ifade ederken, kimisi de eski hareketlerden bir kopuşu ifade ettiğini dile getirmiştir. Buradan hareketle çalışmada, Gezi Parkı Olaylarında eylemcilerin hızla örgütlenerek kanalize olmasında etkili olan sosyal medya araçlarının etkisi incelenerek, süreklilik ve kopuş bağlamındaki hareketlere etkisinin ne yönde olduğunu incelenmiştir.

Bu çalışmada büyük anlayış ve destek gördüğüm danışman hocam Sayın Doç. Dr. Seyfettin Aslan'a, bu çalışmayı yapmamda emeği geçen ve desteklerini benden esirgemeyen babam ve annem Enver ve Gülbin Öden'e, teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Ayrıca anlayış ve desteklerinden dolayı abilerim Erkan, Eren, Doğu ve ikizim Asmin Öden'e teşekkür ederim.

Berçem ÖDEN

Diyarbakır 2019

ÖZET

1960'lı yıllarda bütün dünyada ve özellikle batı ülkelerinde ortaya çıkmaya başlayan, öğrenci hareketleri ve Amerika'da ortaya çıkan Sivil Haklar Hareketi toplumsal hareketler üzerinde önemli bir değişim yaşanmasına yol açmıştır. Böylelikle eski sınıf temelli hareketlerin ivme kaybettiği onun yerine 'Yeni Toplumsal Hareketler' başlığının ortaya çıktığı dile getirilmeye başlanmıştır. Ancak bu değişim sosyal bilimlerde yeni bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bazı sosyal bilimciler eski ve yeni hareketler arasında önemli bir 'Kopuş' yaşandığını belirtirken, bazıları ise eski ve yeni hareketlerin birbirleriyle 'Süreklilik' ilişkisi içinde olduğunu iddia etmiştir.

Bu çalışmada eski ve yeni olarak kategorize edilen hareketler üzerinden Türkiye'de yaşanmış olan Gezi Parkı olaylarının hangi yönüyle eski hareketlerle süreklilik ilişkisi içinde olduğu ve hangi yönüyle eski hareketlerden bir kopuşu ifade edip, yeni tür bir hareketi imgelediği tartışılmıştır. Bu anlamda tartışmaya açıklık getirebilmek için harekete katılanların profili ve örgütlenme şekilleri incelenmiştir. Ayrıca teknolojik ilerlemeyle birlikte günlük hayatımızı dahi ele geçiren sosyal medyanın farklı coğrafyalarda ortaya çıkan ve domino taşı etkisiyle tüm dünyaya sıçrayan ve sonuçta Türkiye'ye de bulaşan toplumsal hareketlerin biçim değiştirmesinde oynadığı rol ele alınmıştır. Bu bağlamda sosyal medyada ortaya çıkan sanal kamusal alan, eski ve yeni ayrımındaki toplumsal hareketlerin anlamlandırılmasında ki işlevi Gezi Parkı üzerinden yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Toplumsal Hareketler, Kopuş Teorileri, Süreklilik Teorileri, Gezi Parkı Direnişi, Sosyal Medya

ABSTRACT

Student Movements, started to occur in the whole world, especially in Western countries, and Civil Rights Movement, emerged in America, have led to a significant change in social movements in 1960's. Therefore, decline of old class-based movement and emergence of "New Social Movements" title instead have started to expressed. However, this change brought about a new discussion in the social sciences. Some social scientists stated that there was an important "Break" between the old and new movements, while others claimed that the old and new movements were in a "Continuity" relationship with each other.

In this study, in which aspect of Gezi Parkı cases, experienced in Turkey, is in continuity relationship with old movements, and in which aspect it expresses a break from the old movements and represents a new type of movement were discussed through old and new categorized movements. In this sense, the profiles and organizational forms of the movement participants were examined to clarify the discussion. The role of social media, which has taken our daily life together with technological advancement, on deformation of social movements, which has emerged in different geographies, spread all over the world by domino effect and eventually captured to Turkey too, was discussed. In this context, the virtual public space emerged in social media, and its function in understanding the social movements in the old and new distinctions are interpreted through the Gezi Parkı.

Keywords

Social Movements, Break Theory, Continuity Theory, Gezi Parkı Protests, Social Media

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLO LİSTESİ	VI
ŞEKİL LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
TOPLUMSAL HAREKETLER	
1.1. TOPLUMSAL HAREKETLER: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE	4
1.2. TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI: TOPLUMSAL HAREKET KURAMLARI	7
1.2.1. Kalabalık Psikolojisi: Le Bon, Park	10
1.2.2. Kitle Toplumu Kuramı	11
1.2.3. Göreceli Mahrumiyet	12
1.2.4. Rasyonel Tercih Kuramı	13
1.2.5. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi	14
1.2.6. Politik Süreç Yaklaşımı	18
1.2.7. Yeni Toplumsal Hareket Teorileri	19
1.3. TOPLUMSAL HAREKETLERDE ESKİ-YENİ AYRIMI: SÜREKLİLİK VE KOPUŞ	20
1.3.1. Kopuş Teorileri/Kültürel Versiyon	22
1.3.2. Süreklilik Teorileri/Siyasal Versiyon.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA

2.1. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ: SOSYAL MEDYA, SOSYAL AĞLAR	30
2.2. SOSYAL MEDYA VE TOPLUMSAL HAREKETLER	33
2.3. SOSYAL HAREKETLERDE SOSYAL MEDYA ETKİSİ: 3 ÖRNEK OLAY	36
2.3.1. Arap Baharı	38
2.3.2. İspanya Öfkeliiler/Indignados Hareketi	45
2.3.3. We are 99%/Occupy Wall Street:	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEZİ PARKI ÖRNEĞİ

3.1. GEZİ PARKI OLAYLARININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	49
3.1.1. Olayların Gelişim Seyri.....	50
3.1.2. Eylemci Profili	60
3.2. SOSYAL MEDYANIN GEZİ PARKI OLAYLARINA ETKİSİ	62
3.3. ‘SÜREKLİLİK’ VE ‘KOPUŞ’ TEORİLERİ BAĞLAMINDA GEZİ PARKI OLAYI.....	67
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA	79

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Toplumsal Hareketlerin Çözümlemesine Yönelik Dört Yaklaşım.....	9
Tablo 2: YTH Kapsamında Kopuş ve Süreklilik Teorilerinin Karşılaştırılması	28
Tablo 3: Dünyada Sosyal Ağ Sitelerinde İlk 10.....	33
Tablo 4: Arap Baharının Yaşandığı Bazı Ülkeler Ve Sonuçları.....	40

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1 Günlük Aktif Twitter Kullanıcı Sayıları.....	66

KISALTMALAR

AKM	Atatürk Kùltür Merkezi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AVM	Alışveriş Merkezi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
bkz.	Bakınız
DİSK	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
EMEP	Emek Partisi
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İP	İşçi Partisi
KESK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
s.	Sayfa
S.	Sayı
ÖDP	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
SDP	Sosyalist Demokrasi Partisi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOMA	Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı
TTB	Türk Tabipler Birliği
YTH	Yeni Toplumsal Hareketler
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Toplumsal hareketler, toplumda değişimi sağlamak, istenilmeyen bir uygulamaya karşı çıkıp protesto etmek veya baskıya karşı direniş göstermek için çeşitli biçimlerde örgütlenerek bir araya gelen, kendi amaçlarını kamuoyu gündemine taşımak isteyen bireylerin oluşturduğu hareketleri ifade eden bir kavramdır. Bu hareketler genel olarak modern hareketler olarak tanımlansa da aslında tarih boyunca birçok toplumsal başkaldırıları olagelmıştır. 19. yüzyıla geldiğinde kapitalist sürecin getirdiğı sorunlarla birlikte toplumsal tabakalaşma da alt katmanları temsil eden köylü, zanaatkâr ve işçilerin faaliyet, eylem ve örgütlülükleri gözle görülür bir düzeye ulaşmış ve bu hareketlere yönelik ilk sistematik söylemler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan ve daha sonraları eski olarak nitelendirilecek hareketler, sınıf ve çıkar tabanlı olup, ekonomik hedefli ve iktidarı devirmeye yönelik hareketler olmuştur. Ayrıca bu hareketleri, daha çok işçi sınıfının ve orta sınıfın gerçekleştirdiğı iddia edilmektedir. Kimi yazarlara göre, İçsel olarak resmi örgütlerden oluşan bu hareketler, dışsal olarak “çoğulcu” ya da “kolektif” amaçları ve “’temsili rekabetçi parti politikaları” ve “’oy çoğunluğunu” oluşturmaktadır (Demiroğlu, 2014). 1960’ların sonuna geldiğinde bu hareketlerde önemli bir değişim yaşanmış ve toplumsal hareketler eski ve yeni toplumsal hareketler olarak ikiye ayrılmıştır.

Bu ayrışmanın sebebi, 1960’lı yıllardan itibaren tüm dünyada ve bilhassa batı ülkelerinde görölmeye başlanan “öğrenci hareketleri, yeni sol ve sivil haklar” hareketleridir. Ayrıca Çetinkaya’nın ifade ettiğı gibi 1970 ve 1980’lerdeki “LGBT, çevre, kadın, barış ve insan hakları hareketleri,” 1990’ların ve 2000’lerin “küresel adalet hareketi” olmuştur (2008). Toplumsal alanda meydana gelen bu değişimler,

hareketlerin meydana geliş nedenini, katılımcı profilini, örgütlenerek organize olma biçimlerini ve katılımcıların hedeflerini değiştirmiştir. Dolayısıyla eski olarak kategorize edilen ve işçi sınıfı temelli olan hareketler ivme kaybetmiş ve yerine daha çok kimlik, çevre, kültür, hayat tarzı temalı yeni olarak adlandırılan hareketler gelmiştir. Bu hareketleri oluşturan profil, genç ve yüksek eğitim düzeyini oluşturan orta sınıftan oluşmaktadır. İçsel olarak gayri resmi, lidersiz ve hiyerarşik olmayan yatay örgütlenmelere sahip olan yeni toplumsal hareketler, dışsal olarak daha çok taleplere dayanan protestolardan oluşmaktadır. Sayımer'in belirttiği gibi, geçmişteki sınıfsal ve ekonomik fayda tabanlı hareketlerden çevreci, barışçıl, kültürel ve kimliksel tabanlı hareketlere dönen “Yeni Toplumsal Hareketler,” farklı bir siyasal ve sosyal ilişki türünü ortaya çıkarırken aynı zamanda sosyal medyanın sağladığı haberleşme kolaylığı sayesinde yeniden şekillenmiştir (2014). Günümüzde ortaya çıkan toplumsal hareketlerdeki protestolarda internetin yoğun bir şekilde kullanılması bu hareketlerin yönlendirilmesinde, büyümesinde, direnişin ve hareketliliğin yoğunlaşmasında etkili olmaktadır.

Toplumsal Hareketler alanında yaşanan bu ayrım kuşkusuz yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Kimi sosyal bilimci yeni hareketlerin eski hareketlerle bir süreklilik ilişkisi içinde olduğunu ifade ederken, kimisi de eski hareketlerden bir kopuşu ifade ettiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada, ülkemizin deneyimlediği en önemli hareketlerden biri olan “Gezi Parkı Hareketinin” katılımcı profili, katılımcıların örgütlenme biçimleri ve sosyal medyayı kullanma pratikleri incelenecektir. Böylelikle “süreklilik” ve “kopuş” perspektifleri bağlamında Gezi Hareketinin eski hareketlerden farklılaşarak bir kopma mı ifade ettiği veya eski hareketlerle arasında bir devamlılık ilişkisi mi olduğu incelenmiştir.

Literatür taraması ve ikincil kaynaklar kullanılarak yapılan çalışmanın birinci bölümünde toplumsal hareketlerin kavramsal çerçevesi ve kuramsal alt yapısı belirtilmiştir. İkinci bölümünde, sosyal medya ve sosyal medyanın toplumsal hareketlerle ilişkisi ve 2011 yılından itibaren önce Arap yarımadasında başlayan ve sonra dünyanın farklı coğrafyalarına yayılan sosyal medya üzerinden örgütlenen örnek üç olay incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise ülkemizin deneyimlemiş

olduğu Gezi Parkı Olayı; eylemci profili, eylemcilerin örgütlenme biçimleri ve sosyal medyayı kullanma pratikleri incelenerek Gezi Parkı Olaylarının eski hareketlerden bir kopuşu içerip yeni bir hareketi mi imgelediği veya eski hareketlerle süreklilik ilişkisi içinde mi olduğu değerlendirilerek bir sonuca varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAREKETLER

1.1. TOPLUMSAL HAREKETLER: KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Toplumsal hareketler ortaya çıktıkları dönemin şartlarına ve çıkış sebeplerine göre değişkenlik gösterdiğinden bu hareketlerle ilgili farklı tanımlamalar yapmak mümkündür.

Toplumsal olay tanımını ilk olarak Lorenz von Stein, 1789'dan günümüze Fransız toplumsal hareketini anlatan kitabında, halkın siyasi mücadelesini anlatmak için kullanmıştır. İlk başta bu tanım, “tüm işçi sınıfının öz bilinci ile iktidarı” ele geçirebileceğini ifade eden ve süreklilik gösteren birleştirici bir süreç anlamı taşımaktaydı. Aslında Von Stein'ın kitabında vurguladığı kavramı, Marx ve Engels de Komünist Manifesto'da aynı anlamda kullanmıştır. Ancak 1848'de analizciler toplumsal hareketlerden çoğul kipiyle söz etmeye başlamışlardır (Tilly, 2004: 20). Nitekim Engels de, Manifesto'nun 1888 İngiliz baskısının önsözünde çoğul kipini kullanmış; “Bağımsız proleter hareketleri, canlılık göstermeye devam ettikleri her yerde amansızca bastırıyorlardı” ifadesini kullanmıştır (Marx ve Engels, 2016: 98). 19.yy.ın sonlarına doğru ise, analizciler sosyal hareketleri işçi sınıfına ek olarak hak talep eden her kesimi içine alacak şekilde genişletmiştir (Tilly, 2004: 20). Tilly toplumsal hareketlerin kökenini 18.yy.a dayandırmış olsa da esasen 19.yy.da toplumsal hareketlere yönelik ilk sistematik açıklamalar yapılmıştır. 20.yy.da modernizm ile birlikte asıl tartışmalar başlamıştır. Tarihsel süreçte toplumsal hareketlerin yapı ve iddiaları değişip dönüşmüştür. Bu nedenle toplumsal hareketlerin çok çeşitli tanımları bulunmaktadır.

Bu tanımlardan birisi de, toplumsal hareket veya sosyal hareket, toplumda değişim yaratmak, istenilmeyen bir uygulamaya karşı çıkıp protesto etmek veya baskıya karşı direniş gösterme amacıyla çeşitli şekillerde örgütlenerek bir araya gelen, ortak amacı benimseyen insan grubunun oluşturduğu hareketlerdir (Göker, 2014: 28). Toplumsal hareketlerle ilgili benzer tanımlamayı da Giddens yapmaktadır, O'na göre, "Toplumsal hareket, yerleşik alanın dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe erişebilmeyi sağlayabilmek için girişilen toplu bir çabadır" (2000: 540-541). Sosyoloji sözlüğünde toplumsal hareket, "dikkate değer sayıda insanın, toplumun başlıca özelliklerinden birini ya da birkaçını değiştirmek (ya da değiştirilmesine karşı direnmek) için örgütlü çaba harcamalarını gösteren bir terim" şeklinde tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 746). Buradan hareketle toplumsal hareketlerin, ortak amaca hizmet etme maksadıyla belirli bir örgütlenme biçimi olarak karşımıza çıktığı söylenebilir (Ertan, 1999: 118).

Bu örgütlenme genellikle toplumsal anlamda yaşanan bir kriz durumunda ortaya çıkar. Yani bir hareketin ortaya çıkmasına yol açan toplumsal problemdir. Bireyler süreklilik arz eden bir kriz durumundan kaynaklanan huzursuzluğu gidermek ve olmasını istedikleri koşulu sağlayabilmek için örgütlenerek ortaya çıkarlar (Advan, 2015: 12). Başka bir deyişle, sosyal hareket, birbiriyle tesanüt halinde olan, aynı düşünce ve duyguya sahip olan insanların, rahatsızlık duydukları bir sorunu çözebilmek ve bu soruna neden olanlara yönelik eylemler yapmak üzere bir araya gelen, süreklilik durumu almış enformel toplumsal ağlardır (Bayhan, 2014: 26). Nitekim Tarrow da, toplumsal olayları, toplumdaki haksızlıkların sebebi olarak belirtilen öteki güç merkezlerine yönelik oluşturulmuş tavır olarak görür (Tarrow'dan aktaran Can ve Taşçı, 2016: 152). Benzer şekilde Blummer'e göre de tüm toplumsal hareketlerin meydana gelişi mevcut durumdan kaynaklanan hoşnutsuzluktur. Ayrıca buradan hareketle Blummer, sosyal hareketleri, mevcut sistemden farklı bir sistem oluşturmak isteyen kişilerin dayanışmayla oluşturdukları ortak hareket şeklinde tanımlar (Blummer'den aktaran Coşkun, 2013: 66). Dolayısıyla toplumsal hareketler, kendi fikirlerini, taleplerini ve hoşnutsuzluklarını ülke gündemine sokmaya çalışan mobilize olmuş kişilerin hareketlerini ifade eden bir kavramdır. Toplumsal hareketlerin ortaya çıkma sebebi, bu hareketlerin içerisinde

ki bireylerin siyasete katılımlarının engellenmesidir. Başka bir deyişle karar alma süreçlerine katılmak ve taleplerini gerçekleştirmek isteyen bireylerin bu süreçlere katılmalarını sağlayacak araçlardan yoksun olmalarıdır (Aksoy, 2015: 95).

Toplumsal hareketleri mücadeleci siyaset olarak açıklayan Sidney G. Tarrow ayrıca mücadeleci siyaseti sıradan insanların siyasi karar alma mekanizmaları üzerinde etkili olabilecek gruplarla dayanışarak karar vericilere karşı bir blok oluşturması olarak tanımlar (Tarrow'dan aktaran Coşkun, 2013: 66). Benzer şekilde Castell'de, her toplumsal hareketin, mevcut sistemin muhafaza edilmesini hedefleyen siyasi aygıtın müdahalesine uğradığını ifade etmiştir (Castell'den aktaran Işık 2011: 6). Dolayısıyla her toplumsal hareket kendisine karşı bir hareket yaratır (Ertan, 1999: 118). Bu çerçevede toplumsal hareketin ortaya çıkmasında, ortak amaca hizmet etme, örgütlenme, toplumsal huzursuzluk yaratma, eskinin yerine konulacak yeni düşünce ve karşı hareketin oluşması şeklinde beş önemli faktör rol oynamaktadır.

1.2. TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI: TOPLUMSAL HAREKET KURAMLARI

Toplumsal hareket, modern bir olgudur. Ancak bu tarihin ilk zamanlarında hiç bir ayaklanmanın olmadığı anlamına gelmemektedir.

Tarihin ilk zamanlarından beri toplumsal yaşamda çok farklı direniş biçimleri, çatışmalar, isyanlar ve başkaldırıları olagelmıştır. Gerek yönetenler arasında meydana gelen çatışmalardan, gerekse yönetilenlerin toplumsal durumlarından kaynaklanan çok farklı direniş şekilleri insanların yaşamlarında önemli değişikliklere yol açmış ve insanlık tarihinde etkili olmuşlardır (Çetinkaya, 2008: 15). Dolayısıyla toplumsal hareketler veya başka bir ifadeyle direniş ve çatışma hakkındaki düşünce bu hareketler kadar eskidir. Öte yandan genel olarak 20. yüzyılın ortalarına kadar toplumsal hareketlerin niteliği anlaşılmamış ve resmi tarih yazımında ön plana çıkamamıştır. 19. yüzyıldan itibaren toplumsal hareketlere ilişkin daha sistematik analizler yapılmaya başlanmıştır. Ancak yine toplumsal hayatta sıradan insanların, oynadıkları roller gün ışığına çıkarılmamıştır.

18. yüzyıldan ve özellikle de 19. yüzyıldan sonra gelişen kapitalist toplum ilişkilerinin yaygınlaşması, metalaşma süreci, hızlı kentleşme ve göç, hem kırsal kesimde hem de şehirlerde ciddi sorunlara yol açmıştır. Toplumsal hiyerarşide alt katmanları temsil eden köylülerin, zanaatkarların ve işçilerin faaliyetleri, eylemleri ve örgütlülükleri göz ardı edilemeyecek bir düzeye ulaşmıştır. Bunlara ek olarak vergi ayaklanmaları, seçim mücadeleleri, geçim kaynaklı ayaklanmalar ve grevler hem toplumsal alt katmanlarda yer alan bu grupların örgütlenme düzeylerinde hem de süreklilikleri bakımından artarak devam etmiştir (Çetinkaya, 2008: 18-19).

Çetinkaya tarafından ana hatlarıyla bahsedilen bu süreç, toplumsal hareketler üzerinde ilk sistematik yaklaşımı oluşturmuştur. Nitekim bugün literatürde "kalabalıklar" yaklaşımı ya da kuramı denilen bu düşüncenin en tipik temsilcisi ise Gustave Le Bon'dur. Le Bon'un yaklaşımı aslında kitle toplumunun ortaya çıkışıyla birlikte gelişen meşruiyet krizine verilen yanıtlardan birisidir. Toplumun kitleleşmesiyle beraber artık toplumun büyük bir kesimi siyasi hayata daha aktif şekilde katılmaya başlamıştır. Bilhassa genel oy hakkı için mücadele ve farklı

talepler için bir araya gelen kitle tabanlı örgütler toplumsal seferberlik açısından madalyonun diğer yüzünü oluşturmuş, yani bu kitlesel seferberlikle beraber oluşan krizler ve toplumsal çatışmalar 19. yüzyılın başındaki romantik fikirlere önemli bir darbe vurmuştur. Artık toplumsal ortamda bireyin duygu ve inançlarına dikkat çeken bir anlayış oluşmaya başlamıştır. Ancak toplumsal hareketlere ilişkin Gustave Le Bon'un temsilcisi olduğu elitler ve yöneticiler arasındaki bakış açısı daha çok bir korku ve tikslenme ifadesidir (2008: 18).

Fransız devriminde insanların niçin bir sosyal patlama gösterdiği sorunsalından hareket eden Gustave Le Bon ile başlayan ilk dönem teorileri daha çok, kitlelerin/kalabalıkların yıkıcı yönüne vurgu yapmaktadır. İnsanların sürü psikolojisi ile bu tarz tutum takınmalarını aşırılık olarak vurgulayan ilk dönem teorileri bu tarz davranışları irrasyonel olarak tanımlamışlardır. 20. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde bu anlayış biraz daha gelişerek Nazizm ve Faşizm gibi hareketlerin neden başarılı olduğunu açıklama girişimleri ile birlikte kitle toplumunun politik ve psikolojik etkilerine yoğunlaşmalarına yol açmıştır. Bu hareketlerin göç ve modernleşme ile sosyal ilişkileri zayıflayan bireylere kitle hareketlerine katılmayı cazip hale getirdiği ve bireylerin bu hareketlere katılarak kendi bireysel ve yalnız hayatlarına anlam kazandırdığını vurgulamıştır. Diğer grup ise, mahrumiyet ve kızgınlıkların insanları kolektif davranışlara ve toplumsal hareketlere katılmaya ittiğini ve insanların kendi mahrumiyetlerini azaltmak için protestoya başvurduklarını savunmuşlardır. Mahrumiyet düşüncesi görecelidir, kişiden kişiye ve gruptan gruba değişebilir dolayısıyla durumları iyi olan sosyal gruplar da kendilerine haksızlık yapıldığı düşüncesine inanarak toplumsal bir eyleme başvurabilirler. Ayrıca bir şeyden mahrum olmanın bir toplumsal hareket için tek başına yeterli olmadığı, bunun kültürel ortamda algılanması ve kurgulanması gerektiği savunulmuştur. Bu anlayışlarda her ne kadar kolektif davranışların irrasyonel olduğu düşüncesinden vazgeçilmemiş olsa da harekete katılanların daha stratejik ve akılcı oldukları kabul edilmeye başlanmıştır (Uysal, 2016: 41).

Ancak Gustave Le Bon'un kalabalıkları aşırı ve irrasyonel olarak görmesi anlayışı ve sonraları ortaya atılan yoksunluk ve kızgınlıkların ortak davranışlara

sebebi olduğu ve bu tarz davranışların da akıl dışı olması düşüncesi 1970’li yıllarda önemli bir değişim yaşamış ve bu anlayış bırakılmıştır. Ortak davranışlarında aslında akıldışı olmayacağı savunulmuştur. Bu değişimin kuşkusuz ana sebebi 1960’larda tüm dünyada görülmeye başlayan “Öğrenci Hareketleri” ve Amerika’da ortaya çıkan “Sivil Haklar Hareketinin” bilim çevrelerince ilgi çekmesidir. Artık Amerikan Sivil Haklar mücadelesi ile birlikte bu insanların hareketlerini vahşi, azgın kalabalık ve aşırı olarak görmek imkânsızdır. Bu sebeple akademisyenler “azgın kalabalıklar” benzetmesinin yerine daha farklı kavramlar bulmaya başlamıştır. Çoğu bu eylemlere önceden katılmış, hareketin içinden olan analizciler, hareketler üzerinde sonradan yaptıkları incelemede çeşitli hak talebinde bulunan ve bunun için eylemler yapan insanların aslında rasyonel biçimde davranan normal insanlar olduklarını savunmuş ve 1970’lerden beri bu konuda etkili olan iki yaklaşımı ortaya çıkarmışlardır. Bunlardan birisi Birleşik Devletlerde daha çok etkisini gösteren “Kaynak Mobilizasyonu Teorisi,” diğeri de Avrupa’da söylem bulan “Yeni Toplumsal Hareketler” yaklaşımıdır.

Tablo 1: Toplumsal Hareketlerin Çözümlemesine Yönelik Dört Yaklaşım

	ABD	Avrupa
1970’ler öncesi	Kolektif Davranış	Marksizm
1970’lerden beri	Kaynak Mobilizasyonu Politik süreç	Yeni Toplumsal Hareketler

Kaynak: Crossley ’den aktaran Kartal ve Kümbetoğlu, 2014: 48.

Aşağıda toplumsal hareketlere ilişkin ortaya çıkan farklı sistematik yaklaşımları daha ayrıntılı ele alarak bu konu hakkında daha geniş bilgi verilecektir. Ancak bu yaklaşımlara geçmeden şunu belirtmekte fayda var; bu yaklaşımların hiç

birinin bütüncül bir dönüşümü ifade etmediği sadece dönemin popüler yaklaşımları olduğu ileri sürülmektedir.

1.2.1. Kalabalık Psikolojisi: Le Bon, Park

Le Bon “Kitlelerin Psikoloji” adlı eserinde kitlelerin/kalabalıkların yıkıcı rolüne vurgu yapmaktadır. Öyle ki, kitle içindeki birey ile tek başına bireyin oldukça farklı nitelikte olduğunu belirten Le Bon, bireylerin kimlikleri ne olursa olsun kalabalığın içine dâhil olmalarıyla kolektif bir ruhun oluşacağını ve bu kolektif ruhun da kişilerin akli yetilerini ve şahsiyetlerini silerek tamamen bilinçaltını egemen konuma getireceğini belirtmektedir. Böylece birey, yalnızken frenlemek zorunda kaldığı içgüdüleri, kitle içindeyken serbestçe sergilemektedir. Diğer bir deyişle, tek başınayken akli başında davranan birey, kitle içindeyken tam anlamıyla bir vahşiye dönüşmektedir. Bu yüzdendir ki, topluluklarda kişileri harekete geçiren zekâ değil bilinçsiz duygulardır. Bundan dolayı da kalabalıkların en önemli özelliği yönlendirmelere açık olmaları, çabuk ikna olmaları ve abartı şekilde duygularını açığa çıkarmalarıdır (2005: 23- 19). “Dönemin seçkinlerinin ve yöneticilerinin yaklaşımını yansıtan, Le Bon’un temsilcisi olduğu bu bakış açısında kitlelerin ve kalabalıkların ezici rolü vurgulanmıştır” (Çetinkaya, 2008: 19). Kalabalıkların aşırılığını ve iradelerinin olmadığına altını çizen Le Bon’un yaklaşımı, toplumsal hareketleri akıldışı olarak görmektedir (Kartal ve Kümbetoğlu, 2014:1). Dolayısıyla Le Bon’un “kalabalıklara karşı tutumu olumsuzdur ve kalabalık psikolojisinin ona katılanları makul/rasyonel düşünme tarzından uzaklaştırdığını düşünür ve bu şüphecilik o dönem de hâkim elitlerin kitlelere karşı duyduğu şüphe ve olumsuzluğu yansıtır.” O’na göre birey kalabalığa dalınca “kendi benlik duygusunu kaybeder ve sayının çokluğundan kaynaklanan yenilmez bir güce sahip olduğu duygusuna kapılır” (Reicher v.d.’den Aktaran Uysal, 2016: 20-21). Dolayısıyla bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere toplumsal hareketlere ilişkin olarak Le Bon’un temsilcisi olduğu elitler ve yönetilenler arasında kanıksanmış bakış açısı daha çok irrasyonellik durumudur. Kalabalıkların hareketleri bir çılgınlık anı olarak resmedilmektedir (Çetinkaya, 2008: 20).

Bu irrasyonellik hali eylemcilerin ve hareketlerin bir aşırılık hatta sapkınlık biçimi olarak analiz edilmesine yol açmıştır. Bu bakış açısı aslında kendini çok farklı yöntemlerde ifade etmeye devam etmiştir. Yine toplumsal hareket kaynaklarında sıkça ele alınan anlayışlardan bir diğeri, Kitle Toplumu Kuramı'dır.

1.2.2. Kitle Toplumu Kuramı

Toplumsal hareketler konusunda ilk dönem yaklaşımlarından birisi de “kitle toplumu” olarak adlandırılan yaklaşımdır.

Kitle toplumunun temel varsayımı, şehirleşme ve göç sebebiyle kentlerde yaşayan kişilerin daha önceki sosyal ilişkilerinden ve ağlarından kopması, akrabalık ve cemaat bağlarının zayıflaması, bireysellik ile yalnızlığın insanları büyük endişe ve kaygıya götürmesi dolayısıyla, insanların manipülasyon ve provokasyona açık hale gelmesidir. Bir anlamda, yalnızlaşarak tutunacak dal arayan kitle toplumunun bireyleri etkiye çok açık hale gelmektedir. Bu düşünceler kitle toplumu anlayışının ‘sağ’ ve ‘sol’ yorumlarında benimsenmiştir. İlk yorum daha çok seçkinlerin tarafında yer alarak özgürleşmeye kuşkuyla yaklaşmış, kitlelerin liderlerin elinde oyuncak olduklarını ve bu yüzden sistem karşıtı hareketlere katıldıklarını kabul etmiştir. Frankfurt Okulunun simgelediği sol yorum ise daha çok kitlelerin tarafını tutmuş, seçkinlere karşı aykırı bir tutum benimsemiş ve seçkinlerin iletişim kanallarını kullanarak kitleleri uyuşturduklarını ve yönlendirdiklerini ileri sürmüştür. Ayrıca Nazi Almanyası ve Mussolini İtalya'sında kitlelerin liderler tarafından etkili bir şekilde yönetilmesini dikkate alan bu kuramda, toplumdan kopuk olmanın kolektif davranışı arttırıcı bir etkiye sahip olduğu düşünülmüştür. Bunun yanı sıra özellikle Frankfurt okulunun Nazizm'in nasıl ortaya çıktığı ve neden başarılı olduğu sorunsalından hareketle yaptığı açıklamalar kitle toplumunun politik ve psikolojik etkilerine odaklanmalarına yol açmıştır. Bu hususta kitle kültürünün bireylerin kritik düşünme ve hareket etme potansiyellerini yok ettiği ve siyasal olarak pasifize hale getirdiği için de kitlesel kamuoyunun ve iletişimin siyasal hisleri yok etme aracı haline geldiğini dile getirmiştir (Uysal, 2016: 34). Dolayısıyla aşırı hareketleri, demokratikleşme kültürüne zarar verdiğini vurgulayan bu kuram değişmeyen ön

yargıya sahip oldukları ve kolektif davranışları rasyonellik dışı, tehlikeli ve aşırı gördükleri için eleştirilmiştir.

Tocqueville ve Le Bon gibi filozoflar sanayi döneminden sonra modern toplumlarda topluluk düşüncesinin yok olduğunu ve yerine bireysellik, yalnızlık ve endişe gibi düşüncelerin aldığını savunmuşlardır.

İkinci Dünya savaşından sonra filizlenmeye başlayan bu kurama göre kitle hareketleri, başkaldırı ve toplumsal hareketler modernleşmenin faydalarının henüz tatmin edilmemiş kitlelere ulaşmasıyla son bulacak gelişmelerdir. Modernite bir takım toplumsal kesimleri mağdur etmiş ve bu sebeple onların tepkilerini almıştır. Ancak İkinci Dünya savaşı sonrası iyimser kalkınmacı felsefesinin ifadesine göre modernitenin sağladığı nimetler bu kesimlere yayıldıkça bu hareketlerin ortadan kalkacağı yönündedir (Çetinkaya, 2008: 21).

1.2.3. Göreceli Mahrumiyet

Toplumsal hareket konusunda ilk dönem yaklaşımlarından birisi de Göreceli Mahrumiyet olarak adlandırılan yaklaşımdır.

Mahrumiyetten kasıt kişinin bir konuda eksik bırakıldığı düşüncesinde olmasıdır. Göreceli mahrumiyet ise, tamamıyla nesnel kalıplara bağlı bir mahrumiyet anlayışına dayanarak değil, insanların beklentileriyle gerçek hayatla bulundukları konum arasındaki farklılık nedeniyle ya da kendi durumlarının başkalarından farklı olması nedeniyle mağduriyet düşüncesinin ortaya çıkmasıdır. Başka bir ifadeyle, açık bir şekilde mahrumiyetten bahsetmek yerine beklentilere göre veya başka insanlara göre daha kötü durumda olduklarını hissedip bu duruma kızgınlıkları nedeniyle protestoya başvurmalarıdır (Uysal, 2016: 36). Buradaki kızgınlık esasen kolektif bir eylem için temel olmaktan ziyade kolektif eyleme neden olabilecek bir sebeptir. Yani mahrumiyet düşüncesi tek başına bir toplumsal hareket için yeterli değildir.

Dolayısıyla yoksunluk ve memnuniyetsizlik yaşayan bazı insanların sosyal hareketlere katılmadıklarını göreceli yoksunluk kuramı açıklayamamaktadır. Memnuniyetsizlik ya da yoksunluk duyguları bazı insanları toplumsal hareketlere

itse de bu durum tek başına hareketlerin meydana gelmesinde yeterli değildir (Kartal ve Kümbetoğlu, 2014: 50).

Tedd Gurr'un çok atıf yapan kitabı, 1970 yılında kolektif eylemi yoksunluk duygusu ve karşılanmamış beklentilerle açıklamaktaydı (Tedd Gurr'dan aktaran Çetinkaya, 2008: 21). Gurr'a göre mahrumiyet düşüncesi göreceli bir düşünce olduğu için durumları iyi olan sosyal gruplar bile kendilerine yapılan bir haksızlık olduğu düşüncesine inanarak protestoya başvurabilirler. Dolayısıyla bu teori durumu iyi olan orta ve üst sınıfların durumlarına yönelik hissettikleri tehdit nedeniyle eyleme başvurabileceklerini kabul etmektedir (Jasper ve Polletta'dan aktaran Uysal, 2016: 36).

1.2.4. Rasyonel Tercih Kuramı

Toplumsal hareketleri, "Kör inançların ve sürü psikolojisinin sonucu olarak gören kalabalıklar yaklaşımının zıttı olan rasyonel tercih kuramı, hareketleri bireylerin rasyonel eylemlerinin sonucu olarak açıklar" (Çetinkaya, 2008: 21; Işık, 2011: 2). Zaten "davranış" yerine daha çok bir bilinçliliği veya bir tercihi işaret edecek şekilde 'eylem' kelimesi kullanılmaktadır (Çetinkaya, 2008: 21). Çünkü davranış kimi zaman insanın denetleyemediği bilinçsiz bir şekilde yaptığı hareketler olabilmektedir. Eylemde ise daha çok isteyerek bilinçli bir şekilde yapılan hareketler vardır (Advan, 2015: 40).

Bu kuramın önemli temsilcisi Mancur Olson'dur. Olson, insanların sadece kişisel çıkarlarını korumak ve bunları arttırmak için harekete geçeceklerini iddia etmiştir (Olson'dan aktaran Çetinkaya, 2008: 21-22). Eyleme katılacak insanlar kendilerine yarar getirecek tüm ihtimalleri hesaplayarak ona göre tercih yaparlar.

İnsanların farklı sosyal bağlamlara göre değişmeyen nesnel ve rasyonel olduklarına inanan Olson bireylerin çıkarlarını arttırmak için kusursuz bir bilgiyle çalıştığını ve kolektif bir hareketten önce, fayda-maliyet hesabı yaptığını iddia etmiştir (Olson'dan aktaran Işık, 2011: 2). Yani eylemcilerin eylem sonunda elde edecekleri yarar, kaybettiklerinden daha çok ise eyleme katılabilirler (Olson'dan aktaran Çetinkaya, 2008: 22). Olson'un katılım hakkında öne sürdüğü açıklama bize,

bireylerin bağımsız olduğunu ve kendi maddi refahlarını yükseltme arayışı içinde olduğunu göstermiştir (Özen, 2007: 23). Rasyonalist ekolün ilk özelliği bireysellik olmakla beraber toplumsal dünya genel olarak bireyler ve bireylerin yaptığı eylemlerle açıklanmaktadır. Kuram bazı ögeler üzerine odaklanmaktadır. Bu ögeler; talepler, fırsatlar, sınırlılıklar ve rasyonalitedir (Crossley, 2002: 57). Bu bağlamda bireylerin bazı talepleri bulunmaktadır. Birey bu istekler doğrultusunda imkânları kollayarak rasyonel bir çerçevede ihtimalleri ele alarak kolektif bir eylemin içinde yer alıp almayacağına karar verir.

Olson'un tezi sıkça eleştirilmesine rağmen yine de bu yaklaşımın toplumsal hareketler literatüründe oldukça önemli bir katkısı olmuştur. Nitekim söz konusu yaklaşım, toplumsal bir hareketi gözü dönmüş şuursuz kalabalıklar yaklaşımından kurtarmış ve bundan sonra kolektif bir eylem daha ölçülebilir, tartışılabilir ve incelenebilir bir olgu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Nitekim bugünün hâkim yaklaşımlarının çoğunun, rasyonalist ekolün bir devamı olduğu öne sürülmektedir (Çetinkaya, 2008: 22).

1.2.5. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi

1960'lı yıllarda sosyal hareketlerin artmasıyla beraber teorisyenler sosyal olay teorilerini tekrar incelemeye başlamıştır. Daha önceki sosyal bilimcilerin aksine bu dönemin bilim adamları toplumsal olayların içinde daha çok yer aldıklarından olaylara bakış açıları değişmiştir (Can ve Taşçı, 2016: 156). Daha sonraları bu hareketler üzerine yaptıkları araştırma ve analizlerde, sivil haklar isteyen ve eylemlere katılan kişilerin diğer insanlar gibi fayda muhakemesi yaptıklarını bundan dolayı da rasyonel şekilde protesto gerçekleştiren insanlar olduklarını belirtmişlerdir (Uysal, 2009: 219). Dolayısıyla 1960'lı yıllar ile artmaya başlayan toplumsal hareket, bu hareketlere ilişkin akademik çalışmaları da etkileyerek bugün bu konuda en önemli iki yaklaşımı ortaya çıkaracaktır. Bunlardan birisi, Birleşik Devletlerde daha çok söylem bulan "Kaynak Mobilizasyonu Teorisi," öteki de Avrupa'da etkili olan "Yeni Toplumsal Hareket Yaklaşımıdır" (Çetinkaya, 2008: 22). 1960'lı yıllarla birlikte değişen şey, 1960'larda ortaya çıkan ve özellikle Batı toplumlarında meydana gelen öğrenci hareketleri ve Amerika'da ki Sivil Haklar Hareketidir (Uysal,

2009: 219). Artık toplumsal hareketlerle ilgili fikir yürüten kişilerin Amerikan Sivil Haklar mücadelesini kurgulanmış, akıl dışı bir tepkisel hareket olarak görmeleri mümkün değildi. Bundan dolayı sosyal bilimciler ‘ayaktakımı’, ‘azgın kalabalıklar’ yerine farklı analiz biçimleri geliştirmeye başlamışlardır (Çetinkaya, 2008: 23). Böylelikle artık toplumsal hareketler sosyal yaşamın normal bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır (Uysal, 2016: 5).

Toplumsal hareketlerin yaşadığı dönüşümü ele alan bu kısa girişten sonra Kaynak Mobilizasyonu Teorisinin ayrıntıları ele alınabilir. Esasen daha önce değinilen rasyonalist ekolün 1990’lı yıllarda kültürelci söylem perspektifi tarafından eleştirilmesi bu kuramın yeniden formüle edilmesine neden olmuştur ve bu yeni formüle ediş biçimiyle iki farklı eğilim ortaya çıkmıştır. “McCarthy ve Zald’un” başını çektiği Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve “Tilly, McAdam, Tarrow, Oberschall” ve diğerlerinin temsil ettiği siyasal süreç kuramıdır.

Kaynak Mobilizasyonu teorisyenlerinden McCarthy ve Mayer Zald ekonomik bir analizden yola çıkarak bireylerin ve sosyal grupların faydacı bir bakışla zararlarını azaltıp kârlarını arttırma prensibi ile harekete geçtiklerini (Uysal, 2009: 219) yani toplumsal hareket alanında maliyet-kâr gibi piyasa kurallarının geçerli olduğu düşüncesine dayanarak mikro-ekonomik bir varsayım öne sürerler (Uysal, 2016: 6). Aslında bu mikro ekonomik model ilk olarak Mancur Olson tarafından ortaya atılmıştır. Rasyonel tercih kuramı içinde ele alınan Olson bu yeni düşünüşün içinde alınabilir. Çünkü toplumsal hareketlere ilişkin iki büyük yaklaşımdan birisini oluşturacak Kaynak Mobilizasyonu teorisi esasen Olson’un çalışmalarıyla ilgilidir. McCarthy ve Zald’da tıpkı Olson gibi hareketleri çıkarlar ile ilişkili bir olgu olarak ifade etmişlerdir. Bu bağlamda kolektif eylemin temelde, strateji yaparak bireylerin faydalarının akla dayalı olarak izlenmesi olduğunu varsaymaktadır (Göker, 2014: 32; Işık, 2016: 16). Girişimci liderlerin hayat verdiği formel örgütlerin, kolektif hareket için kaynak toplarken izledikleri yolları vurgulamışlardır. Buna göre güdüleri açısından incelendiğinde, liderler gibi örgütler de rasyoneldir (Işık, 2016: 14).

Neticede irrasyonalist gelenek kızgın, istekleri karşılanmamış, bundan dolayı hayal kırıklığına uğramış kalabalıklar imgesini, rasyonalist okul kendi çıkarını

düşünen, faydacı bireyler imgesini öne sürerken, kaynak hareketliliği kuramcıları da insanları eylem yapmaya yöneltten güdülerin araçsal olduğunu varsaymıştır. Ancak ister örgütler ister bireyler açısından ele alınsın, ortada belli bir kişisel çıkar rasyonelliği söz konusudur (Işık, 2011: 15). Dolayısıyla kuram hem toplumsal hareket eylemlerinin normal bir şey olduğunu hem de gruplarında bireylere benzer olarak akıllı davranış sergileyebileceğini ortaya koymuştur (Uysal, 2009: 219). Böylelikle Olson'un rasyonel bireyi onların teorisinde rasyonel örgütlülüğe dönüştürmüştür.

Bunun dışında kaynak Mobilizasyonu teorisi, bireyleri toplumsal olaylarda yer almaya çağıran nedenlere odaklanmıştır (Can ve Taşçı, 2016: 156). Bu sebeplerden hareketle bu teori, kolektif hareketlerin mantıksız oluşu hakkındaki psikolojik varsayımların üstesinden gelecek bir çabayı temsil etmektedir (Işık, 2011: 12). Kuram şikâyet ve memnuniyetsizlikleri kabul etmekte (Uysal, 2009: 220) fakat hareketin ortaya çıkmasında asıl belirleyici olan şey bu hoşnutsuzluğun mantıklı aktörlerce gerçekleşen toplumsal tırmanma eylemi olarak daha iyi nasıl yönetileceğidir (Işık, 2011: 12). Bu noktada önemli olan şeyin ise eleman sayısı, para, insan gücü gibi kaynakların toplanması ve akıllı bir şekilde kullanılmasıdır. Diğer bir deyişle, memnuniyetsizlik ve şikâyetler toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında önemli olsa da belirleyici etken değildir. Bunların daha çok ikincil olgu oldukları söylenebilir (Uysal, 2009: 221). Kaynak Mobilizasyonu kararlı şekilde hareketlerin var olmasından ziyade, nasıl organize olduğu veya başarılı olup olmadığı üzerine odaklanmaktadır (Işık, 2016: 19).

Diğer kuramların yeterince dikkate almadığı kaynak konusu Kaynak Hareketliliği teorisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Kurama göre gerekli olan kaynaklara ulaşmak, bir hareketi yönetmeyi pratikleştiren en etkin faktördür. Edwards ve McCharty (2004) Bu kaynakları 5 başlıkta ele almıştır;

- 1- Para ve diğer maddi değeri olan kaynaklar: İletişim, ulaşım gibi ihtiyaçları sağlayacak gereçler,
- 2- Moral kaynaklar: Dışarıdan gelen dayanak ve dayanışma,
- 3- İnsan kaynakları: Gönüllüler, personel ve liderlerin bilgi ve tecrübeleri,

- 4- Kültürel kaynaklar: Ortak amaç doğrultusunda hareket etme konusunda aynı düşünceye ve inanışa sahip olma,
- 5- Sosyal-örgütsel kaynaklar: Önceki hareket deneyimlerine dayanarak örgütlenme stratejilerinin oluşması (Edwards ve McCharty' den Aktaran Can ve Taşçı, 2016: 156; Kartal ve Kümbetoğlu, 2014: 51).

Buradan hareketle bu kuramın en büyük katkısı sosyal hareketlerin yapısal ve altyapısal olarak tüm yönlerine odaklanması ve kaynakları toplama ve örgütlenme biçimine odaklanmasında yatmaktadır (Uysal, 2009: 221). "Bu kaynakların verimli kullanımı iyi bir koordinasyon ve planlamayı gerektirdiğinden, organizasyonel yapıların varlığı toplumsal olayların başarısında önemli rol oynar" (Can ve Taşçı, 2016: 156).

Kuram sağladığı katkılarının yanı sıra yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin sebebi kuramın teorisyenleri olan McCarthy ve Zald'ın ekonomik bir dil kullanmasıdır (Tarrow'dan aktaran Kartal ve Kümbetoğlu, 2014: 52). Öyle ki iktisadi teşekküller gibi davranan bu hareketlerde birbiriyle bağlantılı ya da yarış içinde davranan pek çok örgütün olması sebebiyle toplumsal hareket girişimcileri, endüstrileri ve hareket sektörleri kavramlarını kullanmışlardır. Bunun dışında kuramın eleştirildiği bir diğer boyut, toplumsal hareket örgütleri ve çıkar gruplarının birbirine karıştırılması ve profesyonel toplumsal hareket örgütlerine odaklanılmaması sebebiyle bilhassa 1960 ve 1970'li yıllarda tabana dayanan hareketlerin gözden kaçırılmasıdır (Tarrow'dan aktaran Çetinkaya, 2008: 24; Kartal ve Kümbetoğlu, 2014: 52). Sınırlı kaynaklara sahip olan bireylerin oluşturdukları toplumsal hareketleri açıklamadaki başarısızlığı da kuramın zayıf yönü olarak görülmüştür. Dolayısıyla Kaynak Mobilizasyonu teorisi toplumsal hareketleri tüm yönleriyle açıklamada başarılı olamamıştır.

1.2.6. Politik Süreç Yaklaşımı

Rasyonalist ekolün yeniden formüle edilmesiyle ortaya çıkan bir diğer eğilim "Tilly, McAdam, Tarrow, Oberschall ve diğerlerinin" temsil ettiği politik olanaklar kuramıdır. Bu yaklaşımın ilk ortaya çıkışı da yukarıda anılanlar gibi toplumsal hareketleri belli bir çerçevede içinde ele alma çabasının bir ifadesidir.

Bu bağlamda kuram esasen kaynak hareketliliği teorisinin eksikliklerini gidermek ve bir sonraki başlıkta da ayrıntısıyla değinilecek olan “yeni toplumsal hareketler” yaklaşımı ile “kaynak hareketliliği” kuramının bileşimine dönük, siyasi çizgidedir (Kartal ve Kümbetoğlu, 2016: 52).

Kuram temelde toplumsal hareketlerin başarılı olmasında veya tam tersi durumda politik olanakların etkili olduğunu savunmaktadır. Çetinkaya’nın ifadesi ile politik olanaklar çerçevesinde yazarlar toplumsal hareketlerin daha çok içinde hareket ettikleri politik sistemi ve onun protesto fiilleriyle olan ilişkisi üzerinde durmuşlardır (2008: 25). Otoriteler tarafından alınan siyasi kararların ve uygulamaların toplumda rahatsızlıklara sebep olabileceği ve bundan dolayı toplumsal hareketlerin gerçekleşmesine zemin hazırlayabileceği varsayılmış (Can ve Taşçı, 2016: 156) yani siyasi fırsatların yapısının, toplumsal hareketlerin ve kolektif eylemin geleceğini belirlediği (Uysal, 2016: 9) ifade edilmiştir.

Siyasi çevre temelinde sosyal olayları incelemeyi esas alan bu yaklaşım, kendinden önceki yaklaşımların eksikliklerini kapatmasına yardımcı olsa da, toplumsal olayları yöneten aktörlerin rollerini inceleme konusunda eksik kalmıştır. Başka bir deyişle, siyasi fırsatların yapısı olarak tanımlanabilecek toplumsal hareketleri etkileyen dış çevre faktörlerine yönelen politik olanaklar teorisi (Uysal, 2016: 8), bir toplumsal hareketin oluşum sürecine etki eden kimlik ve kültür gibi etkenleri göz ardı etmişlerdir (Kartal ve Kümbetoğlu, 2016: 53). Dolayısıyla bu yaklaşım otorite, toplumsal hareketler ve karşı-hareketler arasındaki bağıntıyı açıklarken kültürel yönleri de dikkate almalı, siyasi fırsatların yapısını her şeyi açıklayacak biçimde aşırı genişletmekten vazgeçmeli diye eleştirilmiştir (Uysal, 2016: 11). Bu boşluğu fark eden bilim adamları, toplumsal olaylar üzerinde sonraki dönemlerde yaptıkları çalışmalarda kimlik ve kültür gibi faktörlere yönelmişlerdir ve ‘yeni toplumsal hareket teorileri’ni geliştirmişlerdir (Can ve Taşçı: 2016: 157).

1.2.7. Yeni Toplumsal Hareket Teorileri

1960’larda Avrupa’da geniş alan bulan toplumsal hareketlerin neo-Marksist modellerinin eksikliğinin fark edilmesiyle, yeni toplumsal hareketler (YTH) teorisi gelişmeye başlamıştır (Işık, 2011: 19). YTH teorisyenleri genel olarak toplumun

yapısı ve kültürün toplumsal hareketler üzerindeki etkilerine yoğunlaşmışlardır (Can ve Taşçı: 2016). Kültürün dinamikleri üzerine yoğunlaşan YTH teorisi kimlik, hayat tarzı, cinsel seçim, gelecek nesillere sağlanacak fayda, çevre ve hayvan hakları gibi kültürel havası farklı olan toplumsal kategoriler için uygun hale getirilmiştir (Uysal, 2016: 13). Bunun ötesinde YTH tarafından sağlanan en önemli bakış açısı, bireylerin çıkarlarının yalnızca ekonomiyle ilişkili farz edilmeyeceğine yönelik bir farkındalığın ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla Marksist analitik sistemden farklı olarak yeni toplumsal hareketler perspektifi, endüstri sonrası toplumun artık ekonomi tabanlı olmadığı varsayımdır (Işık, 2011: 13).

Bu hareketlerin ‘yeni’ olarak belirtilmesinin sebebi, eski zamanlardan beri, bu hareketlerin sınıf ve çıkar temelli hareketlerden ayrılmak istenmesidir. Yeni kavramı esasen bu hareketlerin toplumda yeni olan siyasi ve sosyal bağlara örnek oluşturmasını da ifade etmektedir. Dolayısıyla eski olarak kategorileştirilen hareketler daha çok iktidar odaklı ve iktisadi meselelerle ilgili iken, YTH ise, sınıf kavramı ekseninde değil de başka tür kimlikler üzerine örgütlenmektedir (Işık, 2011: 21). YTH teorisinin teorisyenleri toplumsal hareketleri, sosyal ve siyasi çevreden çok post modern toplumlarda yaşam kalitesini tehdit eden unsurlara karşı verilen tepkiler olarak belirtmişlerdir. Buradan hareketle yeni toplumsal hareketlerin amacının toplumsal değerleri ve bireysel kimlikleri dönüştürerek, alternatif olabilecek yaşam tarzları geliştirmek olduğunu varsaymışlardır (Can ve Taşçı, 2016:1 57). Dolayısıyla bu hareketler, kimlik, kültür ve hayat tarzına yoğunlaşarak devleti ele geçirmeye çalışmazlar (Uysal, 2016: 13). Daha çok kültürel değişim ve gündelik hayatın değerlerinin dönüştürülmesi ile ilgilidir (Işık, 2011: 21).¹

YTH teorisinin yapmış olduğu en büyük katkı, toplumsal hareketlerin sadece ekonomik çıkarlar ve ihtiyaçlar sebebiyle meydana gelmediği, sosyo-kültürel değerler, kimlik, ideoloji ve sivil toplumun da sosyal hareketlerin oluşmasında çok etkili olduğunu vurgulamasıdır (Pichardo’dan aktaran Can ve Taşçı, 2016: 158). Nitekim bu teorinin önemli düşünürlerinden Alain Touraine’ye göre, günümüz koşullarında devlet iktidarı hareketler açısından önemsizdir. Çünkü hareketler artık

---

¹ Toplumsal hareketlerdeki ‘eski’ ve ‘yeni’ ayrımı bir sonraki bölümde ayrıntılı ele alınmaktadır.

STK'lara doğru kaymaktadır (Çetinkaya, 2008: 34). Dolayısıyla bu hareketler devletten çok sivil topluma yönelik hareketlerdir yani harekete katılanlar merkezi bürokratik yapılardan uzak kalmaya ve siyasi seçkinlerle pazarlık yapmak yerine doğrudan kamuoyunu etkilemek için çaba sarf etmektedirler (Işık, 2011: 22). YTH'in bir başka özelliği de, kendilerine has bir yapısının olmasıdır. Bu nedenle de bu hareketlerin nerede, ne zaman ve nasıl meydana gelecekleri konusunda bir tahminde bulunmanın zor olmasıdır (Can ve Taşçı, 2016: 158).

1.3. TOPLUMSAL HAREKETLERDE ESKİ-YENİ AYRIMI: SÜREKLİLİK VE KOPUŞ

Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı, 1960'lı yılların sonlarına doğru neo-Marksist sistemin yetersiz kaldığının fark edilmesiyle birlikte olmuştur (Geylani, 2014: 6). Ancak dünyanın farklı coğrafyalarında meydana gelen toplumsal hareketlerin, farklı dönemlerde ve farklı yerlerde ortaya çıkması nedeniyle, belirli bir kronolojik sırayı takip ettiğini söylemek doğru değildir. Fakat 1960-1970 yılları arasında dünyanın farklı coğrafyalarında meydana gelen toplumsal hareketlerin birçok bakımdan eskisinden çok farklı olduğu ve yeni bir toplumsal hareket adı altında yorumlanabildiği görülmüştür (Işık, 2011: 33). Toplumsal düzlemde yaşanan bu değişimler toplumsal hareketlerin ortaya çıkış sebeplerini, hareketlere katılanların özelliklerini, amaçlarını ve eylem biçimlerini de değişikliğe uğratmıştır (Demiroğlu, 2014: 134). Bu nedenle YTH'in eski olanın yerini aldığı varsayımı toplumsal hareketler üzerine yapılan tartışmalı bir sorunsal olmuştur. Bu görüşe göre, sadece dar ekonomik hedefler peşinde koşan ve iktidarı devirme amacı taşıyan eski hareketlerin yerini kimliği ön plana çıkaran ekonomiyi öncelemeyen ve iktidarı devirme amacı gütmeyen YTH'e bırakmıştır (Geylani, 2014: 7; Çiçek, 2014: 103). Böylece, kimliğe dayalı yaklaşımların artış gösterdiği, sorunların çeşitlendiği ve ilk bakışta sınıf temelli olmadığı izlenimini yaratan toplumsal hareket türleri ortaya çıkmıştır (Demiroğlu, 2014: 134).

1960'ların sonlarına doğru sınıf bazlı hareketlerin etkisini yitirdiğini söyleyen bazlı akademisyenler, "eski ve yeni" toplumsal hareketler arasında kayda değer bir "kopuş" olduğunu iddia eder. Ancak bir grup başka akademisyen ise, bu hareketler

arasında “süreklilik” ilişkisi olduğunu vurgular (Polat, 2016: 1). Buechler’i takip ederek bu hareketleri kültürel ve siyasal olarak da sınıflandırmak mümkündür. Buechler’in yeni toplumsal hareket teorilerine yönelik yaptığı sınıflandırma, bu teorileri ‘kültürel’ ve ‘siyasal’ çeşit olarak ikiye ayırır. Kültürel versiyon, geçmişteki ve şimdiki hareketler arasında radikal bir kopmanın yaşandığını farz ederek post-Marksist bir saptama yapar. Devletin merkezileşmiş yapısına vurgu yapar ve gündelik hayata, sivil topluma, devlet ve sivil toplum arasında özerk alanlar oluşturulmasına odaklanır (Buechler’den aktaran Coşkun, 2007: 141). Touraine, Melucci, Habermas gibi düşünürlerin ortaya koyduğu bu perspektif, yeni toplumsal hareketlerin temelini sınıf yerine hareketi tanımlayan farklı değer ve ideolojilerle alternatifini simgeleyerek kopuş tezi içinde yer alır (Yıldırım, 2012: 70). Kültürel versiyonun aksine siyasal versiyon, “Neo-Marksist bir yaklaşımdan yola çıkarak ileri kapitalizmi toplumsal bütünlük olarak inceler ve YTH’in ortaya çıkışı ile ileri kapitalizm arasında güçlü bağlar olduğunu iddia eder. Bu yaklaşıma göre, sınıf temelli olan ve olmayan hareketler arasında uygun ittifaklar ve koalisyonlar kurulabilirse YTH ilerici bir değişim için kaynak olabilir” (Coşkun, 2007: 148). Bu bağlamda aşağıda eski ve yeni olarak ayrılan hareketlerin birbirlerinden ne gibi ayrılıkları ve ne gibi benzerlikleri olduğu süreklilik ve kopuş çerçevesinde ele alınacaktır. Başka bir deyişle kültürel ve siyasal versiyonlarına göre incelenecektir.

1.3.1. Kopuş Teorileri/Kültürel Versiyon

1960’lardan sonra meydana çıkan YTH ile eski hareketler arasında bir takım yapısal farklar bulunmaktadır. Bu konu hakkında yazan teorisyenler daha önceki yüzyıllarda ortaya çıkan işçi hareketlerinin salt bir iktisadi çıkar için olduğunu ve bunların zengin bir içeriğe, çeşitliliğe sahip olmadığını ayrıca başka toplumsal kesimleri dışlamış hareketler olduğunu varsaymıştır. Eski ve yeniye ayıran şeyde esasen bu sınıf mücadelesidir. YTH üzerine yazan teorisyenler artık günümüzde sınıf mücadelelerinin sona erdiğini ve karşı karşıya kalınan yeni hareketlerin daha zengin içerik ve isteklere sahip dar ekonomik çıkarlardan farklılaşmış ve dahası demokratik ve siyasi katılıma açık hareketler olduklarını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla bu hareketlerin diğerlerinden ayrılan özgün yanı, formel kurumsal siyasi kanalların dışında olması, yaşam tarzı, kültür ve kimlik üzerine vurgu yapmalarıdır (Çetinkaya,

2008: 35). YTH ile birlikte artık harekete katılan eylemcilerin amaçlarında, niteliklerinde gözle görülür bir değişim yaşanmıştır. Bu hareketlere katılan bireyler daha çok iktidarı amaçlamayan yeni orta sınıfın oluşturduğu, kimlik üzerinde duran ve homojen bir özellik taşımayan, kültür alanında varoluşunu anlamlandıran bireylerdir (Polat, 2016: 2).

Daha önceki Marksist temelli sınıf çatışmasına dayalı eski hareketlerden farklı olan YTH, daha çok duygulara dayanmakta ve temel amaçları doğrudan devletle mücadele yerine kendi yaşam tarzlarını gerçekleştirme amacı taşımaktadır (Uysal, 2016: 142). Daha geniş bir ifade ile YTH ‘ideoloji ve hedefler’ bakımından iktisadi konularla ilgilenmekten çok hayat kalitesi ve hayat biçimleri üzerine odaklanmakta, ‘yapıları’ bakımından lidersiz ya da dönüşümlü bir liderlik anlayışını benimseyen, ‘katılımcılar’ bakımından ise orta sınıf bireyleri, gençleri ve iyi eğitim almış bireyleri kapsayan hareketler olarak değerlendirilir (Coşkun, 2007: 137). Bu hareketleri önceki hareketlerden farklı yapan 3 temel özellik, yeni kimlikler çerçevesinde örgütlenme, bireysel ifadeyi bir hareket faaliyeti olarak benimseme ve kişisel konuların tartışılmasını da hareket faaliyeti olarak görmesidir (Uysal, 2016: 142). Başka bir tanımlamaya göre yeni hareketleri eskisinden ayıran unsurlar, kültürel ve kişisel kimliklere odaklanmaları, merkezi devlete karşı kültür ve sivil toplumu savunmaları, yaşam niteliğine yönelik ihtiyaçlara odaklanmaları, karar verme süreçlerinin demokratik olması, demokratik ve katılımcı biçimleri deneyimlemeleridir (Coşkun, 2007: 137). Benzer bir bakış açısı farklı bir ifadeyle Pakulski’nin söylemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Pakulski’ye göre YTH üç temel noktada eski hareketlerden ayrılırlar. Bunlardan birincisi jenerasyondur. Jenerasyon bakımından günümüz hareketlerinin gençleri kapsadığı ve sınıf kavramına göre daha açıklayıcı olduğu savunulur. İkinci olarak statü politikalarıdır. Eski işçi-burjuva çatışmasının yerini artık statü grupları arasındaki çatışmaların almasıdır. Üçüncüsü ise sivil toplumdur. Sivil topluma göre, yeni hareketler işçi sınıfının hâkim olduğu bir devrimi amaçlamayan, devlet yerine daha çok sivil toplum alanında gerçekleşen hareketlerdir (Pakulski’den aktaran Coşkun, 2007: 137).

YTH ile yaşanan değişimi kültürel versiyonla başka bir değişle kopuş bağlamında temsil eden teorisyenlerin başında Alain Touraine ve Alberto Mellucci gelmektedir. Touraine ve Mellucci iki tür hareketin birbirinden farklılaşmasının nedenini farklı toplumlarda doğmaları olarak açıklamıştır. Yani sınıf merkezli doğan eski işçi hareketlerini oluşturan toplum sanayi toplumu iken, YTH'in içine doğduğu toplum sanayi sonrası (post-endüstriyel) toplum olduğunu vurgulamışlardır (zen, 2015: 15; Demiroğlu, 2014: 136). Ayrıca Touraine endüstriyel toplumun bir aktörü olan işçi sınıfı hareketleri yerini kademeli olarak yeni post endüstriyel toplumda ğrenci hareketi, feminist, gay ve lezbiyen hareket ve evre hareketleri gibi yeni hareketlere bıraktığını söyler (2002: 274-282). Başka bir ifadeyle sınıf çatışmasının yerini artık kimlik çatışmalarının aldığını savunmuştur. Touraine'ya benzer olarak Laclau ve Mouffle'de "Ekonomik düzeyde yaygın birikim rejiminden yoğun birikim rejimine geçiş ile birlikte" yeni toplumsal hareketlerin meydana geldiğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra toplumsal hareketlerin geleişim sürecini değerlendiren bu ikili devletin geniş alanlara müdahalesi ile birlikte eskisinden farklı olarak yeni çatışma biçimlerinin ortaya çıktığını ve kitle araçlarının geleişmesiyle meydana çıkan tektipleştirici bir kitle kültürünün yeni egemenlik ilişkilerini ortaya çıkardığını vurgulamıştır (Laclau ve Mouffle'den Aktaran Demiroğlu, 2014: 136).

Melucci ise, yeni hareketlerin en belirgin niteliğine vurgu yaparak, "yeni hareketlerin değişik gruplarla diyaloglar yoluyla kolektif kimliğin inşa edildiği toplumsal ilişkiler ağı olduğunu belirtmiştir. Melucci, bu ağ içerisinde bir hareketin, bireylere değişik yelikler, roller ve deneyimler arasında parçalanmış kimlikleri yeniden inşa etmek için bir dayanak noktası sağladığının altını çizmektedir" (Melucci'den aktaran Işık, 2011: 24). Sanayi sonrası ekonomiye geçişin bir sonucu olarak YTH genel olarak küresel karakteri ön plana çıkarmaktadır. Çünkü bu tür hareketlerin neredeyse hepsi ülke sınırlarını aşıp küresel bağlantılar, yelikler ve faaliyet alanı olarak da ülke sınırlarının ötesinde eylemler yapmaktadırlar. İletişim imkânları ve ulaşımın geleişmesi ile de sınır ötesi bağlantıları giderek güçlenmektedir (Uysal, 2016: 142).

Bu çalışmalardan farklı olarak, yeni toplumsal hareketlerin ayırıcı özelliği olan, sınıfsal tabana dikkat çeken çalışmalar da vardır. Bu noktada yeni toplumsal hareketleri aktörlerine göre klasik hareketlerle karşılaştıran Offe'ye göre, "Klasik hareketlerin aktörleri öncelikli olarak gelirin daha iyi dağıtılması gibi maddi araçlar doğrultusunda mücadele eden sosyo-ekonomik gruplardan oluşurken; yeni hareketlerin aktörleri ise, toplumun farklı kesimlerinden farklı konular etrafında bir araya gelen değişik gruplardan oluşmaktadır" (Işık, 2011: 35). "Bu hareketlerin tabanını yeni orta sınıf, eski orta sınıfın unsurları (çiftçiler, esnaf ve zanaatkârlar) doğrudan emek piyasasında bulunmayanlar, yani öğrenciler, işsizler ve ev kadınları oluşturmaktadır" (Coşkun, 2007: 18). Dolayısıyla eski hareketlerin aktörleri işçiler ve orta sınıfsken, YTH'in tabanını daha çok yeni orta sınıf (genç nesil ve yüksek eğitim düzeyli gruplar) oluşturmaktadır (Kanbir, 2016: 214). Offe hareketlerin farklılaşmasını açıklarken aktörlerin yanı sıra eski-yeni ayrımını açıklama noktasında bu hareketleri konularına, değerlerine ve hareket biçimlerine göre de karşılaştırma yapmıştır. Bu doğrultuda "Eski hareketler, ekonomik büyüme, gelir dağılımı, askeri ve sosyal güvenlik, toplumsal kontrol gibi konularla ilgiliyken, yeni hareketlerde çevre ve insan hakları konuları ve dünya barışının korunması gibi konular önem taşımaktadır. Değerler açısından ise, eski hareketler özgürlüğe, tüketim ve maddi ilerlemeye önem verirken, yeniler merkezi kontrol karşısında kişisel otonomiye ve kimliği savunmaktadır. Hareketlilik biçimleri açısından iki hareket kıyaslandığında ise, eski toplumsal hareketler içsel olarak resmi örgütler, büyük çaplı temsili sendikalar, dışsal olarak da çoğulcu ya da kolektif amaçları temsili, rekabetçi parti politikaları ve oy çoğunluğunu öncelemiştir" (Işık, 2011: 35). YTH'e bakıldığında ise, bunlar içsel olarak gayri resmiliği, lidersiz, hiyerarşik olmayan, enformel yatay örgütlenmeleri, (Özen, 2015: 17) dışsal olarak ise daha çok olumsuz bir biçimde taleplere dayanan protesto politikasını benimsemiştir (Demiroğlu, 2014). Başka bir deyişle YTH, genellikle belirli bir konu üzerinde odaklanmış, belli bir sorun üzerinden hareket eden yatay-geçici örgütlü veya örgütsüz insan grupları tarafından ortaya çıkmaktadır (Furuncu, 2014: 3).

"Kopuş teorileri" kapsamında söz edilmesi gereken bir diğer isim ise Habermas'dır. Habermas yeni hareketlerin ekonomik dağılım sorunlarından değil,

yaşam biçiminin düzenlenmesine ilişkin sorunlardan kaynaklandığını dile getirir (Polat, 2016: 6; Karagöz, 2013: 135). “Yaşam dünyası” ve “Sistem dünyası” arasında keskin bir ayrıma giden Habermas, “Yeni toplumsal hareketlerin eski hareketlerin tersine yaşam dünyasında bir anlam kazandıklarını ileri sürer” (Coşkun, 2007: 144). Dahası yaşam dünyasında dönüştürücü bir işleve sahip olduklarını söyler (Hasdemir ve Coşkun, 2008: 136).

Sonuç olarak teorinin özünde savunduğu şey, “Avrupa toplumları endüstriyel toplumla endüstrileşme sonrası toplum arasında bir geçiş aşamasıdır ve bu aşama içerisinde işçi hareketleri 20. yy başında sahip olduğu merkezi rolünü toplum içinde yavaş yavaş kaybetmekte, yerini sınıfsal ideolojiler etrafında şekillenmeyen, daha kültürel içerikli toplumsal hareketlere bırakmaktadır” (Uncu, 2012: 175). Dolayısıyla YTH’i eskisinden ayıranın, kendi kişisel çıkarları veya işçi sınıfının çıkarları gibi iktisadi menfaatler doğrultusunda faaliyet göstermek yerine kimliksel ve kültürel eşitsizliği temel alması, ülke sınırlarının ötesinde eylemler ve faaliyetler yapması, aktörlerinin işçi sınıfı yerine kültürel olarak yenilikçi ve özgürlükçü yeni orta sınıf olması, devleti ele geçirmek yerine eylemleriyle etkilemeye çalışmaları ve bu doğrultuda sivil toplumu geliştirip devletin rolünü azaltmaları gibi özelliklere sahip olması olarak nitelendirilir (Geylani, 2014: 10).

1.3.2. Süreklilik Teorileri/Siyasal Versiyon

Yeni toplumsal hareketleri açıklamaya çalışan bir diğer teori ise süreklilik teorisi. Bu yaklaşıma esasında Neo-Marksist bir bakış açısından yola çıkarak ileri kapitalizmi toplumsal bir bütünlük olarak ele alır ve YTH’in ortaya çıkışı ile ileri kapitalizm arasında güçlü bağlar olduğunu vurgular (Coşkun, 2007: 148). “Kopuş teorilerinin” zıttına “Süreklilik teorileri,” bahsi geçen farklılıkların bir kopuşu ifade etmediğini aksine ‘kapitalizmin kendi dinamiklerinin sonucu’ olduğunu ve bundan dolayı da ‘kapitalizmin bir evresi’ olduğunu varsayar. Dolayısıyla yeni hareketlerin bir kopuşu ifade etmediğini, sınıf çatışmaları üstünde şekillenen bir mücadele stili olduğunu savunur (Polat, 2016: 8). Bu yaklaşımın en önemli temsilcileri ise Offe, Wallerstein ve Raymond Williams’tır.

“Eski ve yeni toplumsal hareketler arasında önemli farklar olduğu yönünde açıklamalar olduğu gibi esasında yeni toplumsal hareketlere atfedilen özelliklerin çoğunun eski toplumsal hareketlerin doğasında mevcut olduğu yönünde de açıklamalar söz konusudur” (Hira, 2016: 151). Bu açıklamalardan biri de Çetinkaya tarafından yapılmıştır. Çetinkaya, yeni hareketlere atfedilen bazı özelliklerin geçmiş yüzyıllarda ortaya çıkan kitle hareketleriyle karşılaştırıldığında ciddi benzerlikleri olduğunu iddia etmiştir. Örneğin yeni hareketlerin en önemli özelliklerinden biri kimlik ve otonomi’dir. Çetinkaya’ya göre, geçen yüzyıllarda meydana gelmiş olan en önemli toplumsal hareketlerden olan milliyetçilik hareketleri kimlik inşa etmeye dayanan ve farklı araçlar kullanan hareketlerdir. Bunun yanı sıra yine yeni hareketlerin özellikleri arasında dar iktisadi hedeflere dayanmamak, kısmi vaatlerde, taleplerde bulunmak ve farklı toplumsal grupları harekete geçirmek vardır. Ancak Çetinkaya, işçi hareketleri tarihi üzerinde üstün körü yapılacak bir araştırmanın bile bunların sadece dar iktisadi çıkar peşinde koşmayan, zengin bir programa sahip, çok çeşitli grupları bayrakları altında bir araya getiren hareketler olduğunu ortaya koyacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla bu tür özelliklerin sadece yeni hareketlere has olmadığını dile getirmiştir. Eski hareketlerin “ister gündeme getirdikleri konular ve taktikleri isterse kullandıkları araç ve örgütsel yapıları dikkate alınsın, bu hareketlerin yeni toplumsal hareketlerle ciddi benzerlikleri olduğunu ifade etmiştir” (2008: 37).

Süreklilik bağlamında toplumsal hareketleri ele alırken bahsedilmesi gereken diğer isim Offe’dir. Offe, her ne kadar yeni toplumsal hareketlerle eski toplumsal hareketler arasında, temalar, değerler, hareket biçimleri ve aktörler olmak üzere bir önceki bölümde de ele alınan farklılıkları dile getirirse de aynı zamanda benzerlikler olduğunu da ifade etmiştir. Offe’ye göre YTH tarafından söylenen “bireysel özgürlük, eşitlik, katılım, barış ve dayanışmacı toplumsal örgütlenme gibi değerler 'yeni' değildir. Bu değerler burjuvazi ve işçi sınıfının hareketlerinden miras alınmıştır. Dolayısıyla bu hareketler ne 'anti-modernist' ne de 'post materyalist' bir özelliğe sahiptir. Daha çok modernleşmenin modern bir eleştirisi olarak görülmektedir” (Offe, 1985: 831- 836).

Yeni toplumsal hareketleri eskisinden tamamen bir kopuş olarak değerlendirmeden, süreklilik bağlamında ele alan bir diğer isim olan Eder ise, YTH'in eski ile benzeşen unsurlar barındırdığını ve iki tür olguyu ele aldığını ve bunların, mevcut sosyal yaşam biçimine karşı gelen kültürel hareketler ve modern devlet baskısına karşı çıkan siyasi hareketler (Eder'den aktaran Demiroğlu, 2014: 138) olduğunu iddia etmektedir.

Offe ve Eder'in yanı sıra Wallerstein ve Balibar (1989) ve Williams (1989) gibi yazarlar da eski ve yeni hareketler arasında sınıfsal anlamda bir kopuş olmadığını ve yeni hareketlerin ileri kapitalizm ile güçlü bağları olduğunu savunmuştur (Erdoğan ve Kökten, 2014: 96). Kapitalizmin içsel mantığı ile YTH'i bağdaştırmaya çalışan Wallerstein kapitalizmin iki temel noktasından bahseder. Bunlardan ilki, kârı yükseltmek amacıyla işçinin emeğinin sömürülmesidir. Diğerisi ise, işgücünün karşılığını en aza indirmek için işçinin emeğinin karşılığı arasında tabakalaşma yaratmaktır (Wallerstein ve Balibar, 1993: 47-49). Bu anlamda cinsiyetçilik, ırkçılık gibi farklı kimliklerin istekleri kapitalizmin yararına olarak tabakalaşmış ve farklılaşmış bir ücretli emek yaratır. Dolayısıyla buradan hareketle kapitalizm esasında, bir yandan bütün insanların ücretli emeğe katılımını sağlarken diğer yandan emek gücü arasında ırkçı, cinsiyetçi vb. ayrımlar üretir (Coşkun, 2007: 149). Williams da barış hareketi, ekoloji hareketi, kadın hareketleri, insan hakları savunucuları, üçüncü dünya ile dayanışma, kültürel yoksunluk ve bozulmaya karşı kampanyalar gibi hareketlerin hepsinin yanlış bir biçimde “sınıf politikasının ötesine geçmek” biçiminde yorumlandığını belirtmiştir. Oysa YTH asla sınıf dışı sayılmazlar, aksine YTH'in ortaya çıkmasıyla ileri kapitalizm arasında kuvvetli bir ilişkisi vardır (Williams'dan aktaran Coşkun, 2007: 150).

Kısaca özetlemek gerekirse, YTH'e ilişkin yaklaşımlardan kopuş teorileri veya kültürel versiyon 20. yüzyılın ortalarından itibaren toplumsal yapıda meydana gelen dönüşümlerin ya bu yapının kendisinde veya siyaset düzleminde bir kopuşa yol açtığı varsayımına dayanır. Kopuş teorisinin aksine süreklilik teorileri veya siyasal versiyon ise, söz konusu bu değişikliklerin ‘kapitalizmin kendi dinamiklerinin sonucu’ olduğunu dolayısıyla yaşanan bu yeni dönemin bir kopuş değil, kapitalizmin

bir evresi olduğunu savunur (Polat, 2016: 8). Son olarak YTH'e ilişkin yukarıda da ayrıntılı biçimde ele alınan süreklilik ve kopuş teorilerini aşağıdaki gibi karşılaştırmak mümkündür.

Tablo 2: Yeni Toplumsal Hareketler Kapsamında Kopuş ve Süreklilik Teorilerinin Karşılaştırılması

Kopuş Teorileri (Kültürel Yaklaşım)	Süreklilik Teorileri (Siyasal Yaklaşım)
YTH sosyalist ideolojinin, modernleşme sürecinin ve refah devletinin eleştirisini yaparak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle eski toplumsal hareketlerden keskin bir ayrıma işaret ederler.	YTH' in talepleri kapitalizmin sınıf yapısından kaynaklanan sorunlara karşı bir tepkidir ve ekonomik yapıdan özerk değildir. YTH' in talepleri, bu nedenle, eski toplumsal hareketlerden miras alınmış görünmektedir.
YTH orta sınıf temelli hareketlerdir.	YTH eski ve yeni orta sınıflardan, işsizlerden, öğrencilerden ve emeklilerden oluşur. Dolayısıyla bu hareketler sınıflar arasındaki bir ittifaka dayanır.
Kimlik yönelimli talepler içerirler. Bu nedenle de üretim ilişkileri gibi kavramlarla açıklanamazlar.	Bu hareketlerin talepleri üretim ilişkilerinden ayrılamaz. Bu talepler emek-sermaye çelişkisinin karmaşık dolayımıdır.

YTH merkezsiz ve hiyerarşik olmayan örgütlenme biçimleri ortaya koyarlar.	YTH örgüt içinde yatay ve dikey olarak daha az bir farklılaşma üretir.

Kaynak: Coşkun, 2015: 75.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA

2.1. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ: SOSYAL MEDYA, SOSYAL AĞLAR

Teknolojik gelişmeye paralel olarak bu gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan iletişim imkânları kişilerin çevrelerinde olup biteni anlama ve yorumlama potansiyelini arttırmıştır. “Yeni medya” diye adlandırılan bu yeni iletişim olanakları kişilerin iletişimlerini sağlayabilmek amacıyla bilgisayar, tablet ve cep telefonlarını internet üzerinden etkileşimli bir şekilde kullanmasına imkân vermiştir (Eren ve Aydın, 2014: 197). Bu gelişme sayesinde insanların bilgiye ulaşması kolaylaşmıştır ve elde edilen bilgilerin doğrulanabilme imkânı yaratılmıştır. Dolayısıyla başka hiçbir aracıya gerek kalmadan kişinin doğrudan bilgiyi kaynağından öğrenmesi olanaklı olmuştur. Bu da bilgisayar, cep telefonu vb. cihazların iletişim amacıyla kullanılmasını tanımlayan Yeni Medya” akımının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çıldan vd. 2012). “Yeni medya” internetin etkileşimli iletişim gücünü tanımlamak için kullanılan somut olmayan bir tanımlamadır ve bu gücü kullanan mecralar da “sosyal medya araçları” olarak isimlendirilmektedir (Eren ve Aydın, 2014: 197). Kültürel, siyasal ve ekonomik olmak üzere yaşamın her alanında yer alan yeni medya teknolojileri artık çok önemli bir etkiye sahip olmuştur. Artık dünya yeni medya teknolojilerinin sahip olduğu gücün farkındadır. Bu teknoloji eyleme adapte olmuş nitelikte olduğundan dolayı bundan doğru bir şekilde faydalanmak için örgütlenmek gerekmektedir (Türk, 2013: 55).

Kitle medyası olarak da adlandırabilen internet medyacılığı ve sosyal medyanın sıradan insanı marjinal hale getirdiğini savunan Herman ve Chomsky’e göre klasik medyanın yerini alan yeni medya, insanlara medya üreticisi haline gelme imkanı sunmaktadır. Dolayısıyla yeni medyanın devlet kontrolü dışında sıradan halkın kontrolünde olduğunu ileri sürmektedirler (Atton’dan aktaran Aydoğan ve Kırık, 2012: 63). Toplumda birçok farklı grup, kurum ve aktör mesajların ve

simgelerin anlamı ve biçimi konusunda mücadele etmektedir. Bu süreçte iletişim araçları, hem ideolojik ve kültürel tartışmaların bir aracı olmakta hem de bunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Uysal, 2016: 97). Dagron ise yeni medya teknolojilerini üçüncü medya olarak kavramlaştırmaktadır. Yeni medya teknolojilerinin toplumsal hareketleri oluşturduğunu savunan Dagron, onların siyasi partilerle ilişkisi olmadığını savunmuştur (Dagron'dan Aktaran, Türk, 2013: 56).

Yaklaşık 25 yıldır hayatımızda olan internet her alanda etkin bir rol oynamayı başarmıştır. İnternetin kullanıldığı alanı büyüten web 2.0 olarak adlandırılan teknoloji, kişilerin fiziksel ortamda bir arada olma mecburiyetini ortadan kaldırarak, sanal alanda insanların sınırsız olarak iletişimde bulunmalarını imkanı hale getirmiştir (Sayımer, 2014: 102). Günümüzde hızla büyüyen ve yayılan internet teknolojisi “sosyal medya” olgusunu içermektedir (Eren ve Aydın, 2014: 198). Web 1.0 teknolojisinin yerini alan web 2.0 teknolojisi, aynı anda karşılıklı içerik paylaşımına geçilmesiyle ortaya çıkmıştır (Eren ve Aydın, 2014: 198; Telli, 2012: 47). Bahsedilen “web 2.0 teknolojisine” bağlı olarak bilgi paylaşımı yapan bu online uygulamalara “sosyal medya” denmektedir. “Web 2.0 kullanıcı merkezli ve kullanıcıların içeriğine katkıda bulunduğu, onlara hareket özgürlüğü ve kullanım kolaylığı sunduğu yeni nesil internet platformu olarak” tanımlanmaktadır (Genç, 2010: 238). Başka bir ifadeyle internetteki görsel, işitsel depolamaya dayalı bloglar, pod-castler, facebook, twitter gibi sosyal paylaşım ağları aracılığıyla oluşturulan elektronik-sayısal iletişim ortamıdır (Yılmaz, 2012: 247). Sosyal medya, insanlara her türlü duygu ve düşüncenin internet ortamında paylaşabildikleri sanal bir alan vermektedir (Eren ve Aydın, 2014: 198).

Sosyal medya, kavramının içinde “medya” olmasına karşın, alternatif medya kavramından farklı özellik sergilemektedir. Farklılığı oluşturan en belirgin şey, sıradan bireylerin kendi sosyal medya hesapları üzerinden içerik oluşturabilmesi ve bu içerikleri yorumlayabilmesidir (Eren ve Aydın, 2014: 198). Kullanıcılarına alternatif medyadan farklı olarak geniş bir yelpazede kullanım olanağı sunarak yerel ve ulusal sınırları ortadan kaldırmaktadır. Daha basit bir anlatımla “sosyal medya, internet kullanıcılarının enformasyonu, bilgiyi kendi gücü altında kullanabildiği

sosyal ağlardır” (Batur, 2014: 47). İnternet kullanımının herkesin kullanabileceği bir dönüşüme uğraması ve giderek yaygın hale gelmesiyle beraber ilk zamanlarda ki tek taraflı paylaşılan içerikler değişim geçirmiş ve insanlar internet sitelerinde paylaşılan gönderilere yorum yapmaya başlamışlardır. Bu aşamada “bloglar” ve “sözlük siteleri” sosyal medya kavramının oluşmasında ilk basamak olduğu ifade edilebilir (Eren ve Aydın, 2014: 198).

Sosyal Ağ terimi ise, bireylerin veya grupların özgür bir şekilde oluşturdukları ve karşılıklı bilgi alışverişine girdikleri ortama verilen bir isimdir (Öztürk ve Akbıyık, 2013: 1012).

Sosyal ağlar, zamansal ve mekânsal kavramları soyutlaştırarak bireysel ve toplumsal yaşamı tekrardan kavramlaştırmışlardır. Castells’in “ağ toplumu” olarak isimlendirdiği yenedünya düzenini ağların biçimlendirdiğini vurgulayan bu yaklaşımda, toplumda artık ülkeler arası sınırlar kaybolmakta ve bireyler birbirleriyle bağıntılı bir ağ toplumu içinde yaşamaktadırlar (Binark vd. aktaran Türk, 2013: 55). Sosyal medya ve beraberinde getirdiği iletişim biçimleri, ağ toplumu olmanın getirdiği bir yeniliktir (Çötel, 2015: 55).

“Sosyal ağ kavramı aslında toplumun bireyleri binlerce yıldır bulunan bir haberleşme, bilgi paylaşımı ve etkileşim sağlayan bir ağ olarak tanımlanabilir.” Başka bir ifadeyle “Kendi içinde ve hatta farklı gruplarla temas içerisinde bulunan bir grubun oluşturduğu bilgi ve fikir birlikteliği anlamına gelir.” İnternet dönüşümüyle birlikte sosyal ağ tanımı yeni bir anlama bürünmüştür. Sosyal ağ internet üstünden birbiri ile irtibatlı bir ağ topluluğuna vurgu yapmaktadır (Eren ve Aydın, 2014: 199). Bazı akademisyenler, sosyal ağları “kişiler arasındaki karşılıklı etkileşimi destekleyen, ortak ilgi alanlarına sahip bireylerin paylaşımını arttıran ve herkesin kendi kişisel profilini ve iletişim kurmak istediği arkadaş listesini oluşturma şansı veren web tabanlı ortamlar olarak tanımlamaktadır” (Akyazı ve Ünal, 2013: 3). İnsanlar bu ağ topluluğu sayesinde küresel, bölgesel ve ulusal çapta başka insanlarla bilgi alışverişinde bulunabilmektedir.

Kısacası, iletişim kurmayı daha pratik hale getiren sosyal medya mecraları, kullanıcı sayılarında ki yüksek artışla, giderek daha büyük kitlelere yayılmaktadır (Eren ve Aydın, 2014; 199). Aşağıdaki tabloda kullanıcı sayılarına göre sosyal ağ siteleri sıralanmıştır. Tabloya göre Facebook, youtube ve twitter uygulamaları yüksek kullanıcı sayılarıyla dikkat çekmektedir.

Tablo 3: Dünyada Sosyal Ağ sitelerinde ilk 10

Sırası	Sosyal Ağ	Kullanıcı Sayısı
1	Facebook	1.500.000.000
2	Youtube	1.499.000.000
3	Twitter	400.000.000
4	Instagram	275.000.000
5	LinkedIn	250.000.000
6	Reddit	125.000.000
7	VK	120.000.000
8	Tumblr	110.000.000
9	Pinterest	105.000.000
10	Google Plus	100.000.000

Kaynak: Top 15 Most, 2018,

<http://www.ebizmba.com/articles/social-networking-websites>

2.2. SOSYAL MEDYA VE TOPLUMSAL HAREKETLER

İletişim toplumsal hareketler için temel aktörlerden birisidir. Muhalif ideolojinin kitlelere iletilebilmesi için muhalif medyanın oluşturulması gerekir. Bu anlamda içerisinde bulunan döneme uygun medyalar oluşturularak sistem karşıtı hareketlerin meydana gelmesi mümkün olmuştur. Mevcut ideolojinin karşısında olanların kendilerini ifade etme aracı olarak muhalif medya, seslerini duyurmak isteyenlerin iktidar mücadelesi boyunca sesi haline gelir (Çoban, 2011: 1).

Sosyal hareketlerde, medya araçlarının kullanılması aslında çok öncelere dayanmaktadır (Güler, 2013: 341). Her toplumsal hareket tarihsel bağlamına uygun medyaları kullanarak kendi taleplerini dile getirmiş ve tarihsel bir iz bırakmıştır. Nitekim Rus devriminin örgütlenmesinde o dönemin medya araçları olan kitap, broşür, dergi ve gazete çok etkili olmuştur (Çoban, 2011: 2). Günümüzde ise yaşamımızın her alanını etkileyen dönüştüren iletişim araçları toplumsal iletişimi biçiminde de dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönüşüm de toplumsal bilincin değişimini de beraberinde getirmiştir (Işık, 2013: 27). İletişim teknolojisinin

gelişmesine dayanan, küreselleşme süreci ile birlikte sınıf hareketleri gerilemiştir. Ancak sınıf mücadelesinin gerilemesi her ne kadar muhalif hareketlerin gerilemesi anlamına gelse de, kimliğe dayalı sistem karşıtı faaliyet yürüten hareketler bu boşluğu doldurarak önemli bir güç haline gelmişlerdir (Çoban, 2011: 6). Eski sınıfsal ve ekonomik fayda tabanlı hareketlerden, globalleşme karşıtı, çevreci, kültürel ve kimliksel tabanlı hareketlere evirilen “yeni” tür hareketler toplum nezdinde eskiden farklı bir politik ve sosyal ilişki şekli oluştururken, sosyal medya araçlarının oluşturduğu iletişim kolaylığı sayesinde yeni baştan şekillenmiştir (Sayımer, 2014: 98). Herhangi bir sınıfsal göndermesi olmayan ve daha çok eğitilmiş orta sınıflar tarafından yönlendirilen YTH’ler (Yeni Toplumsal Hareketler) medyayı, özellikle de interneti etkin bir şekilde kullanmışlardır. Küreselleşme karşı olan YTH’ler için yeni iletişim araçları vazgeçilmez olmuştur (Çoban, 2011: 6).

“Eski” toplumsal hareketlerden “Yeni” toplumsal harekete geçiş, bu iki hareket arasında söylemsel ve eylemsel bazda bir farklılaşmayı getirmiştir (Güler, 2013: 341). Toplumsal hareketlerde, hareketin içinde olan kişilerin iletişimleri, o hareketin örgütsel özelliklerini yaratır. Yani bir harekette iletişim ne kadar güçlüyse örgütteki hiyerarşi de o denli az olur ve harekete katılım açık olur. Bu nedenle ağlar etrafında oluşturulan hareketlere yeni toplumsal hareketler denilmiştir (Sayımer, 2014: 99- 100). Eski hareketlerden medyayı kullanma bağlamında kopuş ifade eden YTH’ler iletişimsel araçları kullanarak söylemlerini daha yüksek kitlelere duyurabilmişlerdir. Bu bağlamda YTH’ler, “alternatif medya araçları aracılığıyla ana akım medya karşısında iletişim alanlarının ne kadar güçlü ve verimli bir şekilde kullanılabileceğini ispatlamışlardır” (Güler, 2013: 341). Dolayısıyla farklı toplumsal muhalefet odaklarının, grupların ve kurumların kanalize olarak bir araya gelip harekete geçme biçimleri “sosyal medya” mecraları üzerinden yeni bir boyuta evirilmiştir (Sayımer, 2014: 97). YTH’in üçüncü yükselişi olarak adlandırabileceğimiz 2008 ve sonraki yıllarda sosyal medya mecraları üstünden insanların organize olma seçenekleri oluşmuştur. Bu bağlamda Işık’ın çalışmasında ifade ettiği gibi hareketlerin güncel politik ya da teorik bilgi ihtiyacı bu sosyal ağlar üzerinden karşılanmaktadır (Işık, 2013: 27). Çünkü İnternet medyacılığı ve sosyal medya uygulamalarının sağladığı teknik imkânlar birbirinden farklı grupları ve

kişileri bir araya getirerek toplumsal örgütlenmeleri kolaylaştırmaktadır. Yeni medya teknolojilerinin yarattığı ortam sayesinde insanlar kendileriyle benzer düşünen insanların farkına vararak seslerini çıkarmakta ve örgütlenerek haklarını talep etmektedirler (Türk, 2013: 56). 2000’li yılların başlarında yaygınlaşan “sosyal medya” mecralarının bireylerin ve grupların sanal ortamda birbirleriyle karşılıklı ve eş zamanlı iletişim kurmasına ve içerik paylaşmasına imkan vermesi sebebiyle birçok noktada önemli bir konuma gelmiş ve giderek yaygınlaşmıştır (Sayımer, 2014: 98). Sosyal ağlar esasında toplumsal hareketlerin merkezinde olan ağlar olarak varlıklarını göstermişlerdir. Bu bağlamda sosyal ağlar; kişilerin kendilerini özgürce ifade edebildikleri, potansiyellerini harekete geçirebildikleri bir alan olmasının yanı sıra bir protesto alanıdır (Türk, 2013: 56). Nitekim Facebook ve twitter gibi sosyal medya mecraları üyelerine bilgi ve fikir paylaşma, örgütlenerek organize olma gibi imkânlar sunmuştur (Eren ve Aydın, 2014: 198).

Son zamanlarda ortaya çıkan toplumsal hareketlerdeki protestolarda internetin yoğun bir şekilde kullanılması bu hareketlerin kanalize olup büyümesinde, direnişin ve başkaldırının büyümesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla internet ve sosyal ağların gücü ortaya konmuştur. İnternetin ulaşımında sınır tanımaması, tüm iletilerin eş zamanlı olarak dünyanın her alanına ulaştırması yerel, ulusal ve küresel eylemlere kolaylık sağlamıştır (Türk, 2013: 56). Başka bir ifadeyle “Yeni Medya Teknolojileri” tüm dünyada insanların seslerini duyurabildikleri, bilgi akışında bulunabildikleri ve sosyal hareketin gerçekleşebilmesi için insanların bir araya gelerek organize oldukları alanlar olmuştur (Sayımer, 2014: 103).

Sosyal medyanın sunduğu etkileşimli iletişim olanağı, kişiyi çevresiyle kurduğu ilişkide arka planda kalmasını engelleyerek, ön plana çıkarmıştır. Bu da bireyin ailesiyle, toplumla ve devletle geçmişten bu zamana kadar gelen ilişkilerini değiştirmiş ve bu ilişkileri birey merkezli olarak yeniden oluşturmuştur (Eren ve Aydın, 2014: 198). Yeni medya teknolojilerinin etkileşimsellik, kitlesizleştirme ve eş zamanlılık gibi temel nitelikleri kişilerin kamusal alanda fiziksel olarak yan yana olma mecburiyetini yok ederek, bireysel iletişimi etkilemede büyük rol oynamıştır (Sayımer, 2014: 97).

Özetle, bireyi merkeze alan sosyal medya iletileri daha geniş kitlelere iletmektedir. Bireylerin fikirlerini paylaşması ve diğer insanlara duyurmasını, tartışmasını, eleştirmesini kısaca siyasi katılımın artmasını sağlayarak demokratikleşmeyi sağlamaktadır. Böylelikle insanlar kendisini gibi düşünen diğer insanların farkına varmakta ve düşüncelerini daha özgürce dile getirerek hak arayışlarını sürdürebilmektedir. Bu sayede toplumdaki insanlar twitter, facebook, blog gibi sosyal medya mecralarında söz hakkı istemekte, kendi düşüncelerini rahatlıkla dile getirebilmekte, politikacıları sorgulayabilmekte ve onların iletilerine yorum yapabilmekte, destekleyip veya karşı çıkıp hesap sorabilmektedirler. Bu bağlamda sosyal medyanın sosyal hareketlerde eskisinden farklı bir gerçekleşme alanı oluşturduğu ve eylemlerin sanal alandan sokaklara taşındığı söylenebilir. Bingöl ve Tanrıver'in çalışmasında dile getirdiği gibi sanal alanlar artık toplumsal hareketlerin yeni fenomeni olarak kabul görmektedir (2011: 36). Bir sonraki başlıkta bahsedilecek “Arap Baharı” olayları, “Wall Street’i işgal et hareketleri”, İspanya’daki Indignados hareketi ve her ne kadar olup bitenler bir Arap baharı olmasa da 3. Bölümde ayrıntısıyla ele alınacak olan Türkiye’nin tecrübe ettiği “Gezi Parkı’nda yüzbinleri meydanlara toplayan araç aynıdır. Dolayısıyla twitter, facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinin, toplumsal hareketler bağlamında tüm dünyada yeni bir dönem başlattığı söylenebilir.

2.3. SOSYAL HAREKETLERDE SOSYAL MEDYA ETKİSİ: 3

ÖRNEK OLAY

Sosyal hareketler rahatsızlık duydukları şeyleri değiştirme amacıyla birkaç yol denerler. Bu yollardan ilki haklarını arama noktalarında mahkemeler, ikincisi gerekli yasal düzenlemelerin yapılması için millet meclisine konunun taşınması, üçüncüsü seslerini duyurabilmek ve bilhassa gündemi ve kamuoyunu etkilemek amacıyla medyanın alanını hedef olarak belirlerler. Bu evrede de toplumsal hareketlerin faaliyetleri açısından kitle iletişim araçları birçok işlev üstlenmektedir (Uysal, 2016: 103). Özellikle sorunlu durumların göz önüne getirilmesi ve insanların dikkatini çekme, çözüm aramak için insanların mobilize olup bir araya gelmeleri noktasında büyük rol oynar.

Sosyal medya olarak tanımlanan sosyal ağlar bireylerin ve grupların karşılıklı etkileşimine olanak tanırken siyasi muhabbetlere ve paylaşımlara da neden olmaktadır. Oluşan siyasi diyalog ortamı ile birlikte sosyal medya kullanıcıları, siyasi düşüncelerini özgür iradeleriyle dile getirme ve bu bağlamda yazı ve görsel içerikleri paylaşabilme olanağına sahiptirler. Sosyal medya üstünde oluşan bu siyasi diyaloglar kimi zaman dönemin siyasi gelişmeleri etrafında aktivist eylemlere dönüşebilmekte ve sanal hareketler ortaya çıkabilmektedir (Çöteli, 2015: 62).

Son dönemlerde görülen Arap baharı, Wall Street gibi toplumsal hareketlerde artık sosyal medya araçları vasıtasıyla insanlar, dünyada meydana gelen olaylar hakkında bilgi sahibi olarak yine bu araçlar üzerinden örgütlenerek meydanlara çıkmışlardır. İnsanların demokrasinin gereği olarak ortaya çıkan siyasi katılımını gerçekleştirme de sosyal ağlar önemli bir araç olmuştur. Geleneksel medyanın sessiz kaldığı olaylarda, insanlar bu ağlar üzerinden bilgi sahibi olmuştur ve yaratılan sessizlik ortamı olaylar hakkında bilgi sahibi olan insanlar tarafından çözülmüştür. Sosyal medyanın bireylerin kolayca organize olmasını sağlamasının yanı sıra geleneksel medya tarafından yayınlanmayan toplumsal hareketlerin duyurulması ve yayılmasında önemli rol oynamaktadır (Türk, 2013: 55). Dolayısıyla bir bakımdan geleneksel medyanın sahip olduğu gündem oluşturma gücü, yerini sosyal medyayı takip etme ve gündemi oradan devralmaya dönüşmüştür (Çöteli, 2015: 89). Bu teknolojilerin gelişmesiyle insanlar artık küresel, yerel, ulusal her türlü sorun hakkında bilgilenmekte ve bu sorunlara karşı sesini çıkarmakta, hatta “sosyal medya” mecraları üzerinden sorunlara karşı aldıkları tavırları paylaşmaktadırlar (Türk, 2013: 58).

Günümüzde sosyal medyanın siyasi katılıma etkisi hem yönetilenler hem de yöneticiler tarafından bilinmektedir. Sosyal medya siyasi katılımın yanı sıra özellikle siyasi protestolarda etkin bir role sahiptir. Ancak belirtilmesi gereken önemli husus, sosyal medyanın siyasi hareketlerde tek başına etken olmayıp, yalnızca bir araç olduğu yönündedir. Siyasi eylemlerin asıl nedenleri yoksulluk, huzursuzluk, özgürlüklerin kısıtlanması gibi nedenlerdir (Çıldan vd. 2012). Dolayısıyla Arap ülkelerindeki toplumsal hareketlerle, sosyal medya arasındaki ilişki araçsaldır. Başka

şekilde ifade edecek olursak, sosyal medyanın yarattığı sınırsız iletişim ve bilgi alışverişinin olduğu alan, hareketleri ortaya çıkarmamıştır. Aksine zaten başka sebeplerle çıkmış olan hareketlerin dışı vurulması ve yayılması noktasında sosyal medyanın işlevsel bir araç görevi gördüğü ileri sürülmektedir (Babacan vd. 2011: 78). Siyasi olayların meydana gelmesinde doğrudan etken olmayan sosyal medya, bu olayların örgütlenmesi ve protesto hareketlerinin gerçekleştirilmesi noktasında yalnızca bir araçtır.

Aşağıda farklı ülkelerde, farklı zamanlarda meydana gelen sorunlarda insanların sosyal medya aracılığıyla örgütlenip protesto faaliyetlerini sürdürdüklerine örnek gösterecek üç hareket incelenmiştir. Çıldan ve diğerlerine göre, tüm bu hareketler “sosyal medyanın” gelecekteki siyasi protestolarda oldukça fazla etkili bir rol oynayacağını sinyalini vermektedir (2012).

2.3.1. Arap Baharı

2011 yılına damgasını vuran toplumsal hareketlerde öne çıkanı kuşkusuz Arap Baharı olarak adlandırılan hareketler olmuştur. Bu eylemleri daha da dikkat çekici yapan ise Youtube, Facebook, Twitter, Blog sayfaları gibi “sosyal medya” mecralarının bu protestolarda kuvvetini göstermiş olmasıdır. Bu mecralar ile çok sayıda olmayan protestocular bir araya gelerek organize olmuşlar, çektikleri fotoğraf ve videoları bu ortamlarda yayınlamışlardır. Bu sayede de birçok insana ulaşabilmişlerdir (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1014).

Arap baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının başlangıcı 2010 yılının son ayında Tunus’ta olmuştur. Olaylar, Tunuslu genç Muhammed Bouazizi’nin geçimini sağladığı tezgaha el konulmasını protesto etmek için kendisini yakmasıyla tetiklenmiştir (Çıldan vd. 2012). Her ne kadar Arap ayaklanmalarının fitilini ateşleyen olay olarak Bouazizi’nin kendini yakması gösterilse de esasında bu ayaklanmalarının zeminini ilk başta çeşitli Sivil Toplum Kuruluşlarının yayınlarıyla örgütlenen yapılardan ve devamında sosyal medya mecraları aracılığıyla organize olan genç kişilerden oluşmaktadır. Bouazizi’nin, kendini ateşe verirken bütün bu devrimlerin kıvılcım etkisi yaratacağı elbette düşünülmemiştir ancak bu olay, halkların kinini harekete geçirmiş ve devrimleri başlatmıştır (Akbiyık ve Öztürk,

2013: 1019). ‘Yasemin Devrimi’ olarak anılan Tunus’ta meydana gelen olaylar, benzer sorunlar yaşayan Arap yarım adasındaki diğer ülkelere de yayılmıştır (Türk, 2013: 58). “Tunus, Cezayir, Mısır, Libya, Bahreyn, Ürdün ve Yemen Arap baharının büyük çapta etkili olduğu ülkeler olurken Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Suriye, Irak, Lübnan ve Fas’ta ise küçük çaplı etkileri görülmüştür” (Çıldan vd. 2012).

Arap yarımadasında meydana gelen karşı çıkışlarda sosyal medya büyük rol oynamıştır. Nitekim oynadığı bu rol sebebiyle Arap Baharı; “Twitter ve Facebook devrimleri” olarak isimlendirilmiştir. Bu eylemlerin hepsi sosyal medya sayesinde seslerini duyurabilmiş ve yayılmıştır. Protestocular, paylaştıkları bir tweette; “Facebook” aracılığıyla eylemleri organize ettiklerini, “Twitter” ile koordinasyon sağladıklarını ve “Youtube” kullanarak hem ulusal hem de uluslararası alanda seslerini duyurabildiklerini dile getirmişlerdir (Türk, 2013: 58). Protestocular, meydana gelen olayları akıllı telefonlarına kaydedip, bunları sosyal medya hesapları üzerinden ulusal halk ve dünyayla canlı olarak paylaşmışlardır (Sayımer, 2014: 105).

Arap ülkelerinde meydana gelen devrimlerle ilgili yapılan bir araştırmada milyonlarda tweet, blog gönderisi ve youtube içeriği incelenmiştir. Sonucunda, sosyal medyanın Arap dünyasındaki ayaklanmalar esnasında siyasi tartışmaların şekillendirilmesinde etkili bir aktör olduğu ve büyük eylemler öncesinde çevrimiçi konuşmalar yapıldığı ortaya konmuştur (Çıldan vd. 2012; Eren ve Aydın, 2014: 200; Advan, 2015: 164). Mısır Devlet lideri “Hüsnü Mübarek’in” görevinden istifa etmesinden önce tweet oranları, tap noktaya ulaşmıştır (Çıldan vd. 2012: 7). Yine araştırmacılara göre Facebook ya da Youtube gibi sosyal ağların bu eylemlere sebep olduğunu söylemek yanlıştır. Ancak bu ağlar eylemlerin yapıldığı yerlerde yaşayan insanlara ulaşma, dünyadan destek sağlama ve hareketlerin hızla örgütlenip büyümesinde son derece etkilidir. Dolayısıyla her sosyal olayda olduğu gibi bu olaylarda da hemen sosyal medya etkisini gündeme getirmek hatalı olabilir. Sosyal medyanın yaygınlaşmasından önce de her ülkede iç sorunlar yaşanmaktaydı fakat sosyal medya ağının genişlemesiyle beraber bireyler, hükümet güdümündeki medyanın baskısından uzaklaşarak fotoğraf, video ve içerik paylaşma olanağı elde

etmişlerdir. Bu sayede hem ulusal hem de uluslararası alana, kendileri hakkında bilgi verebilmişlerdir (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1018) ve böylece baskıcı hükümetlere karşı etkili olmayı başarmışlardır. Bu bağlamda görülmektedir ki sosyal medyanın demokrasi, insan hakları ve özgürlük konularında hak aramak ve bu amaçla gerçekleştirilecek politik eylemlere katılmak ve katılımı artırmak amacıyla kullanılması yaygınlaşmakta ve başarılı sonuçlar elde edilmesine yol açmaktadır (Advan, 2015: 164).

Sosyal medyanın bazı Arap ülkelerinde yaşanan olaylara etkisine daha detaylı olarak geçmeden önce bu ülkelerde yaşanan olayların neden ve sonuçları Tablo 2.2’de genel hatlarıyla sunulmuştur. Özetle her ülkede sosyal hareketlerin talepleri farklılık gösterse de, bu hareketlerin taleplerinin kesiştiği kısımlarda kötü yöneten hükümetler, ekonomik sıkıntı, yolsuzluk, işsizlik, cinsiyet eşitsizliği, antidemokratik ve baskıcı yönetime karşı olma gibi istekler olduğu söylenebilir (Özen, 2015: 19).

Tablo 4: Arap Baharının Yaşandığı Bazı Ülkeler Ve Sonuçları

	Başlangıç Tarihi	Olay Şekli	Değişimler	Ölü Sayısı	Sonuç
Tunus	18 Aralık 2010	Muhammed Buazizi’nin kendisini yakması, ülke çapında protestolar, kamu alanlarının işgali	-Zeynel Abidin Bin Ali ve Muhammed Gannuşi ülkeyi terk etti. -Politik polis dağıtıldı. -İktidar partisi dağıtıldı. -Siyasi suçlular serbest bırakıldı.	223+	Devrilen Hükümet
Yemen	18 Ocak 2011	Ülke çapında protesto ve gösteriler	-İktidar Partisinden bazı milletvekilleri istifa etti. -Devlet başkanı Salih 23 Mayıs’ta dokunulmazlık verilmesi şartı ile istifa etmeyi kabul etti.	2,000	Yenilen Hükümet
Mısır	25 Ocak 2011	Ülke çapında protestolar, kamu alanlarının işgali, devlet ve polis binalarının yıkılması, hapishane baskınları gerçekleşti.	- Hüsnü Mübarek ve Ahmet Şefik ‘in istifası. -Silahlı kuvvetler gücü eline aldı. -Parlamento dağıtıldı ve konsey askıya alındı. -Devlet Güvenlik Soruşturma Servisi kapatıldı. -İktidar partisi dağıtıldı.	875	Devrilen Hükümet

		En son Mısır ordusu hükümeti devirerek halka iki kez silahlı saldırı düzenledi.			
Suriye	26 Ocak 2011	Ülke çapında protestolar, devlet binalarına saldırı	-Siyasi suçlular serbest bırakıldı. -Bölgesel valiler kovuldu. -İşyan bölgelerine askeri müdahale yapıldı. -Parlamentodan bazı vekiller istifa etti. -Hükümetten istifalar	100,000+	İç savaş
Fas	30 Ocak 2011	Protestolar, mülkiyete zararlar	-Kral Muhammet VI tarafından ekonomik imtiyazlar verildi; -Referandum kararlaştırıldı. -Yolsuzluğu önlemek için adımlar atıldı.	7 (2 kişi ölümüne dövuıldı)	Büyük çapta protestolar
Irak	10 Şubat 2011	Büyük protestolar, isyanlar, devlet binalarına saldırılar	-Başbakan Maliki seçimlere aday olmayacağını açıkladı; -Valiler ve yerel yöneticiler istifa etti	35	Büyük çapta protestolar
Bahreyn	14 Şubat 2011	Büyük protestolar, kamu alanlarının işgali	- Kral Hamad ibn Isa Al Khalifa tarafından ekonomik imtiyazlar verildi; - Politik suçlular serbest bırakıldı.	51	Büyük çapta protestolar
Libya	17 Şubat 2011	Ülke çapında protestolar, kamu alanlarının işgali	- Muhalifler ülkenin yönetimini ele geçirdi. - Geçici Ulusal konsey kuruldu. - NATO askerleri Libya üzerinde operasyonlar düzenledi. - Libya'nın devrik lideri Muammer Kaddafi, yakalanarak öldürüldü.	25,000-30,000	Devrilen Hükümet

Kaynak: Aydın ve Eren, 2014: 201

Sosyal Medyanın Arap Baharı kapsamındaki ülkelerdeki etkilerine kısaca değinmek gerekirse;

Yasemin Devrimi olarak da anılan ve Tunus'ta başlayan olaylarda Facebook, Twitter gibi sosyal medya mecraları üzerinden önemli bir iletişim ağı yaratıldığı görülmüştür (Elhan, 2015: 55). Hükümetin yolsuzlukları ve Sidi Bouzid'deki olayları dile getiren genç kullanıcılar, bu mecralar üzerinden bir kamuoyu oluşturarak hareketi başlatacak bir platform oluşturmuşlardır. Aslında bu eylemleri engellemek

için her türlü gücü kullanan hükümet yetkililerinin çabaları hareketi daha da büyötmelerine neden olmuştur. Aktivistler Zine al-Abidine Ben Ali'nin sistemlerine karşı gelmişler, polisi orantısız güç kullanarak müdahale etmesini akıllı telefonlarıyla videolara çekmişlerdir. Sosyal medya aracılığıyla bu görüntüler önce ülkedeki sosyal gruplar sonrasında da uluslararası medyanın eline geçmiştir (Akbıyık ve Öztürk, 2013: 1004).

Mısır'da protestolar daha yoğun yaşanmıştır. Mısır' da büyük bir destekçi kitlesine sahip Müslüman kardeşler, yeni üyeler kazanmak ve var olan üyeleriyle iletişim kurabilmek için interneti yaygın bir şekilde kullanmıştır (Telli, 2012: 76).

2005'te, George Ishak adındaki bir genç arkadaşlarıyla beraber, Mısır kanunlarındaki devlet liderinin tekrardan halk tarafından göreve getirilebilmesine engel olan maddenin "sınırsız" şekilde değiştirilmesinin akabinde "Al Mahalla" şehrinde "Kefaya (yeter) hareketini" başlatmıştır (Akbıyık ve Mustafa, 2013: 1016). Bu hareketin yayılması noktasında Mısır'ın başkenti Kahire 'de birçok internet kafe açılarak internet mecraları aracılığıyla hareketin yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Ücretsiz olarak verilen bilgisayar kursları sayesinde lise ve üniversite öğrencileri arasında internet kullanımı teşvik edilmiştir (Telli, 2012: 77). 2013: 1015 Kefaya hareketinin ortaya çıkmasından sonra daha da yaygınlaşan blogların otoriteye karşı bireyi güçlendirmiş olduğudur. Apolitik bir alanda herhangi bir siyasi üslup kullanmadan hükümetle mücadele etmeyi sağlayan bloglar, hükümetin bireye karşı olan gücünün sınırlı olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla bloglar hem bireyselliğin ön plana çıkmasını da hem de etkin bir muhalefet sergilenmesine araç olmuştur (Telli, 2012: 77).

Bastırılan bu hareket beraberinde yeni bir düzenlemeyi oluşturmuştur. Ahmet Maher ve "Kefaya" hareketinin eski üyelerinden olan Israa Abdul Fattah "6 Nisan Gençlik Hareketi" başlatmışlardır (Akbıyık ve Öztürk, 2013: 1015). Devletin çarpık düzenine, serbest seçimler yapılmaması ve devletin yaptığı baskılara karşı olan bu hareket, sosyal medya mecraları üstünden ulusal çapta 6 Nisan tarihinde "Al Mahalla" kentinde tekrardan protesto yapmak için örgütlenmiş fakat bu eylemleri de önceki gibi yetkilileri tarafından şiddetli bir şekilde bastırılmıştır.

“Khaled Said” adındaki Mısırlı bir genç, 6 Haziran 2010’da, kişisel blog sayfası ve youtube üzerinden üst düzeydeki bir polis komiserinin karakolda uyuşturucu satışına dair görüntüleri yayınlaması sonucunda polis tarafından işkence yapılarak öldürülmüştür (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1016). Bu olayın akabinde Said’in son görüntüleri sosyal medya araçlarında yayılmıştır. Bu durum Wael Ghaim adındaki bir Google çalışanının, güvenlik kuvveti tarafından kullanılan orantısız güce karşı koymak amacıyla “Hepimiz Halid Said’iz” adlı bir Facebook sayfası açmasına sebep olmuştur (Telli, 2012: 78). Bu yolla yüzlerce Mısırlı genci Said’in ölümünü araştırmaya ve adaletin yerini bulmasına çağırmıştır. Bu sayfa sayesinde ülkedeki eylemciler bilgi akışını sağlamışlar ve böylelikle ulusal alanda meydana gelen fakat baskı ve gizleme politikaları nedeniyle gündeme taşınmayan olayları Facebook üzerinden takipçilerine aktarmış (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1016) ve sonrasında başta Kahire ve İskenderiye olmak üzere pek çok kentte “6 Nisan” tarihinde “sessiz oturma” protestoları yapmışlardır.

Mısır ulusal polis günü olan 25 Ocak’ta Tunus’taki olaylarla ümidi artan “6 Nisan Gençlik Hareketi” büyük bir eylem düzenledi. Bu eylem, her türlü gruptan insanın sokaklara akın etmesine ve ülke ve dünya çapında büyük bir yankı uyandırmasına yol açmıştır (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1016). 25 Ocak’ta gerçekleştirileceği duyurulan protesto hareketleri sosyal medya mecralarında “#Jan25” etiketiyle yayılmıştır. Haftalar öncesinden duyurulan çağrıya Twitter uygulamasını kullanan binlerce kullanıcı geri dönüş yapmıştır. Twitter ve Youtube üzerinden yapılan paylaşımlar tüm dünyanın olayları yakından takip etmesine olanak sağlamıştır (Telli, 2012: 79). Ancak yetkililer bir önceki eylemlerde olduğu gibi bu eyleme karşı da orantısız güç kullanınca eylemler sürekli hale gelmiştir. Ülkenin dört bir yanında güvenlik güçleriyle eylemciler arasında çatışmalar başlamış ve çatışmalar esnasında güvenlik güçlerinin sergilediği sert tutum sosyal medya aracılığıyla dünyaya yansımıştır (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1016). Bu yansıma sonucunda Mısır hükümetinin internet erişimi ve cep telefonu şebekelerini tamamen kapattığı görülmüştür (Geylani, 2014: 38). İletişim araçlarının tamamen kapatılması olayların daha da kontrol edilemez hale gelmesine yol açmıştır. Bilhassa cep telefonu şebekelerinin kapatılmasıyla şehir de yaşam tam anlamıyla durmuş ve insanlar ortak

alanlar olan Tahrir Meydanı ve diğer meydanlara inmiştir (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1016). Her ne kadar Mısır’da gerçekleşen devrim tam olarak sosyal medya devrimi olarak adlandırılmasa da sosyal medya araçları Mısır’da protestoların bastırılması ve sürdürülmesi noktasında oldukça etkin bir rol oynamıştır. Öyle ki Hüsnü Mübarek’in devrilmesinin ardından Mısırlı bir gencin, “Facebook’u protesto gösterilerinin yerini ve zamanını duyurmak, Twitter’ı katılımcılar arasında eşgüdüm sağlamak ve Youtube’u meselelerini dünyaya duyurmak için kullandık” sözleri sosyal medyanın işlevsel amacını ortaya koymaktadır (Ataç, 2012: 17).

2011 yılında Libya’da, olaylar devlete ve Muammer Kaddafi’ye yönelik protestolarla başlamıştır (Elhan, 2015: 71). Başlangıçta Libya’da Albay Muammer Kaddafi protesto hareketlerini küçümsemiş ve isyancıları “uyuşturucu kullanan gençler” olarak nitelendirmiş ve ebeveynlere çocuklarını sokaklara çıkartmamalarını öğütlemiştir. Eylemlerin boyutu arttıkça üslubunu katılaştıran Kaddafi, eylemcileri fareler olarak nitelemiştir (Akbiyık ve Öztürk, 2013: 1017). Sosyal medyanın Libya’da ki eylemlere etkisine bakacak olursak, Tunus ve Mısır’ın aksine Libya’da sosyal medya çok etkin olmadığı söylenebilir. “5.613.380 kişilik nüfusunun 954,275’inin, yani sadece %17’sinin internet kullanıcısı olduğu ülkede, sosyal medya en etkili ve çarpıcı görevini devlet başkanı Muammer Kaddafi’nin ölüm anını dünyaya duyurmakla gerçekleştirmiştir” (Yüksel, 2013). Muammer Kaddafi’nin Sirte’de yakalanıp linç edilmesi sosyal medya araçları aracılığıyla tüm dünyaya yayılmıştır. Tüm dünyada paylaşılan bu bilgi sosyal medyada büyük ses getirmiştir. İnsanların, sosyal medya hesapları üzerinden bu içerikleri göndermesiyle, konuyla ilgilenmeyen insanların bile konu hakkında fikri olmuştur. Nitekim sosyal medya araçlarının rolü tam olarak bu aşamada önemlidir. Çünkü, sosyal medya, baskı ve gizlemeyi en aza indiren sınırsız bir iletişim ortamı yaratmaktadır (Kırık, 2012: 94).

Kuzey Afrika’da gelişmeler birbiri ardına devam ederken Arap coğrafyasının geri kalmış ülkelerinden biri olan Yemen’de diğer ülkeler gibi Arap baharından etkilenmiştir.

Yemen’deki hareketler 2011 yılının ilk zamanlarında küçük bir eylemci grubu tarafından ülkede gençlerin işsiz olması, hukuk üstünlüğünün olmaması ve rejimin

ekonomik olanakları kendi elinde tutması gibi rahatsızlıkları protesto etmek amacıyla sokaklara dökülmesiyle başlamış ve kısa sürede ‘Gençlik Hareketi’ adı altında örgütlenen eylemciler, iş, eğitim, ülkedeki yolsuzlukların giderilmesi, devlet başkanı Ali Salih’in görevini bırakması gibi isteklerde bulunmuşlardır (Elhan, 2015: 66- 67). Bu istekler bağlamında da, sosyal medya mecraları üzerinden paylaşımlarda bulunarak kitleleri harekete geçirmeyi başarmışlardır (Akbıyık ve Özütürk, 2013: 1018). Dolayısıyla sosyal medyanın siyasi mobilizasyonu diğer Arap ülkelerindekine benzer olarak Yemen’de ki ayaklanmalarda önemini ortaya koymuştur. Her ne kadar sosyal medyanın bu hareketlerdeki işlevi biraz şişirilmiş olsa da Arap dünyasında ki en yoksul ve kablosuz ağ erişimi en az olan Yemen’de dahi sosyal medya araçlarının kullanımı bu ayaklanmaların başlaması ve devam ettirilmesinde önemli bir faktör olmuştur (Elhan, 2015: 67).

Arap baharının en etkili şekilde hissedildiği yerlerden biri olan Suriye’de diğer ülkelere benzer süreçler yaşanmıştır. “Beşar Esad’ın ve Baas yönetiminin ülkeye yabancı gazetecilerin girişine müsaade etmeyişi, sosyal medyayı muhalifler için önemli bir haber paylaşma mecrası, uluslararası medya kuruluşları için de haber kaynağı haline” getirmiştir (Yüksel, 2013). Muhaliflerin web sayfasındaki iddiasına göre, yalnızca bir hafta içinde “112 gösterici hayatını kaybetmiş, bunlardan 47’si Şam civarında 31’i Asraa şehrinde ve 27’si Hama’da” öldürülmüşlerdir (Elhan, 2015: 76). Böylelikle sosyal medya mecraları üzerinden bilgi paylaşımı yapmaya başlayan eylemciler hem ulusal hem de uluslararası alanda ses getirmişlerdir.

2.3.2. İspanya Öfkeliiler/Indignados Hareketi

15 Mayıs 2011’de İspanya’nın 50 farklı kentinde aynı zamanda başlatılan öfkeliiler/Indignados hareketi, yerel seçimlere günler kala, “İspanya’daki insanlara neo-liberalleştirilmiş sol ile neo-liberal ve muhafazakâr sağ dışında da bir alternatif olduğunu gösterme amacıyla başlamıştır” (Güler, 2013: 347). Indignados’un istekleri temel olarak işsizlik, fakirlik, var olan sistemin eksikliği, AB ve göçmen emeğinin kullanılması gibi temalar etrafında şekillenmiştir (Özen, 2015: 18).

“15 Mayıs’tan itibaren başladığı için bu isimle (15 M hareketi) olarak anılmaya başlayan hareket, internet üzerinden yapılan dayanışma çağrıları ile hem

ülke hem de kıta çapında büyük yankı” bulmuştur (Yıldırım, 2013: 152). Çok sayıda kişi ‘Yurttaş Yanlısı Seferberlik Gruplarını Koordinasyon Platformu’ adıyla Facebook üzerinden bir grup kurmuşlardır. Bu grupta yer alan kullanıcılardan bazıları da devletin interneti sansürlemek için kabul ettikleri Sinde adı verilen kanuna karşı gelen ve bunun karşısında internet özgürlüğünü savunan kişilerden oluşmaktaydı (Advan, 2015: 169). Daha sonra bu platform ‘Gerçek Demokrasi Hemen’ adıyla yine Facebook üzerinden yürütülen bir tartışma grubuna dönüşmüştür. Sosyal bir ağ olan “Gerçek Demokrasi, Hemen” üzerinden örgütlenen gruplar ilk olarak Madrid’de, Puerto del Sol Meydanı’nda toplanmış ve harekete buradaki toplanma ile şekil vermişlerdir. Sosyal medya mecraları ve diğer sanal platformlar üzerinden örgütlenen Gerçek Demokrasi, Hemen, 58 şehirde 200’e yakın gösteri düzenlemiştir (Çöteli, 2015: 91).

Destekçiler Twitter üzerinde “#revolution (devrim), #sol (meydan), #Spanishrevolution (İspanyol devrimi)” etiketleriyle fikirlerini paylaşmışlardır. Protestoların sona ermesinin akabinde bazı göstericiler Madrid’in merkezi “Puerto del Sol’u” kuşatmış ve sosyal medya hesapları üstünden yaptıkları duyurularla da az bir zamanda yüzlerce kişiyi meydanlara toplamışlardır. 15-M olarak adlandırılan bu hareket daha sonra Fransız politikacı Stephane Hessel’in yazdığı, “indignez-vous! (öfkelenin)” adlı kitabından esinlenilerek Indignados/öfkeliiler hareketi olarak nitelendirilmeye başlamıştır (Advan, 2015: 168).

Puerto del Sol’da insanlar, haftalarca kamp kurmuş ve hareket yerel gruplar oluşturarak İspanya’ya yayılmıştır. Esas olarak öfkeliiler hareketi siyasi partilerin iktisadi ve siyasi alanlardaki başarısızlıkları ve hükümetin ekonomik başarısızlığına tepki göstermiştir (Çöteli, 2015: 91). İnternet ve sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanıldığı bu kamplarda hareket boyunca sıradan halk WİFİ bağlantılarını diğer kişilerin kullanımına açmış, uzmanlar deneyimlerini aktarmış ve aktivistler aracılığıyla da bilgi paylaşılmıştır (Advan, 2015: 168). Dolayısıyla Facebook, Twitter gibi birçok sosyal medya mecralarından yararlanan hareket, internet ortamında bir kamusal alan yaratarak kısa sürede geniş bir alana yayılmıştır.

2.3.3. We are 99%/Occupy Wall Street:

New York şehrinin özgürlük meydanı olarak anılan Wall Street'te "17 Eylül 2011'de başlayan We are 99% Occupy Wall Street hareketi, küresel kapitalizmin merkezi olarak bilinen Manhattan'dan tüm dünyaya yayılmıştır" (Türk, 2013: 58). Wall Street'i İşgal Et eylemcileri sosyal medya üzerinden haberleşerek bilgi aktarımında bulunmuşlardır. Adbusters isimli derginin internet üstünden New York Zuccoti Park'ta 17 Eylül 2011 günü için bir gösteri çağrısına 20 bin kişi geleceğini bildirmek için tıklamıştır. Ama o gün yalnızca 300 kişi gelmiştir (Çötel, 2015: 92). Hemen ardından hareketin resmi web adresi olan "occupwallst. org 'da" ilan edilen eylem kısa zaman içinde ABD'de 100 şehir, uluslararası ölçekte ise 1500 şehirde destek bulmuştur. Ayrıca sitede yer alan diğer bilgilere göre başlatılan bu hareket, çok uluslu şirketlerin ve büyük bankaların demokrasi üstündeki olumsuz etkisine ve iktisadi çöküşe neden olan Wall Street'e karşıt bir çaba olarak meydana gelmiştir (Çıldan vd. 2012). Mısır ve Tunus'taki olaylardan esinlenen "Wall Street'i İşgal Et hareketi" ülkedeki en varlıklı yüzde birlik kesimi oluşturanların, "küresel ekonominin kurallarını nasıl yazdığını ortaya çıkarmayı" hedeflemiştir (Şen, 2012: 139).

Amerikan nüfusunun en zengin kısmını oluşturan yüzde 1'lik kesime karşı eylemler meydana gelmiştir (Eren ve Aydın, 2014: 199). Bu eylemlerin hepsi, sosyal medya mecraları üzerinden yayılmış ve koordine edilmiştir (Türk, 2013: 58). Ayrıca "Wall Street hareketi" Arap Baharı esnasında protestocuların kullandıkları taktiklerin benzerlerini başarıya ulaşmak amacıyla kullandıklarını doğrudan açıklamışlardır. Sosyal medya üstünden örgütlenen hareket "15 Eylül 2011'de Londra, Berlin, Brüksel, San Juan, Vancouver, San Diego, Meksiko, Stockholm, Hong Kong, Amman, Madrid ve Taiegi deki menkul kıymetler borsalarına karşı aynı günde protesto gösterileri ve işgal et kampanyaları" başlatılmıştır. Tüm bu eylemler sosyal medya mecraları üzerinden organize edilmiştir (Çıldan vd. 2012).

17 Eylül 2011'de Wall Street'in yakınında önceki ismi "Özgürlük Meydanı" şimdi ki ismi ise "Zuccoti Park" olan parkın eylemciler tarafından işgal edilmesi ve kamp kurulması ile başlayan Wall Street'i İşgal Et eylemcileri bu kampta, yırtık

kıyafetlerle çöp toplama, yemek yapma gibi günlük işleri başarılı bir şekilde gerçekleştirmişlerdir (Akbiyık ve Özütürk, 2013: 1021). Bu olay da aynen İspanya'daki Indignados hareketi gibi hem ulusal hem de uluslararası basın tarafından canlı yayınlar aracılığıyla takip edilmiştir. Bunun yanı sıra kampta bulunan işgalciler Facebook, Twitter, Blog, Tumblr gibi sosyal medya mecralarını kullanarak yayın yapmışlardır (Advan, 2015: 170).

Wall Street hareketinin Tumblr kullanımı onu diğer hareketlerden ayrı bir özelliğini ortaya çıkarmıştır. Güçlü bir hikâye anlatma ortamı olan Tumblr' da açılan "Biz yüzde99'uz" adlı sayfa hareketin hikâyesini anlatmadaki rolü çok etkili olmuştur. Bu hikâyeler ülkedeki huzursuzlukları ve rahatsızlıkları anlatan hikâyelerdir. Her gün kendi hikâyesini kendisi oluşturan çok sayıda sesle, zamansal ve mekânsal sınırı aşacak şekilde anlatılan, böylelikle kendisini tarihe yazdıran ve dünyanın global isteklerine, seslerini duyurabilen ilk eylem olma niteliği taşımaktadır (Sayımer, 2014: 107). Özellikle eylemleri yapan çoğunluğu genç kesimden oluşan insanlara yönelik polisin orantısız güç göstermesi videolara alınarak youtube ve benzeri sosyal ağlar aracılığıyla ülke çapına yayılmıştır (Eren ve Aydın, 2014: 200).

Sonuç olarak, günümüzde sosyal medya araçlarının yaygınlaşması, insanların bilgiye çok hızlı ulaşması, fikirlerini yer ve zaman sınırlaması olmaksızın küresel çapta paylaşabilmesi sayesinde toplumsal hareketler de biçim değiştirerek evrenselleşmiştir. Görülmektedir ki Arap coğrafyasında Arap Baharı, Avrupa'da meydana gelen Öfkeliiler hareketi, Amerika'da ki Wall Street eylemleri ve ülkemize de sıçrayan ve çalışmanın asıl inceleme konusu olan ve bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde incelenecek olan Gezi parkı eylemleri, hepsinin ortak özelliği sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanmış olmalarıdır. Bu olaylar bundan sonra yapılacak toplumsal hareketlerde, aktivistlerin seslerini kitlelere duyurabilmeleri, kanalize olup örgütlenebilmeleri bağlamında sosyal medyayı etkili şekilde kullanılacağını ve toplumsal hareketlerin temel iletişim aracı olacağını sinyallerini vermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEZİ PARKI ÖRNEĞİ

3.1. GEZİ PARKI OLAYLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Çalışmanın bu bölümünde, yukarıda ele alınan bilgiler doğrultusunda, kısa sürede toplumsal bir harekete evirilen Gezi Parkı hareketi ele alınmıştır. Bu bağlamda söz konusu hareketin yeni bir hareketi mi imgelediği yoksa eski hareketlerin devamı mı olduğu sorunsalı incelenmiştir.

Hem ulusal hem de uluslararası alanda büyük ilgi çeken ve ülkemizin de son dönemdeki en büyük sosyal hareketlerinden olan Gezi Hareketinin kökeni esasında hareketin başladığı tarihten iki yıl öncesine dayandığı söylenebilir. Taksim Yayalaştırma Projesine karşı olan ve bölgenin tekrar düzenlenmesin de bölgede yaşayan insanların söz sahibi olmasını hedefleyen Taksim Dayanışma Bileşenleri Platformu ya da Taksim Dayanışması, 14 Haziran 2011 tarihinden itibaren birçok etkinlik ve kampanya düzenlemiştir (Gül, Sezer ve Nizam, 2015: 11). Ancak 31 Mayıs 2013 günü çevre koruması çabaları büyüyerek bir karşı koyuşa dönüşmüştür. Haziran ayının ilk haftalarında Gezi Parkı protestoları, ağırlıklı olarak gençlerden oluşan grupların çevreci değerleri merkezinde gelişmiş, fakat daha sonra çok farklı toplumsal kesimlerin de katıldığı sosyal medya ile mobilize olup büyüyen, “yeni bir toplumsal hareket” biçimine evrilmiştir (Polat, 2016: 8).

Gezi Hareketinin ortaya çıkmasının sebebi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı Taksim bölgesinde bulunan Gezi Parkı’na “Taksim Yayalaştırma Projesi” ile Topçu Kışlası yapma (Bozkurt ve Bayansar, 2016: 287) düşüncesi idi. Eylemler, 27 Mayıs 2013 akşamı Taksim Meydanında, inşaat sırasında çevreci bir anlayışla ağaçların kesilmesine karşı çıkan 50 göstericinin protestoları ile başlamıştır (Ete ve Taştan, 2013: 22). Park civarında bir yapı firması tarafından gerçekleştirilen çalışmaların kanuna aykırı olduğunu iddia eden topluluk, bölge de yapılan

yapılandırmaya engel olmalarının ardından iş makinelerinin yeniden çalıştırılmasına engel olmak amacıyla nöbet tutma kararı almışlardır (Polat, 2015: 178). 29 Mayıs sabahı eylemlerin yapıldığı alana giren ekipler çalışmaların tekrar başlayabilmesi için eylemcileri Park'ın dışına atmaya çalışmıştır. Ancak eylemcilerin kaldığı çadırların ateşe verilmesi eylemin kapsamını genişleten ve hareketi direnişe dönüştüren bir kıvılcım olmuştur (Gül, Sezer ve Nizam, 2015: 9). Sosyal medya kanalları üzerinden kısa sürede yayılan hareket, bazı siyasetçileri ayağa kaldırmıştır. BDP Milletvekillerinden biri olan Sırrı Süreyya Önder, göstericilerin çadırlarının ateşe verilmesinin ardından çalışmalarına yeniden devam eden yapı ekibine bağlı işçi makinelerinin ön tarafına geçerek işçilerin çalışma yapmasına yeniden engel olmuştur. Aynı gün CHP vekilleri de olay yerinde bulunarak eylemcileri desteklemişlerdir. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan kadir Topbaş'ın, protestocuları yapılan çalışmalara yönelik telkin etme girişimi de işe yaramamıştır. Yine aynı gün içerisinde bölgede toplanan insan sayısı giderek artmış, kolluk kuvvetleri ve göstericiler arasında 29 Mayıs tarihinden beri devam eden olaylar, 31 Mayıs'ta tap noktaya çıkmıştır (Ete ve Taştan, 2013: 23).

Başlangıçta Gezi Parkı'nı koruma amacıyla bir araya gelen bu küçük grubun dışında kimsenin ilgilenmediği olay, daha sonra yepyeni bir boyut kazanarak kısa sürede twitter ve facebook gibi sosyal mecralar üzerinden yayılarak tüm Türkiye'yi etkisi altına alan olaylar silsilesine dönüşmüştür (Batur, 2014: 19). Gezi Park'ı olaylarının 31 Mayıs tarihinden itibaren kitleselleşmesi ile birlikte Taksim Gezi Parkı, çevreci bir eylem olma özelliğinin ötesine geçerek uluslararası basın tarafından takip edilmiş (Gül, Sezer ve Nizam, 2015: 8) ve etkisi İzmir, Ankara gibi büyükşehirler dahil olmak üzere Türkiye'nin pek çok şehrinde görülmüştür (Bozkurt ve Bayansar, 2016: 287). Hareketin kitleselleşmesiyle birlikte kentsel sorunlar geri plana atılmıştır. Bu kapsamda konunun daha iyi anlaşılması için Gezi Parkı Olayları sırasında yaşanan bazı önemli gelişmeler, kronolojik olarak incelenecektir.

3.1.1. Olayların Gelişim Seyri

Gezi Parkı Olaylarına ait ilk 20 günlük zaman çizelgesi şu şekildedir;

27 Mayıs 2013'te "Gezi Parkı'nda" ağaçların kesilmesi amacıyla ekipler tarafından akşam saatlerinde başlayan girişimler başlamış ve içlerinde Yayalaştırma Projesini istemeyenlerin de olduğu birçok meslek odası ve dernekten oluşan Taksim Dayanışması üyeleri, iş makinelerini durdurarak ağaçların sökülmesine engel olmuşlardır (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 7).

28 Mayıs günü sosyal medya aracılığı ile durumdan haberdar olan kişiler ağaçların kesilmesine engel olmak için Gezi Parkına gelmişlerdir. Gelenler arasında Milletvekili Sırrı Süreyya Önder'de vardır. Yıkım ekiplerinin yıkım yapabilmek için ruhsatlarının olmadığı anlaşıncı yıkım durdurulmuştur (Çöteli, 2015: 100). İlerleyen zamanlarda polis, yıkıma engel olmak isteyenlere müdahale etmiş ve bu sırada ağaçlardan bazıları ekipler tarafından sökülüştür. Polisin uzak olmayan bir açıdan gaz sıkıdığı "kırmızılı kadın", Gezi Olayları'nın sembolü olmuş ayrıca iş çıkışlarında yıkımı engellemek için Park'a gelenler kalabalıklaşmış ve gece boyunca nöbetler devam etmiştir (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 7).

29 Mayıs günü, sabahın erken saatlerinde polis çadırlarda kalan göstericilere müdahaleye ve çadırları sökmeye başlayarak, inşaat ekibinin çalışmalarına kaldığı yerden başlamasını sağlamış ve bu sırada yaşanan kargaşada yaralanmalar meydana gelmiştir (Advan, 2015: 178). Yıkım çalışmalarını durdurmak üzere Milletvekili Sırrı Süreyya Önder'in de içinde yer aldığı topluluk, çalışmaları yapan ekibi yeniden engellemiş ve gece beklemek için parka çadırlarla kamp kurulmuştur (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 7). Bu gelişmeler yaşanırken aynı gün dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Yavuz Sultan Selim Köprüsü inşaatının açılış programı esnasında yapmış olduğu konuşmada Gezi Parkı'nda eylem yapanları kast ederek; "Birileri gitmiş Gezi Parkı'nda protesto gösterisi yapıyor. Ne yaparsanız yapın, biz kararımızı verdik!" diyerek "Gezi Parkı'nda" Topçu Kışlası ve alışveriş merkezi yapma planlarından vazgeçmeyeceklerini ilan etmiştir (Koç, 2013: 204). Bu açıklama gerilimin daha da artmasına yol açmıştır.

30 Mayıs günü 3 gündür parkta nöbette olan eylemcilere, polis sabah 05.00 civarında gaz ve ses bombaları ile tekrar müdahale olmuş ve bu müdahale sırasında ilk gözaltılar başlamış ve ciddi yaralanmalar yaşanmıştır (Advan, 2015: 178). Ayata

ve arkadaşlarına göre, kolluk kuvvetlerinin araya girmesi esnasında yüksek oranda biber gazı kullanması, Alana çok fazla insanın akın etmesine sebep olmuştur. Ayrıca internet hesapları üzerinden o gün akşamı için binlerce insanın “Gezi Parkı’na” geleceği duyurulmuştur (2013: 8).

31 Mayıs Cuma günü Gezi Parkı eylemlerinin en önemli günlerinden biridir. O gün polis müdahalesi en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu noktada da üçüncü ve şiddetli yaşanan bir polis müdahalesi sonrası eylemlerin boyutu değişerek hükümet karşıtı eylemlere dönüşmüştür (Advan, 2015: 19). Yine bu süreçte bazı eylemciler, polislerin şiddetine karşı şiddetle cevap vermişlerdir (SDE, 2013: 16). Bu günden sonra eylemler İstanbul dışındaki birçok şehirde düzenlenmiş, Ankara’da Kuğulupark, İzmir’de Gündoğdu Meydanı ve Konak bölgelerinde ayrıca Adana, Mersin, Tunceli, Bursa, Kocaeli, Konya, Manisa, Eskişehir ve Hatay başta olmak üzere pek çok şehirde benzer görüntüler ortaya çıkmıştır (Koç, 2013: 205). Özellikle sol kesimin yoğun olduğu mahallelerde sokak başlarında toplanma, evlerde tencere-tava çalma gibi eylemler başlamıştır (SDE, 2013: 15). Ayrıca birçok işyeri, “Gezi Parkı’na” yapılacak AVM projesinin içinde olmayacaklarını duyurmuştur. Bir diğer gelişme de “Bülent Ecevit Üniversitesi’ndeki” mezuniyet töreninde “Gezi Parkı direniyor, Taksim’e selam” yazılı afişler taşıyan 5 öğrencinin gözaltına alınmış olmasıdır (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 100).

1 Haziran 2013 günü itibariyle protestocular şiddetin oranını gittikçe arttırmış ve kentlerin belirli alanlarında toplanan protestocular, kentteki ortak alanları yağmalama girişiminde bulunmuşlardır (SDE, 2013: 15). Günün ilk saatlerinde doğru Gezi Parkı’na ulaşmak isteyen bazı protestocular yürüyüşe geçmişlerdir. Burada eylemcilere gaz bombası ve tazyikli su ile müdahale edilmiştir (Advan, 2015: 181). “Taksim Meydanı’na” ulaşan bütün sokaklarda devam eden müdahalelerin sonrasında saat 16.00’den itibaren polis, otobüslerine binerek müdahaleye son vermiş ve ardından binlerce kişi Taksim meydanına gelmiştir (MAZLUM-DER, 2013: 6). Ankara’ da Ethem Sarısülük polis memurunun ateş etmesi sonucu başından vurularak yaşamını yitirmiştir (Çöteli, 2015: 101). Ayrıca Gezi Parkı’nın sembolü haline gelen “Kırmızılı Kadın”dan sonra Kate Cullen adında ki yabancı bir kadın da

polis tarafından sıkılan tazyikli suya maruz kalmış ve elleriyle suya karşı direnişte bulunarak Gezi Hareketinin sembollerinden biri olmuştur (Batur, 2014: 24). Yabancı kanalların Türkiye’de yaşanan olayları canlı yayında göstermesine rağmen, Türk televizyon kanalları yayın akışlarında olaylara yer vermemiştir. Hatta haber yayını yapan bir kanalın olayları göstermek yerine “Penguen Belgeseli” yayınlaması, Türk basınının tarafsızlığı hakkında tartışma yaratmıştır (Ayata, Çağlı, Elverişli vd. 2013: 8). Öte yandan özellikle Batılı ülke vatandaşlarının ve televizyon kanallarının bu eylemlere ilgi duymaları ve yoğun bir şekilde katılmaları da dikkat çekicidir.

2 Haziran 2013 gününün ilk saatlerinde geceyi Gezi Parkında geçiren aktivistler bir gün önce meydana gelen olaylar sırasında yaşanan tahribatı düzeltmek için polis müdahalelerinin ardından kalan biber gazı fişeklerini ve çöpleri temizlemişlerdir (Gezi Parkı Olayları Zaman Çizelgesi’nden aktaran Çöteli, 2015: 101). Sakin başlayan gün Başbakan Erdoğan’ın gündüz vakitlerinde Fatih Altaylı ’nın ‘Teke Tek’ programında yapmış olduğu açıklamalarla tekrar hareketlenmiştir. Eylemciler, sunucunun röportajında sorduğu sorulara reaksiyon göstererek haber kanalının olduğu yerde eylemler yapmışlardır (Ayata, Çağlı, Elverişli vd. 2013: 9). Erdoğan, sosyal medya üzerinden yayınlanan olaylar için “Twitter denilen bir bela var. Yalanın daniskası burada. Sosyal medya denilen şey aslında şu anda toplumların bana göre baş belasıdır.” Taksim’deki protestocuları tahrik edip orada bir araya gelenler için de, “Onlar Taksim’e mi çıkardı 20 bin, 25 bin kişiyi ben 200 bin kişiyi, 250 bin kişiyi Kazlıçeşme’ye çıkarırım. Benim bir partim, bir tabanım var, biz bunu yapacak güçteyiz. Ama biz bunlara aynı anda böyle bir şeyle cevap verme yoluna gitmedik. Partimin tabanı da biz bunlara sessiz mi kalacağız diye sürekli bizi aradılar ama biz sükûnet telkin ettik” ve “Birisi içki içiyorsa alkoliktir” açıklamaları halkın tekrar sosyal medya üzerinden ve meydanlarda buluşarak tekrar protestolara başlamalarına neden olmuştur (Advan, 2015: 183). Gösteriler birçok şehirde devam etmiş ve yurtdışında da Gezi Parkı’na destek gösterileri yapılmıştır (Ayata, Çağlı, Elverişli vd. 2013: 9).

3 Haziran günü, önceki üç gün süresince kapalı olan borsanın açılmasıyla olayların borsayı da ciddi bir şekilde etkilediği hissedilmiştir. “İMKB”%10,4

kayıpla tamamlamıştır (MAZLUM-DER, 2013: 8). Fas gezisine çıkmadan önce dönemin Başbakanının protestocuları şiddetle eleştiren bir demeç vermesi, gerginliğin daha da artmasına neden olmuştur (Advan, 2015: 185).

4 Haziran, Sabah saatlerinde eylemler herhangi bir olay yaşanmadan sürerken akşam saatlerinde olaylı geçmiştir. Taksim semtinden Beşiktaş semtine gelen ve oradaki Başbakanlık Çalışma Ofisi’ni basmak isteyen eylemcilere ‘Dağılın’ uyarısı yapılmış ve bunu kayda almayan göstericilere polis müdahalede bulunmuştur (MAZLUM-DER, 2013: 8). Gece saatlerinde tekrar hareketlenen ve Beşiktaş’tan Taksim’e yürüyen içinde Fenerbahçe ve Galatasaray taraftarlarının da bulunduğu Çarşı grubu AKM’nin önünde toplanıp meşaleler yakarak sık sık ‘Hükümet İstifa’, ‘Çapulcular geldi’ gibi sloganlar atmışlardır. Haziran günü ülkenin imajını kötü yönde etkileyen bu olaylar karşısında AP Grup Başkanı Hannes Swoboda da olaylarla ilgili, “AB tam üyelik müzakere sürecini durdurabilir ve bu AB değerlerine inananları vurur” açıklamasını yaparak Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’den taraflarla görüşmesini istemiştir (Kongar ve Küçükkaynar, 2013: 128). Parkta kurulan kütüphane ve mutfak Gezi Parkı’nı hayat alanına dönüştürmüştür (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 10). Bunun yanı sıra Gezi Parkı’nda direnişe katılıp sabahlayan eylemciler için içinde birçok gıda malzemesinin bulunduğu ücretsiz market açılmıştır (Kongar ve Küçükkaynar, 2013: 124). Yine 4 Haziran’da Başbakan yardımcısı Bülent Arınç: “İlk eylemcilerden özür diliyorum: İlk olayda, çevre duyarlılığıyla hareket edenlere karşı yapılan aşırı şiddet gösterisi yanlış ve haksız olmuştur. O yurttaşlarımdan özür diliyorum. Bunu rahatlıkla söyleyebilirim ama sokaklarda tahribat yapanlar, sokaklarda insanların özgürlüklerine engel olmaya çalışanlara bir özür borcumuz olduğunu düşünmüyorum” açıklamasında bulunmuştur (Advan, 2015: 186).

5 Haziran, KESK’in bir gün öncesinde başlattığı greve “DİSK”, “TTB” ile “TMMOB”da katılmıştır. Gruplar üç büyük şehrin meydanlarında bir araya gelmişlerdir (MAZLUM-DER, 2013: 8). Olayların başladığı ilk zamanlarda kolluk kuvvetlerinin eylemleri durduramamaları ve sokaklarda meydana gelen şiddetin ülkenin tamamına yayılması, devletin protestolara bakışını değiştirmiştir. Devlet

yetkilileri protestocuları direk olarak muhatap almış ve iletişim kurma yoluna gitmiştir (Ete ve Taştan, 2013: 25). Bu bağlamda Taksim dayanışması temsilcisi Bülent Arınç’la görüşmüştür. Bu görüşmede Taksim Dayanışması’nın ilettiği talepler şu şekildedir (Kongar ve Küçükkaya, 2013: 130):

- “Gezi Parkı, park olarak kalmalıdır,
- Topçu Kışlası projesinin iptal edildiği açıklanmalıdır,
- AKM’nin yıkılmayacağı açıklanmalıdır,
- Olaylardaki sorumlular görevden alınmalıdır,
- Gaz bombası kullanımı yasaklanmalıdır,
- Gözaltındaki yurttaşlarımız derhal serbest bırakılmalı ve haklarında hiçbir soruşturma açılmamalıdır,
- İfade özgürlüğünün önündeki engeller kaldırılmalıdır.”

Ete ve Taştan’a göre, bu görüşme olayların seyrettiği ilk anlardan itibaren bir devlet görevlisi tarafından yapılan en net iletişim çabasıdır. Ancak buna rağmen eylemcilerin çevrenin korunmasından çok farklı taleplerde bulunması Gezi eylemlerinde yer alan eylemcilere yönelik olan “örgütlü olmayan genç göstericiler” düşüncesini yok etmiştir. Protestocuların liderleri parktaki ağaçların tahrip edilmesine karşı oluşlarından çok, kurulacak olan yeni havaalanı ve köprü gibi projeleri istemediklerini bildirmişlerdir.(2013: 26).

Bu gelişmelerin ötesinde İstanbul’da gün olaysız sürerken, tencere ve tava ile yapılan eylemlerden başka hiçbir olay devam etmemesine rağmen, birçok ilde olaylar sürmüştür (MAZLUM-DER, 2013: 8).

6 Haziran, “İstanbul 1. İdare Mahkemesi, Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi’nin ve Taksim Kışlası inşaatının önünü açan nazım imar planı değişikliklerini iptal etmiştir” (Ayata, Çağlı, Elverişli vd. 2013: 10). Başbakan’ın Tunus’ta Gezi Parkının akıbeti hakkında açıklama yapmıştır. Söz konusu alana bir opera binası yapacağını ve yardımcısı Bülent Arınç’ın tersine konuyu halk oylamasına sokmayacağını söylemiştir (MAZLUM-DER, 2013: 6). Bunun üzerine Başbakan Erdoğan, Tunus Ticaret Odası’nda bir grup gösterici tarafından protesto edilmiştir.

Göstericiler polis tarafından göz yaşartıcı gaz kullanılarak dağıtılmış ve başkent Tunus'taki Türk Büyükelçiliği'nin etrafı güvenlik güçleri tarafından sarılmıştır (Kongar ve Küçükkaya, 2013: 134). 6 Haziran günü Gezi Parkı dışında ülkenin diğer kentlerinde kolluk kuvvetlerinin müdahalesi sürmüştür (Ayata, Çağlı, Elverişli vd. 2013: 10).

7 Haziran günü Başbakan Erdoğan Fas, Cezayir ve Tunus ziyaretlerinden dönmüş ve havaalanında büyük bir Ak Parti kitlesi tarafından karşılanmıştır (Advan, 2015: 188). Bu kitlenin bir araya gelmesinin nedeni, protestolara yönelik tepkilerini ortaya koymak ve haksızlığa uğrayan Başbakanın yanında olduklarını göstermektir (Ete ve Taştan, 2013: 26). Nitekim grup arasında bir ara “Yol ver gidelim, Taksim’i ezelim” sloganları yükselmiştir (Advan, 2015: 188). Sloganlara sessiz kalan Erdoğan, yükselen bu kitleye yönelik, Gezi Parkı’nda yapılan protestoların ağaçların tahrip edilmesiyle ilgisi olmadığını vurgulamış ve sandıkla gelen partisinin yine sandıkla gönderilebileceğini söylemiştir (Ete ve Taştan, 2013: 26). Ayrıca “Demokratik Taleplere Can Feda” açıklamasını yapmış (Ayata, Çağlı, Elverişli vd. 2013: 10-11) ve bu açıklaması ertesi gün Habertürk, Zaman, Star, Yeni Şafak, Sabah, Türkiye ve Bugün gazetelerinde manşete taşınmıştır (Kongar ve Küçükkaya, 2013: 137).

8 Haziran günü İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, “Gezi Parkı’nın” kent müzesine çevrileceğini söylemiştir (Ayata, Çağlı, Elverişli vd. 2013: 11). Yine aynı gün Adalet ve Kalkınma Partisinin, İstanbul’da gerçekleşen MKYK toplantısından “Zorla evde tutulan yüzde 50 için miting yapma” kararı çıkmış (Kongar ve Küçükkaya, 2013: 142) ve AKP, 15 ve 16 Haziran tarihlerinde biri Ankara diğeri İstanbul’da olmak üzere iki miting düzenleyeceğini açıklamıştır (MAZLUM-DER, 2013: 9). Eylemler ülkenin birçok kentinde devam etmiştir.

9 Haziran günü Taksim Dayanışma grubu, “Taksim Meydanında “yüzlerce kişinin katılım gösterdiği bir toplantı düzenlemiştir (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 11). Birçok kurum ve kuruluşun yanı sıra mahalle ve semt oturanlarının da değişik güzergâhlardan katıldığı mitingde AKP liderinin söyledikleri eleştirilmiştir (Ete ve Taştan, 2013: 9). Bunların dışında Gezi Parkı’nda eylemciler yaşamlarını

sürdürmeye devam etmiştir (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 11). Çeşitli holding ve marketlerden protestoculara yiyecek, içecek yardımları yapılmasının yanı sıra alanda bir araya gelen kişilere hekimler tarafından temel sağlık dersleri verilmiştir (Ete ve Coşkun, 2013: 9). Gezi Parkı’nda yaşam bu şekilde devam ederken diğer şehirlerde polis müdahalesi devam etmiştir (Kongar ve Küçükkaya, 2013: 147).

10 Haziran günü Bakanlar Kurulu toplantısı ardından konuşma yapan Bülent Arınç, liderlerinin “Gezi Parkı” konusunda devletten istekte bulunan bazı gruplarla görüşme yapacağını söylemiştir (MAZLUM-DER, 2013: 9). Bu görüşmeye twitter üzerinden yanıt veren Taksim Dayanışması Platformu “Bülent Arınç’ın görüşeceğini söylediği toplulukların kimler olduğunu bizde merak ediyoruz. Bu akşam, Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın basına verdiği demeçte anılan görüşmenin Taksim Dayanışması ile ilgisi yoktur. Taksim Dayanışması’nın bugün yaptığı açıklamanın dikkate alınmasını bekliyor ve hükümeti ciddiyete davet ediyoruz” demiş (Kongar ve Küçükkaya, 2013: 148) ve Taksim Dayanış grubu, yüzlerce insanın katılım gösterdiği bir toplantı düzenlenmiştir (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 11).

11 Haziran günü sabahın ilk saatlerinde Taksim Meydanı’na gelen ve kısa sürede meydana hâkim olan kolluk kuvvetleri, Taksim’de ki “AKM” ve “Cumhuriyet Anıtı’nın” üstündeki afişleri toplatmıştır. İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu, parkta çocukları olan ailelere, çocuklarını almalarını söylemiştir. Sonrasında kolluk kuvvetleri parkta bulunanlara müdahalede bulunmuştur (MAZLUM-DER, 2013: 9). Kolluk kuvvetlerinin “Gezi Parkı’na” müdahale etme girişimi sonucunda akşam vakitlerine doğru eylemcilerle kolluk kuvvetleri arasında sabaha kadar devam eden olaylar yaşanmıştır. Günlerdir eylemleri yayınlamayan pek çok TV kanalı, kolluk kuvvetleriyle, üzerinde “SDP Asayiş” yazılı afiş taşıyan küçük bir topluluğun yaptığı çatışmayı dakikalarca göstermiştir. Akabinde, kolluk kuvvetleri “SDP” binasına girerek binada bulunanları gözaltına almıştır (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 11). Bu gelişmeler yaşanırken başka bir taraftan, Başbakanın danışmanı olan İbrahim Kalın’ın konuşması “oyun bitti” denilerek canlı yayında kesilmiştir. İbrahim Kalın’a karşı yapılan bu tutum medyada ciddi tartışmalara sebep olmuştur (MAZLUM-DER, 2013: 9).

12 Haziran Taksim bölgesinde tüm gece süren çatışmalar kolluk kuvvetlerinin sabaha karşı müdahale etmesiyle son bulmuştur (MAZLUM-DER, 2013: 9) ve aynı gün Başbakan, Gezi Parkı'nda meydana gelen olaylarda yer alan grupların bazılarıyla bir araya gelmiştir. Yaklaşık beş saat süren görüşmenin sonrasında AKP' nin genel başkan yardımcısı olan Hüseyin Çelik, "Gezi Parkı'nın" olduğu alana ne yapılacağıyla ilgili halk oylamasına gidilebileceğini kaydetmiştir (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 12). Bunun yanı sıra yapılan açıklamada "hükümetin yargı kararlarına saygılı olduğu, diğer taraftan yayalaştırma projesinin yargı onayı alması durumunda dahi Gezi Parkı ile ilgili çalışmanın halka sorulacağı ifade edilmiştir" (Ete ve Taştan, 2013: 26). Bunların ötesinde Taksim Meydanında oluşturulan alanda "Alman piyanist Davide Martello gece saatlerinde bir piyano dinletisi" sunmuştur (MAZLUM-DER, 2013: 9).

13 Haziran gününü tencere ve tava eylemleri dışında İstanbul hareketsiz geçirirken, ülkenin geri kalanında gösteriler ve polis müdahalesi devam etmiştir (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 12). "Avrupa Parlamentosu" gösterilerde kullanılan güç kullanımını eleştirmiştir. Ancak Başbakan bu eleştirileri kabul etmemiştir ve parkın geleceği için halk oylamasına gidilebileceğini söylemiştir (MAZLUM-DER, 2013: 10).

14 Haziran günü Başbakan, protestolara katılan toplulukların bazılarının liderleriyle ve Taksim Dayanışma Platformu'nu da temsil edenlerin de olduğu grup ile ikinci kez bir araya gelmiştir (MAZLUM-DER, 2013: 10). Bu görüşme üzerine Taksim Dayanışmasının üyeleri kesin bir karar alabilmek adına Gezi Parkı'nda forumlar düzenlemişlerdir (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 12).

15 Haziran günü Taksim Dayanışma grubu yaptıkları forumlarda aldıkları kararı bildirmişlerdir. Grup, çevrede kurulan tüm çadırların kaldırılacağını, gösterilerin yalnızca Taksim Dayanışması çadırında devam edeceğini açıklamışlardır. Ancak akşam saatlerine doğru polisin müdahalesi çok sert biçimde başlatılmış ve Park'taki tüm çadırlar sökülerek temizlik yapılmıştır (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 13). Polisin aynı günün akşamında "Gezi Parkı'nda" iki hafta boyunca süren eylemlere müdahale etmesi ve alanı boşaltması gösteriler açısından

bir kopma noktası olmuştur. Tüm ülkede süren eylemlerin simgesi olan “Gezi Parkı”nın boşaltılması ile beraber hareket dayanağını yitirmiştir ve eylemciler amaçlarını değiştirmek durumunda kalmışlardır. Protestoların yoğun bir şekilde sürdüğü Ankara, Eskişehir ve İzmir gibi illerde protestolara karşı alınan tutum giderek artmış ve kısa süre içinde olaylar bitmiştir (Ete ve Taştan, 2013: 27).

Gezi Parkı olayları üç dönemde toplanabilir; ilki 31 Mayıs’a kadar olan dönemdir. Bu dönem de çevreci talepler dile getirilmiştir. Bu dönemin istekleri de eylemcileri de diğer dönemlerden farklılık göstermektedir. Kullanılan orantısız polis şiddeti, eylemlerin giderek ülke geneline yayılmasına neden olmuştur ve eylemcilerin istekleri de farklılaşarak hükümet karşıtı söylemlere dönüşmüştür (MAZLUM-DER, 2013: 4). İkincisi 31 Mayıs-14 Haziran arasını kapsayan dönemdir. Bu dönemde “Gezi Parkı” eylemlerinin en yüksek seviyeye ulaştığı ifade edilebilir. Bu durumun en yalın örneği, sokaklarda meydana gelen şiddetin bu tarihler arasında ciddi bir şekilde artması ve önce sadece “Gezi Parkı’nda” olan eylemlerin tüm ülkeye yayılmasıdır (Ete ve Taştan, 2013: 27). Üçüncü dönem ise 14 Haziran ve sonrasını kapsayan aralıktır. Başbakan’ın yargıdan çıkan karar ne olursa olsun referandum yapılacağına ilişkin açıklamasından sonra protestocuların bir kısmı eylemi bitirme kararı almıştır. Aslında bu, eylemlerin zamanla azaltılmasını sağlayan bir karar olmuştur. Bundan sonra sokaklarda devam eden gösteriler hükümet karşıtı söylemlere dönüşmüş ve eylemcilerin profili de değişmiştir. Bu dönem protestolarında “Gezi Parkı,” “İzmir Gündoğdu Meydanı” ve Ankara “Kennedy Caddesinin” boşaltılması dışında herhangi bir olay yaşanmamıştır (MAZLUM-DER, 2013: 4). Gezi Parkı Direnişi ile yaşanan olayları başka bir ifadeyle kategorileştiren Alpman’a göre, “bu süreç itiraz süreci, isyan süreci ve direniş süreci olmak üzere üç aşamaya ayrılmaktadır. Birinci aşama, Gezi Parkı hususunda talepleri olan bir grubun itirazı ve bu itirazın kent sakinlerinin bir kısmı tarafından sahiplenilmesiyle başlayan itiraz süreci. İkinci aşama, orantısız polis müdahalesiyle bastırılmaya çalışılan itiraz sürecinin direnç üreterek bir isyan sürecine dönüşmesi. Üçüncü aşama ise, bu isyan dalgasının ülke çapında yayılıp genel bir ayaklanmaya dönüşerek ilerlemesi ve herkes için dönüştürücü bir deneyim olarak ortaya çıkan direniş sürecidir” (Alpman, 2013: 380).

Özetlenecek olursa, 31 Mayıs-15 Haziran aralığında “Gezi Parkı” eylemleri en üst seviyeye çıkmıştır (Ete ve Taştan, 2013: 27). Taksim Gezi Parkı Olayları’na yönelik birçok istatistik ve araştırma yapılmıştır. İki il dışında tüm illerde yapılan eylemlere yaklaşık olarak iki buçuk milyona yakın insanın katıldığı Gezi Parkı eylemlerinde, TTB’nin söylemine göre; 12 Haziran’dan beri yaşanan eylemler sırasında yaklaşık yedi bin kişi yaralanmış, 91 kişi kafa travması yaşamış, on kişi gözünü kaybetmiş ve yaklaşık bir ay boyunca yoğun bir şekilde devam eden olaylar sırasında 5 kişi hayatını kaybetmiştir (Çötel, 2015: 103). Gezi Parkı’nda yaşanan olayların ağır bilançosunun yanında 31 Mayıs’tan sonraki haftalar boyunca süren eylemler durumun vehametini göstermiştir. Bu süreçlerde devlet görevlilerinin bazılarıyla görüşme yapılmıştır. Ancak tüm bu uzlaşma çabalarına karşın, gösterilerin sürmesi kolluk kuvvetlerini tekrardan kontrolü sağlamak için harekete geçirmiştir (Ete ve Taştan, 2013: 27).

3.1.2. Eylemci Profili

Heterojen bir eylemci kitlesine sahip olan “Gezi Parkı” protestocularının mevcut düzenin karşısında duran başta marjinal sol örgütler olmak üzere hatırı sayılır bir toplumsal kesimden oluştuğu söylenebilir. Nitekim adını ilk başlardan itibaren sıklıkla duyduğumuz “Taksim Platformu” üyeleri de değişik sol kesimlerden oluşmaktadır (SDE, 2013: 15- 16) Resmi rakamlara göre 80 ilde üç hafta boyunca 2,5 milyon kişi sokaklara çıkmıştır. Dolayısıyla protestoların yaygınlığı ve kapsadığı geniş kalabalıklar yaş, cinsiyet, sınıf, eğitim düzeyi, siyasi görüş gibi açılardan oldukça heterojen olan bir kitlenin sokaklara çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca bu eylemlere, bazı örgüt, kuruluş, sendika, parti ve dernekler de ev sahipliği yapmıştır. Alanda bu tür örgütlenmelere ait yüzlerce çadır ve stant kurulmuştur. Açık hava atölyeleri, piyano dinletileri, film gösterimleri ve satranç turnuvaları düzenlenmiştir. Örgütlü kimliğiyle alanda bulunanların yanı sıra örgütsüz birey veya arkadaş gruplarına ait çadırlar da parkta kurulmuştur. Bunların ötesinde Türkiye’nin pek çok kentinde heterojen kitleler benzer eylemleri sürdürmüştür (Akgün, Cop, Emre ve Yesevi, 2014: 18- 19). Ülke genelindeki protestocu çeşitlerinin aşağıda bahsedilen eğilimlerden meydana geldiği ifade edilebilir (SDE, 2013: 15-16).

- Ulusalıcı sol kanat (CHP, İP),
- “Beyaz Türkler” olarak da adlandırılabilir olan şehir seçkinleri,
- Devrimci sol parti (TKP, EMEP, ÖDP seçmeni) ve örgüt mensupları ile marjinal kesimler (Anarşist gruplar, feministler),
- Belirli bir söylemi olmayan ve daha çok muhalif söylemin etkisinde kalan genç kesim,
- Seküler eğilimli milliyetçiler,
- Aleviler,
- Kendilerini “Müslüman kapitalistler” ya da “devrimci İslamcı” olarak isimlendiren topluluklar,
- Karmaşanın olduğu ortamlardan faydalanmaya çalışanlar,
- Sanatçılardan bazıları, bilim insanları, gazeteciler ve iş dünyasından bazı kimseler,
- Herhangi bir siyasi fikri olmayan ancak macera peşinde olan kimseler.

Gezi Parkı’nda yapılmak istenen ‘düzenlemenin’ nasıl olup da toplumsal bir harekete dönüştüğü ve gösterilere katılanların ne gibi gerekçelerle sokakta bulunduğu önemli, ancak çalışmanın amacı itibarıyla detaya girilmeyecek bir sorunsaldır. Bu soruyla ilgili Akgün ve arkadaşlarının yaptığı çalışmaya göre, Gezi eylemlerinin arka planındaki temel itici güç, çevre duyarlılığının ötesindedir. Çevreye karşı en duyarlı olması beklenilecek katılımcıların dahi farklı amaçlar için orada bulunduklarını söylemişlerdir. Ayrıca Gezi Olaylarının başlangıcındaki polis şiddetinin Gezi Olaylarına desteğin ve katılımın artmasına yol açtığını ifade etmişlerdir (Akgün, Cop, Emre ve Yesevi, 2014: 11). Bunun yanı sıra katılımcı profiline bakıldığında, Bozkurt ve Bayansar’ın ifadesiyle, “olayı doğa ve çevre olayı olarak değerlendirilebilecek grup veya topluluğa” rastlanılmamaktadır (2016: 287). Özen’in aktarımıyla daha çok sınıfsal, mekânsal taleplerin yanı sıra cinsel kimlikle alakalı birçok talep sıralanmıştır (2013: 39).

Gezi Parkı protestolarına katılan eylemcilerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek gibi durumları için bazı araştırmalar söz konusudur. Bu bağlamda Gezi Parkı protestolarına destek veren eylemcileri yaş grubuna göre araştıran Bilgiç ve

Kafkaslı'nın hazırladığı rapora göre, eylemcilerin “%39.6’sı 19-25, %24’ü 26-30 yaşları arasındadır” (2013, 13). Katılımcıların cinsiyetine bakacak olursak, KONDA tarafından yapılan araştırmaya göre Gezi Parkı’ndaki eylemcilerin %51,5’i kadınlardan, %48,5’i erkeklerden oluşmaktadır (2014: 5). Gezi Parkı Hareketine katılan katılımcı profilini eğitim durumuna göre inceleyen Advan’ın araştırmasına göre, katılımcıların %65’lik bir oranı lisans eğitimi almaktadır. Yine araştırmaya göre Yüksek lisans düzeyinde olanlar %12,5, lise düzeyinde olanlar ise %18,1’dir. Dolayısıyla Gezi Eylemlerine katılanların çoğunun belli bir eğitim seviyesinde olan insanlardan oluştuğu görülmektedir (2015: 231). Gezi Hareketine katılan eylemcileri meslekleri bağlamında ele alan Gül, Sezer ve Nizam’ın araştırmasına göre ise, katılımcıların meslekleri değişkenlik göstermektedir. Araştırma kapsamında görüştükleri kişilerin meslekleri; öğrencilikten, mimarlığa, barmenlikten dijital yayıncılığa kadar uzanan bir yelpazede farklılaştığını ifade etmişlerdir (2015: 17). Gezi Parkı’ndaki katılımcıların çalışma durumunu ele alan KONDA verilerine göre, Parka gelen katılımcıların; %4’ü devlet memuru, %15’i özel sektör beyaz yakalı, %6’sı işçi, %2’si küçük esnaf, %5’i serbest meslek, %3’ü emekli, %2’si ev kadını, %37’si öğrenci %5’i işsiz, %21’i çalışıyor ve diğerleridir (2014: 11).

Gezi Parkı eylemcilerini oluşturan profil ışığında dikkat çeken bir nokta hareketin içinde olan grubun “yatay” bir görünümünden çok “dikey” bir görünümde olmasıdır (Bozkurt ve Bayansar, 2016: 288). Örgütsüz ve lidersiz olarak bir araya gelen Gezi Parkı eylemcileri, protestoların oluşmasında sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmışlardır (Bilim Akademisi Derneği, 2013: 1). Çoğunluğu 1990 sonrası doğan ve bazı araştırmacılar tarafından ‘Y’ kuşağı olarak adlandırılan Gezi Parkı Eylemcilerinin çoğunluğunu oluşturan bu kuşak, internet çağında yetişen, birey olduğunun farkında olan ve otoriter anlayışın yarattığı tüm baskıcı uygulamalara tavır alan bir nesildir (Yiğit, 2013: 7).

3.2. SOSYAL MEDYANIN GEZİ PARKI OLAYLARINA ETKİSİ

Kitlelerin sosyal ağlar üzerinden, #DirenGeziParkı, #occupygezi gibi hashtagler yoluyla yarattıkları kamusal tartışma ağları üstünden birbirleriyle etkileşim halinde olan ve içerik paylaşımında bulunarak örgütlenme kurdukları Gezi

Parkı eylemleri, sanal ortama taşınan kamusal alanın en açık örneklerindendir (Güven ve Kurban, 2013: 287).

Toplumsal hareketlerin oluşumu, gelişimi, yayılışı gibi süreçlerde önemli bir role sahip olan sosyal ağlar, toplumsal hareketlerin kategorileşmesini anlama noktasında da önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu noktada daha önce hiç siyasetle ilgilenmeyen, hayatının hiçbir döneminde herhangi bir siyasi oluşuma katılmayan birçok insanın katıldığı ve özellikle apolitik olduğu düşünülen ‘y kuşağının’ sosyal medya mecraları üzerinden katılımın yoğun olarak görüldüğü bir toplumsal hareket olan Gezi Parkı’nın, eski toplumsal hareketlerin bir uzantısı mı yoksa yeni bir toplumsal hareket türünü mü temsil ettiği sorunsalına da ışık tutmuştur.

Farklı toplumsal klikleri içinde barındıran ve Türkiye tarihine geçen Gezi Parkı Direnişi olarak adlandırılan kitlesel eylem, tıpkı daha önce farklı coğrafyalarda meydana gelen toplumsal hareketlere benzer olarak bir birlik içindedir ve “kendiliğindenlik” özelliği göstermektedir (Sayımer, 2014: 108). İlk olarak bir grup çevreci aktivistin ağaçların kesilmesine karşı İstanbul Gezi Parkında başlattıkları eylem, daha sonra sosyal medya üzerinden her profilden insana yayılmış ve eylemler 48 ilde 90 farklı alanda yapılmıştır (Türk, 2013: 58).

Eylemcilerin hareketi koordine etme, duyurma ve yönlendirmesinde bilhassa sosyal medya mecralarının azımsanmayacak ölçüde bir rolü olmuştur. Twitter uygulaması üzerinden oluşturulan hashtagler sayesinde aynı anda konuyla ilgili birçok insan haberdar olmuştur (Eren ve Aydın, 2014: 201). Böylelikle sosyal medya üzerinden sanal bir kamusal alan kurulmuştur. Sosyal medya aktivizmi olarak da adlandırılabilir Taksim hareketi süresince bu sanal kamusal ortamlarda, yeni kolektif aktörler meydana çıkmış, yeni iletişim kanalları açılmış ve yeni ifade biçimleri sergilenmiştir (Gerbaudo, 2014: 15). Banko ve Babaoğlu’nın ifadesiyle ‘dijital vatandaş’ olarak kavramlaştırılan bu yeni aktörler, farklı şekillerde bilgi üretirken veya üretilmiş bilgileri kendi sosyal medya mecralarında yayarak birlik oluşturmuşlardır (2013: 6-9).

Gezi Parkı olaylarının önemli aktörlerinden olan medya, ana akım medya ve protestocuların medyası olarak ikiye ayrılmıştır. Ana akım medya sansür kullanarak haberleri duyurmama yolunu seçerken, eylemcilerin medyası bireysel sosyal medya hesapları üzerinden haberleri saptayıp anlık duyurma yolunu seçmiştir (Bilim Akademisi Derneği, 2013: 3). Alternatif medya ortamı olarak ortaya çıkan protestocuların medyası daha sonra sokağın gücünü ve örgütlenmeyi kolaylaştıran bir mecra konumuna gelmiştir (Advan, 2015: 204). Ancak bu özelliklerinin yanı sıra Vatandaş gazeteciliğinin etik açıdan en büyük sıkıntısı Gezi Parkı olaylarıyla daha net biçimde gözlemlenebilen bilgi kirliliği ve dezenformasyon sorunu olmuştur. Herhangi bir onaylanma işlemine tabi tutulmayan ve tutulması mümkün olmayan gönderiler, kullanıcılar tarafından paylaşılmış ve kamuoyu oluşturma aşaması sosyal medya üzerinden olmuştur. Sosyal ağlar üzerinden gerçek kullanıcıların ürettiği ve aktardığı içeriklerin yanı sıra sahte hesaplar üzerinden de içerik üretimi ve paylaşımı yapılmıştır (Güven ve Kurban, 2013: 287). Nitekim Kongar ve Küçükşıkaya'nın "Bence medya konusundaki en kalıcı sonuç, sansürün ve otosansürün, internet üzerinden haberleşme aracılığıyla dedikoduları ve dezenformasyonu teşvik ettiği olgusudur." açıklaması "medya," "sosyal medya" ve "Gezi Parkı" direnişini açık bir biçimde özetlemektedir (2013: 67). Gezi Eylemlerinde medyanın önemi yadsınamaz olmakla beraber bu tür kışkırtıcı söylemlerinde olduğu sıkça gözlemlenmiştir. Ancak çalışmanın amacına bağlı kalarak Gezi Parkı'na yönelik sosyal medya üzerinden dile getirilen söylemlere yönelik detaya girilmemiştir. Bu başlıkta, bir sonraki başlıkta detaylandırılacak olan yeni ve eski toplumsal hareket kategorileştirilmesine açıklık getirebilmek için Gezi Parkı Olaylarının gelişimi ve yayılımında etkili olan sosyal medya işlevi incelenmiştir.

Sosyal medya araçlarının iletişimde sağladığı pratiklik, Gezi Parkı Olayları sırasında zirveye çıkmıştır (Göçoğlu ve Aydın, 2015: 89). Sosyal medya araçları özellikle de Twitter Gezi Parkı Eylemleri boyunca oldukça etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu bağlamda süreç içinde ilk göze çarpan aktif Twitter kullanıcı sayılarındaki artış olmuştur. Gösterilerin yoğun bir şekilde yaşandığı 29 Mayıs tarihinde 1 milyon küsurlarda olan twitter kullanıcılarının sayısı 10 Haziran tarihinde 9 milyon 500 binlere ulaştığı aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Şekil 1 Günlük Aktif Twitter Kullanıcı Sayıları

Gün	Farklı Kullanıcı
29 Mayıs	1.819.403
30 Mayıs	2.875.435
31 Mayıs	3.874.144
1 Haziran	4.775.473
2 Haziran	5.512.087
3 Haziran	6.122.647
4 Haziran	6.709.327
5 Haziran	7.240.546
6 Haziran	7.769.427
7 Haziran	8.233.243
8 Haziran	8.690.022
9 Haziran	9.156.847
10 Haziran	9.548.503

Gezi Parkı olaylarında son derece etkili bir şekilde kullanılan, eylemlerin ve eylemcilerin ülkenin her yerinde varlık göstermeleri bakımından işlev gören birçok etiket başka bir ifadeyle hashtag (# ile başlayan Twitter mesaj öbeği) oluşturulmuştur (Banko ve Babaoğlu, 2013: 18). Ynk Labs adlı bir firmanın yaptığı “Gezi Parkı İnoğrafik” isimli rapora göre, Gezi Parkı Olayları sırasında en çok kullanılan hashtagler #direngezi, #direnankara, #occupygezi olmuştur (2013: 3). Olayların yaşandığı tarihlere göre söz konusu hashtag’lerin Türkiye genelinde ki dağılımını inceleyen Altunbaş, #direngezi etiketi ile yapılan paylaşımların 31 Mayıs-2 Haziran tarihleri arasında yalnızca İstanbul, Ankara ve İzmir’de yoğunlaştığını ifade etmiştir. Aynı etiketin 8 Mayıs’a gelindiğinde Doğu Anadolu bölgesi hariç tüm Türkiye’ye yayıldığını ve 12 Haziran’da ise tüm Türkiye’de etkili olduğunu gözlemlemiştir.

Ayrıca Altunbaş #direnankara etiketiyle 2-4 Haziran arasında 2.571.514 mesaj paylaşıldığını ve bu mesajların ülkenin üç büyük şehrinde etkili olurken orta ve doğu kesimlerinde talep görmediğini söylemiştir. Bunlardan farklı olarak 1-4 Haziran arasında tüm dünyada dikkat çekmek üzere atılan #occupygezi etiketi ile paylaşılan mesajların Amerika ve Avrupa’da etkili olduğunu ifade etmiştir (2014).

² Kaynak: “Banko, Meltem” ve “Babaoğlu, Ali Rıza” (2013). “Gezi Parkı Sürecinde Dijital Vatandaş’ın Etkisi”

Görüldüğü gibi olayların çok kısa sürede ülke geneline ve ülke sınırlarının dışına yayılmasında sosyal medya çok önemli bir işlev üstlenmiştir.

Bunların ötesinde sosyal medyanın aktivist hareketler için kullanılması hususunda da örnekler vardır. Sağlık hizmeti, gıda, hukuki hizmetler, güvenlik güçlerinin bulunduğu yerler, olayların gerçekleştiği bölgelerdeki işletmelerin kablosuz internet ağ (wi-fi) şifreleri gibi bazı bilgilerin dolaşımı, farklı demografik nitelik gösteren göstericilerin ortak hareket etmesinde “sosyal medya” etkin bir faktör olmuştur (Göçoğlu ve Aydın, 2015: 897). Akgün, Emre, Cop ve Yesevi tarafından yapılan araştırmaya göre, çok sayıda katılımcı sosyal medyanın hem başlıca haber kaynağı olduğunu, hem de protestolar sırasında pratik bilgilere (polisin müdahale ettiği bölgeler, çatışma bölgelerindeki son durum, ihtiyaç duyulan malzemeler vb.) ulaşma hususunda işlevsel olduğunu belirtmişlerdir (2014: 27). Bu şekilde oluşan aidiyet, hareketin içinde olmayan toplumun diğer kişilerini de harekete geçirmede katkı sağlamıştır. Eylemlerde fiziksel olarak yer almayan bireyler bile sosyal medya üzerinden gelen bilgileri kendi çevresine aktarmıştır. Gezi parkı ile ilgili fotoğraf, video gibi içeriklerin sosyal ağlar üzerinden paylaşılmasıyla bireylerin organize olması ve bireylerin sosyal medya vasıtasıyla yaşanan olaylar esnasında içerik paylaşımında bulunarak diğer bireyleri olayların seyri hakkında bilgilendirmesi sayesinde örgütlenmiştir (Çöteli, 2015: 109). Dolayısıyla Gerbaudo’nun ifade ettiği gibi, Gezi olaylarında sosyal medya aktivizmi sayesinde, yeni iletişim kanallarının ve yeni ifade türlerinin ortaya çıktığı bir alan oluşmuştur (2014, 15). Olaylar boyunca sosyal medya mecraları üzerinden gerçekleşen bu iletişimin yanı sıra internet üzerinden yayın yapan siteler de ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri eylemlerin sürdüğü 6 Haziran günü ortaya çıkan Çapul TV’dir. Gezi direnişi boyunca yayın yapan Çapul TV alternatif bir medya aracı olarak karşımıza çıkmıştır. Vatandaş gazeteciliğinin önemli paylaşım mecralarından bir diğeri ise, internet üzerinden yayın yapan Ötekilerin Postası ve Başka Haber gibi muhalif haber siteleridir. Bütün bu paylaşım siteleri Gezi Olayları boyunca sokağa çıkamayanların kendilerini ifade ettikleri bir ortam olmuştur (Advan, 2015, 210- 211).

Gezi Parkı Olayları süresince sosyal medya sadece eylemciler ya da eylemlere katılmayan ancak sosyal medya üzerinden destek vermek isteyenlerin yanı sıra siyasiler tarafından da etkin şekilde kullanılmıştır. Siyasi liderlerin hesaplarına bakıldığında dönemin “Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, dönemin kabine üyelerinden Bülent Arınç, Nabi Avcı, Egemen Bağış, Erdoğan Bayraktar, Bekir Bozdağ, Faruk Çelik, Ömer Çelik, Ahmet Davutoğlu, Veysel Eroğlu, Muammer Güler, Suat Kılıç, Mehmet Müezzinoğlu, Fatma Şahin, Mehmet Şimşek, Binali Yıldırım, Cevdet Yılmaz, Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik, İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek’in” Twitter uygulamasının kullanıcıları arasında olduğu görülmektedir. Bazıları ise Gezi Parkı eylemleri sırasında yaşananlarla ilgili yorumlarını ve gösterilere yönelik eleştirilerini yoğun olarak bu mecra üzerinden paylaşmış, kimileri basına açıklama yapmak yerine fikirlerini hatta resmi açıklamalarını Twitter aracılığıyla paylaşmıştır (Ayata, Çağlı, Elveriş vd. 2013: 163).

Özetle, teknolojik gelişmeyle beraber toplumsal hareketlere yeni bir soluk getiren sosyal medya ortamları, insanlar arasında haberleşme, örgütlenme ve eyleme geçme aşamasında önemli bir rol oynamıştır (Şener, Emre ve Akyıldız, 2015: 75). Bu anlamda Gezi Parkı Olaylarında araçsal bir işleve sahip olan sosyal medya araçları, gerçek kamusal alanların yanı sıra sanal kamusal alanların da varlığı ve bu alanların sosyal hareketler için önemini ortaya koymaktadır.

3.3. “SÜREKLİLİK” VE “KOPUŞ” TEORİLERİ BAĞLAMINDA GEZİ PARKI OLAYI

Sosyal hareketler literatürde “eski” ve “yeni” olarak kategorileştirilmiştir. Eski olarak kategorize edilen hareketler daha çok sınıf ve çıkar tabanlı olup, amaçları iktidarı devirmek ve ekonomik hedeflerdir. Bu hareketleri oluşturan profil işçi ve orta sınıftan oluşmaktadır. İçsel olarak resmi örgütlerden oluşan “eski hareketler” dışsal olarak çoğulcu bir yapı veya ortak hedeflerin temsil edilmesini hedefleyen oy çokluğuna dayanmaktadır. “Yeni hareketler” ise tam olarak bir kronolojiye sahip olmamakla beraber 1960’lı yılların sonu ve 1970’li yılların ilk zamanlarında kendini

göstermiştir. Dünyanın farklı coğrafyalarında ortaya çıkan bu yeni tür toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı, katılanların özellikleri, amaçları ve eylem biçimleri olmak üzere eski olarak nitelendirilen hareketlerden farklılık göstermektedir. Yeni hareketler daha çok kimlik, kültür, hayat tarzı gibi farklı temalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Hareketi oluşturan profil ise genç ve yüksek eğitim düzeyini oluşturan orta sınıftan oluşmaktadır. İçsel olarak gayri resmi, lidersiz ve hiyerarşik olmayan yatay örgütlenmelere sahip olan yeni toplumsal hareketler, dışsal olarak daha çok taleplere dayanan protestolardan oluşmaktadır.

Eskiden sınıfsal taleplere ve ekonomik faydaya dayalı hareketlerden büyük oranda globalleşme karşısında duran, çevreci, kültür ve kimlik tabanlı hareketlere evirilen YTH toplum nezdinde yeni bir ilişki şekli oluştururken sosyal medyanın sunduğu haberleşme kolaylığı ve çeşitliliği ile tekrardan şekillenmiştir (Sayımer, 2014: 98). Herhangi bir sınıfsal göndermesi olmayan daha çok orta sınıf tarafından yönlendirilen bu yeni hareketler sosyal medyayı da çok etkin bir biçimde kullanmışlardır. Bu noktada eski-yeni hareketlerin birbirinden ne ölçüde süreklilik ne ölçüde kopuş yaşadıklarını ele alma konusunda sosyal medya araçları da önemli bir ölçüt olmuştur.

1960'lı yılların sonunda sınıfsal hareketlerin etkisini yitirdiğini söyleyen bir grup akademisyen, “eski” ve “yeni” olarak imgelenen hareketler arasında kayda değer bir kopma olmadığını iddia etmiştir. Bu iddiaların karşısında yer alan başka bir grup akademisyen ise bu hareketler arasında bir süreklilik olduğunu vurgulamıştır. Bu sorunsallardan hareketle çalışmanın önceki başlıklarında verilen bilgiler ışığında, sosyal medyanın etkisiyle hızla örgütlenen Gezi Parkı Olaylarının eski hareketlerden ne ölçüde kopuş yaşadığını ve ne ölçüde süreklilik arz ettiği hususu bu başlıkta ele alınacaktır.

Askeri vesayet döneminden sonra ülkemizin deneyimlediği ilk hareket olan Gezi Parkı Olaylarını “Yeni Toplumsal Hareketler” kategorisinde inceleyen bazı akademisyenler; Gezi Hareketini sınıf ve çıkar bazlı analiz etmekten ziyade kültürel ve kimliksel bazda incelemişlerdir. “Gezi Parkı” hadisesinde Marksizm ideolojisinin yine yanılgıya düştüğünü söyleyenler “yenilik” varsayımının alt metninde modern

dönemin sona erdiği ve onun yerine postmodern dönem ve onun getirdiği farklı hareketlere bıraktığı fikrini savunmaktadırlar. Başka bir ifadeyle “Gezi Parkı Olaylarını “kopuş” teorileri olarak okuyan akademisyenler, Gezi protestolarını alışılmışın dışında olan özelliklerinden dolayı postmodern dönemin toplumsal hareketleri olarak ifade etmişlerdir. İktidar odaklı değerlendirmenin neo-liberal ve muhafazakâr bir tutumla, halk hareketini devlete isyan edenlerin yaptığını ve diğer ülkelerin, ülkemiz üstündeki oyunundan oluştuğunu vurgulayan yaklaşım bir tarafa koyulduğunda; “Gezi Parkı” hareketinin post modern dönemin yarattığı hayat biçimi, çevrecilik, kültür ve kimlik gibi isteklere yönelen bir hareket olduğu fikri “liberal, sol, sosyal demokrat ve akademik çevrelerde” hâkimdir. “Kültürel versiyon/Kopuş teorilerinin” aksine “Siyasal versiyon/Süreklilik teorileri” ileri Marksist bir yaklaşımla ileri kapitalizmi toplumsal birlik içinde nitelendirmektedir. “Süreklilik teorileri,” yeni toplumsal hareketlerle ileri kapitalizm arasında sıkı bir ilişki olduğunu savunur Modern sınıf yapısını inceleyerek, meydana gelen yeni çelişkinin sermaye ve emek gücü arasındaki zıtlığın karmaşıklaşmış biçimi imgelediğini savunan bu akademisyenler, “Gezi Parkı” direnişini bu teori bağlamında okumuşlardır. Ancak “süreklilik teorileri” bakımından Gezi yaklaşımını okumaya çalışan akademisyenler arasında da ortak bir fikir birliği sağlanamamıştır. “Gezi Parkı Direnişine katılan eylemci grubun sınıfsal kimlikleri ve özellikle ‘orta sınıf’ kavramı üzerindeki tartışmalar alandaki çalışmaların ana sorunsalını oluşturmaktadır” (Polat, 2016: 11-12).

Gezi Parkı eylemlerini, yeni toplumsal hareketlerin karakteristik yönü olan “orta sınıfa” dayanma iddiasında olan akademisyenlerin en önemlilerinden biri Keyder ’dir. Keyder’e görüşüne göre, son zamanlarda dünya sahnesinde sürekli büyüyen yeni bir orta sınıf ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni grubun en belirgin yanı modern toplumlarda yaratılan iş bölümünde bilgi ve deneyim gerektiren işleri yapmaları ve sermaye sahibi olmamalarına rağmen bulundukları konumdan dolayı vazgeçilmez olmalarıdır (2012: 1). Gezi Olaylarını yeni orta sınıfın temsilcilerinin oluşturduğunu ileri süren Keyder, bedensel emek yerine zihni emek harcayan, kendi çalışma koşullarını kendi belirleyen, eğitilmiş olan ve herhangi bir konuda uzmanlığı olan kesimin, sermaye karşısında konumlarının işçi sınıfından epey farklı olduğunu

vurgulamıştır. Dolayısıyla Keyder, “kapitalist gelişmeye bağlı olarak nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturan orta sınıfların değiştiğini, yeni orta sınıf mensuplarının toplumdaki konumlarının öncelikle eğitilmiş olmalarının getirdiği statüden kaynaklandığını” iddia etmiştir. Çok farklı kesimlerin “Gezi Parkı” hareketinde yer aldığını vurgulayan Keyder, karşı duruşun başını çeken ve direnişe asıl şeklini veren eylemcilerin İstanbul’da yaşayan “yeni orta sınıf” olduğunu söylemiş ve Gezi Parkı Direnişini maddi koşullara yönelik ‘eski’ toplumsal hareketlere benzediğini düşünmenin yanlış olacağını ifade etmiştir (2013).

Bilim Akademisi çalışma grubunun raporuna göre, toplumsal hareketlerin dönüşümü açısından önemli olan olgulardan birinin de, insan sermayesine dayanan hizmet ve bilişim sektörünün önemli hale gelmesiyle geniş iş koşulları yaratılmasıdır. Başka bir ifadeyle geleneksel yaklaşımın penceresiyle “işsiz güçsüz” olarak tanımlanan ancak her istendiğinde bulunabilen yeni bir iş kolu ortaya çıkmıştır ve bu iş gücü eski hareketlerden farklı olarak sınıfsal bir özellik göstermemektedir. Nitekim rapora göre, “Gezi eylemlerine katılanlar kendilerini öncelikle çevreci, feminist, LGBT, Kemalist, Kürt, Alevi, kapitalizm karşıtı Müslüman, spor kulübü taraftarları ve öğrenci olarak tanımlayan farklı kimlikli ve değişik görüşlü gruplardır” (2013: 2).

Çoban’a göre ise, küreselleşme süreci ile birlikte sınıf hareketleri gerilemiştir. Her ne kadar sınıf hareketlerinin gerilemesi muhalif hareketlerin gerilemesi anlamına gelse de bu boşluğu kimlik üzerinden sistem karşıtı faaliyet yürüten hareketlerin doldurduğunu ifade etmiştir. Ayrıca sınıfsal göndermesi olmayan ve genellikle eğitilmiş orta sınıf tarafından yönlendirilen bu hareketlerin yeni tür hareketler olduğunu vurgulamıştır (2011: 6).

Gezi Parkı direnişini yukarıdaki yorumlardan farklı olarak sınıfsal karaktere sahip olduğunu ve eski hareketler ile süreklilik ilişkisi gösterdiğini ifade eden Özügür (2013) bir sosyal ilişki olarak sermaye gücünün günlük hayata dolaysız bir şekilde temas ettiği günümüz şartlarında, hayat tarzına atıfta “çoklu kod” ve simgelerle yürüyen geniş bir halk ayaklanmasını “sınıf dışı” görmenin imkânsız olacağını dile getirmiştir. Ona göre, “kapitalizmin neo-liberal evresi, büyük

bölüklerin profesyonel meslek gruplarının oluşturduğu ‘orta sınıfları’ meslek/emek değersizleşmesi, yeniden üretim koşullarının metalaşması gibi araçlarla toplumsal konumlarını yeniden proleterleştirmiştir.”

Yıldızoğlu (2015) Gezi Olayları ile birlikte ülkemizde farklı sınıfsal kesimlerin ortaya çıktığını söyler. Ona göre, kapitalist sistemin yaşanan kriz durumlarıyla sürekli olarak değişmesi, işçi sınıfında “çözülme” ve “yeniden şekillenme” aşamaları oluşturmuştur. İşte bu aşamalarda Gezi ile birlikte karşımıza yeni bir sınıfsal kesim çıkmıştır.

Boratav ise Gezi Parkı Olaylarının içinde yer alan grupların bazı benzerliklere sahip olması, bu grupların “orta sınıf” olarak kategorileştirilmesini haklı yapmayacağını dile getirir. Bundan dolayı harekete katılan kişilerin sınıfsal geçmişlerine bakılmasını söyleyen Boratav, protestolara katılanların büyük bir bölümünün öğrenci olmasından dolayı onlara “’orta sınıf” nitelendirmesinin doğru olmayacağını vurgular. O’na göre, protestocular arasındaki bu öğrenciler üç dört yıl sonra otomatik işsiz kalacaklardır. Bu nedenle bahsi geçen kesim doğrudan işçi sınıfına ait olacaktır (Boratav’dan aktaran Polat: 2016: 14).

Boratav’a benzer olarak Kriesie’de, “Katılım ile ilgili olarak orta sınıfların bu hareketlerin yapısal takipçisi olarak görülmemesi gerektiğini ileri sürer. Orta sınıflar yeni toplumsal hareketlere destek verir” ancak Kriesie’ye göre, “Bu hareketlerin başka bir takım özellikleri de dikkate alınmalıdır.” Mesela, bu tarz hareketlerde yer almak için eğitim ve yaş gibi faktörler önemlidir, fakat işsiz olan insanlar ve öğrenci kesimi tamamıyla YTH içinde belirtilemez (Kriesie’den aktaran Coşkun, 2006: 79).

Özen ve Avcı, Gezi protestolarını, “katılanların sınıfsal konumları açısından heterojen bir hareket olduğunu, bir yandan büyük sermaye gruplarının belli bir katılımının, diğer yandan hem beyaz yakalılarından oluşan orta sınıfın hem de kentin çeperlerinde yer alan işçi sınıfının yoğun katılımı olduğunu” vurgulamıştır. Ayrıca Gezi protestoları Keyder’in (2013) “Orta Sınıf” iddiası ve Yıldızoğlu’nun (2015) “Yeni Proletarya” iddiasının zıttına herhangi bir sınıfsallık olmadan gerçekleşmiştir. Özen ve Avcı’ya göre, “Belli sınıfların katılımı, harekete direkt bir sınıfsal karakter

vermez. Çünkü harekete rengini veren katılımcıların sınıfsal aidiyetleri değil dile getirdikleri toplumsal isteklerdir. Buradan hareketle ikili, Gezi Hareketinde, herhangi bir sınıfa ait taleplerin ağır basmadığını ve sınıfsal taleplerin, mekânsal, etnik, dini ve cinsel kimlikle ilgili pek çok talebin yanı sıra dile getirilen talepler” olduğunun altını çizmiştir (Özen ve Avcı, 2013: 39).

Gezi Protesto Eylemleri, Türkiye için tarihi bir geçiş aşamasını işaret etmektedir. Gezi Parkı Protesto Eylemleri hakkında incelemeler yapılırken sıkça başvurulan öngörülmezlik, şaşırtıcılık ve belirlenmezlik gibi sıfatlar ‘örgütlenme’ formundaki değişimin de farkını ortaya koymaktadır (Tangün ve Polat, 2017). Gezi Direnişinin eski hareketlerden kopuşu ve yeni bir hareketi imgelemesi noktasında Gezi Parkı Eylemlerini ‘örgütlenme’ bağlamında ele alan Sayımer, Gezi direnişi bir lidere ihtiyaç duymaksızın protesto hareketlerini gerçekleştiren, “özgürlükçü küresel Y kuşağı gençliğinin Türkiye’deki örneğini oluşturmuş ve bu örnek geleneksel bürokratik örgütlenme modellerinin geçersizliğini göstererek, yatay örgütlenme ve esnek ilişkiler bazındaki taban inisiyatifine dayanan örgütlenme modellerine işaret etmiştir” (2014: 108). Castells’in (2013: 304) Gezi Parkı olaylarını işaret ederek ‘lideri yoktu, kendiliğindenlik özelliğine sahip’ yorumuna benzer olarak Özen de çalışmasında, Gezi Parkı olaylarından hareketle, yeni toplumsal hareketlerin “hem bürokratik-hiyerarşik örgütlenmeyi hem de belli bir aktörün liderliğini kararlı bir şekilde” reddettiğini söylemiştir (2015: 21). Bilim Akademisi Raporu da benzer şekilde, Gezi Eylemlerine katılanların örgütsüz ve lidersiz bir şekilde sosyal medya mecraları üzerinden bir araya gelerek hareketin dinamiklerini oluşturduklarını vurgulamıştır (2013:1). Bu anlamda yeni hareketler kategorisinde ele alınan Gezi Parkı Olayları önceki Marksist temelli sınıf çatışmasına dayalı, hiyerarşik ve merkezi hareketlerden bir kopuşu ifade etmektedir. Bunlara ek olarak Işık’ın çalışmasında analiz ettiği verilere göre, “Gezi Parkı hareketine katılanların gerek sosyo-demografik özellikleri, gerek harekete katılmasında etkili olan ideoloji ve hareket sonucunda hedeflenen daha doğrusu elde edilmeye çalışılan şey, çevrecilik kapsamında kalmak” kaydıyla, YTH ideolojisine elverişli olarak kurgulanmıştır (2013: 24).

Gezi Parkı Hareketinin eski hareketlerin bir uzantısı mı yoksa tamamen eskiden farklı bir hareketi mi simgelediği sorunsal sınıfsal ve örgütsel özelliklerine yönelik tartışmalar dışında, Bilim Akademisinin Raporuna göre, toplumsal hareketleri dönüştüren, onları yeni yapan olgulardan biri de sosyal medyadır (2013: 2). Nitekim bu çalışmanın temelini oluşturan sorunsal, Gezi Parkı Olayları sürecinde sosyal medyanın toplumsal hareket algısını nasıl dönüştürdüğüdür.

Çoban’a göre, her toplumsal hareket tarihsel bağlamına uygun medyaları kullanarak kendi sesini duyurmuş ve tarihsel etki bırakmıştır. Nitekim eski hareketler bağlamında ele alınan hareketlerden olan Rus Devrimi de örgütlenme sürecinde yüz yüze iletişim, kitap, broşür, dergi ve gazeteleri kullanmıştır. Buradan hareketle Çoban, her siyasi muhalif hareketin oluşması ve örgütlenmesi noktasında muhalif ideolojinin üretimi ve yayılımı sürecinde medyanın kullanılmasının önemli bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Çoban, günümüzde iletişimin Rus Devrimi sürecinden daha büyük önem taşıdığını ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle toplumsal iletişim biçimlerinde de büyük bir dönüşüm yaşandığını vurgulamıştır (2011: 2). Kuşkusuz Çoban’ın teknolojik gelişmelerin dönüşümüne yaptığı vurgu, toplumsal hareketlerin dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Nitekim “Gezi Hareketini” farklı yapan şey bu hareketlerin dönüşmesine neden olan ve teknolojik imkânlar sayesinde birbirinden çok farklı grupları aynı anda bir araya getirerek kitleleştirmesidir.

Eski hareketlerden medyayı kullanma bağlamında kopuş ifade eden YTH’ler iletişimsel araçları kullanarak söylemlerini daha geniş kitlelere duyurabilmişlerdir. Bu bağlamda Çoban’ın da bahsettiği gibi “YTH’ler, alternatif medya araçları aracılığıyla ana akım medya karşısında iletişim alanlarının ne kadar güçlü ve verimli bir şekilde kullanılabileceğini ispatlamışlardır” (2011: 8). Nitekim Gezi Parkı hareketine bakıldığında ana akım medyanın yeterince alakadar olmamasına karşın, protestocuların yanı sıra ülkemizde ve tüm dünyada insanlar sosyal medya mecraları aracılığıyla içerik paylaşmışlardır. Ayrıca, kolluk kuvvetlerinin olası saldırısına karşı alınacak tedbirler, hekim ve avukat bilgileri, çevredeki yerlerin internet şifreleri gibi bilgilerde paylaşılmıştır. (Işık, 2013: 28). Dolayısıyla daha önce siyasetten uzak

duran genç kesimin sosyal medya araçları vasıtasıyla sanal alanda buluşmaları ve mevcut sisteme yönelik oluşturdukları karşı koyuşu dile getirmek amacıyla ifade ettikleri argümanlar toplumsal hareket protestoları bakımından değişik bir tecrübe oluşturmuştur (Sayımer, 2014: 108).

Sosyal medya araçlarını çok iyi kullanan gençlerden oluşan bu kesimi Greenberg ve Weber, “Y kuşağı ya da Milenyum Jenerasyonu” olarak isimlendirmişlerdir. “Gezi Parkı” protestolarının en fazla gündeme gelen niteliklerinden biri de örgütlenme ve sokaklara çıkarma noktasında Y kuşağı ya da Milenyum Jenerasyonu olarak adlandırılan interneti çok iyi kullanan bu gençlerdir. Bu jenerasyon, anlık mesajlaşma üzerinde yaşayan, birbirleriyle sürekli sanal alanda iletişim halinde olan bir nesildir. Ayrıca Greenberg ve Weber, bahsi geçen neslin teknolojik gelişmeler etrafında oluşan hayat şekillerinin politik düzlemde oluşturduğu kuvvetli etkiye parmak basmıştır. Onlara göre, online alanlarda oluşan tartışma platformu ve çabucak örgütlenme biçimi bütün politik kurum ve aşamaları değiştirebilecek güçtedir (Greenberg ve Weber’den aktaran Sayımer, 2014: 109).

Bu bağlamda Gezi Parkı süreci yeni bir oluşumun girişi olarak ele alınabilecek ortak hareket, tesanüt ve egemenlik çabalarının şartlarını yaratmasından dolayı önemli olmuştur (Sayımer, 2014: 109).

SONUÇ

Sosyal hareketlerin yaşadığı dönüşümü inceleyen bu çalışmada, sosyal hareketlerin özelliklerinin bazı dönemlerde değiştiği gözlemlenmiştir. “Eski” olarak adlandırılan hareketler daha çok sınıf ve çıkar temelli olup iktidarı değiştirme amacıyla iken, ”yeni” olarak adlandırılan sosyal hareketler daha çok kimlik, kültür, hayat tarzı, çevreci istekler gibi temalar üstünde yoğunlaşmıştır ve amaçları doğrudan bir iktidarı devirmek yerine çok sayıda taleplere dayanmaktadır. Eski hareketler işçi ve orta sınıfını temsil eden, içsel olarak resmi örgütlerden, dışsal olarak ise çoğulcu veya kolektif parti politikaları ve oy çoğunluğuna dayanırken, yeni hareketler içsel olarak gayri resmi, hiyerarşik olmayan yatay örgütlenmelerden ve dışsal olarak daha çok taleplere dayanan protestolardan oluşmuştur. Değişimin diğer bir yüzünü de hızla gelişen yeni teknolojik gelişmeler oluşturmıştır. Tarihsel olarak her dönemin koşullarına uygun medya toplumsal hareketlerde kullanılmış olsa da artık yeni toplumsal hareketlerin kullandığı medya, ortaya çıktığı dönemin koşullarına uygun olarak daha gelişmiş ve herkesin ulaşabileceği bir araç olmuştur. Özellikle son dönemlerde yaşanan Arap Baharı, Wall Street, İspanya Öfkeli Hareketi ve Türkiye’nin deneyimlemiş olduğu Gezi Direnişi gibi hareketlerde sosyal medyanın yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bireylerin kendi içeriğini oluşturma imkânına sahip olduğu sosyal medya araçları toplumsal hareketlerin dönüşümünde önemli bir araç olmuştur. Bu anlamda sosyal medyanın hareketleri şekillendirmesindeki rolü bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal hareketler alanında yaşanan eski/yeni ayrımı sosyal bilimcilerinde bir ayrım yaşamasına neden olmuştur. Bu bağlamda bir akademisyen, “Eski” ve “Yeni” olarak adlandırılan toplumsal hareketler içinde kayda değer bir ayrım olduğunu, başka bir ifadeyle kopuş olduğunu iddia eder. Bunun karşısında yer alan diğer grup akademisyenler ise Neo-Marksist bir yaklaşımla yola çıkarak, bu hareketler arasında kopuştan ziyade bir süreklilik ilişkisi olduğunu vurgular. Bu

çalışmada esas olarak bu tartışmaya cevap aranmak istenmiştir. Bu sorunsaldan hareketle Gezi Parkı Hareketi üzerinden okumalar yapılarak, bu hareketin eski hareketlerden ne ölçüde bir kopuş yaşayıp, yeni bir hareketi imgelediği veya ne ölçüde bir süreklilik ilişkisi içinde olduğu sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Yeni toplumsal hareketleri eski toplumsal hareketlerden ayıran en önemli faktörlerden biri harekete katılanların sınıfsal olup olmadığı ve örgütlenme şekilleridir. Gezi Parkı Direnişi tam olarak sınıf mücadelesi çerçevesinde analiz edip eski hareketlerle süreklilik içinde olduğunu varsaymak veya yeni bir orta sınıfın oluşturduğu bir hareket olduğunu ve bu bağlamda eski hareketlerden bir kopuş yaşadığını iddia etmek mümkün değildir. Gezi Parkı Hareketi, katılanların sınıfsal konumları açısından heterojen yapıda bir harekettir. Eylemlere katılanlar kendilerini ‘‘Çevreci, feminist, LGBT, Kemalist, Kürt, Alevi, kapitalizm karşıtı Müslüman ve öğrenci’’ gibi birçok değişik kimlikte tanımlamaktadır. Ayrıca bir taraftan büyük sermaye gruplarının belli bir katılımının olduğu, diğer taraftan orta sınıfa mensup insanların katılımının olduğu bir hareket olmasının yanı sıra işçi sınıfında katılım gerçekleştirdiği bir harekettir. Dolayısıyla belli bir sınıfın katılımı harekete doğrudan bir sınıfsal karakter vermez. Bu sebeple Gezi Direnişini oluşturanların yüksek eğitilmiş yeni bir orta sınıf olduğunu ve eski hareketlerden kopuş yaşadığını söylemek doğru olmadığı gibi Gezi Hareketini yeni bir proletaryanın biçimlendiği, bu yüzden eski hareketlerle süreklilik ilişkisi içinde olduğunu ifade etmekte doğru değildir. Bunlara ek olarak emek piyasası içinde bulunmayan, fakat emek piyasasına veya kapitalist sistemin içinde işsiz olmaya aday yüzlerce genç insanın sokaklara çıkması da sınıfsal bir çelişkiye işaret etmez. Sokağa çıkan bu gençlerin, gelecekte işsiz olabileceği ihtimali işçi sınıfını oluşturdıkları ve bu sebeple süreklilik ilişkisi olduğu sonucuna götürmez.

Gezi Hareketi içinde birçok talep bulunduran ve eski hareketlerin aksine iktidarı devirme amacında olmayan bir harekettir. Geleneksel bürokratik örgütlenme modellerini geride bırakarak ‘‘yatay örgütlenme ve esnek ilişkiler’’ temelinde taban önceliğine dayalı bir örgüt biçimi oluşturmuştur. Kendiliğinden özelliğine sahip olan Gezi Parkı Direnişi bürokratik örgütlenmeyi ve lider etrafında örgütlenmeyi

reddetmiştir. Bu anlamda Gezi Parkı Hareketi eski Marksist temelli sınıf çatışmasına dayalı, hiyerarşik ve merkezi yapıdaki hareketlerden kopuşu ifade etmektedir. Ancak başlangıçta çevre duyarlılığı ile art niyetsiz bir eylem olarak başlayan Gezi Parkı Olaylarını, sonraki seyrinden dolayı “Yeni toplumsal hareketlerin” bir argümanı olarak sayılan çevre hareketi olarak değerlendirmek mümkün değildir. Dolayısıyla çevrecilik kapsamında yeni toplumsal hareket ideolojisine uygun olarak kurgulanmamıştır.

Yeni toplumsal hareketleri, eski toplumsal hareketlerden farklılaştıran diğer bir faktör ise medyadır. Her ne kadar medya kullanımı tarihsel olarak her dönemde kullanılmış olsa da, eski hareketlerin kullandığı broşür, dergi, gazete gibi iletişim araçlarına ilaveten, yeni toplumsal hareketler ileri teknolojinin getirdiği yeni iletişim araçlarını kullanmışlardır. Bu anlamda Chester ve Welsh (2011)’in ifade ettiği gibi artık toplumsal hareketler son zamanlarda yeni bir platforma kaymış ve ağlar hareketine doğru evrilmiştir. Dolayısıyla bu ağlar, toplumsal hareketlerin organize olmasında ve hızla örgütlenmesinde hayati rol üstlenmiştir (Tilly, 2008: 163). Nitekim Gezi Parkı Olaylarına baktığımızda özellikle genç kesimin sosyal medya aracılığıyla bir araya gelmeleri ve isteklerini dile getirmek amacıyla kullandıkları ifadeler toplumsal hareket protestoları bakımından eskisiyle aynı olmayan bir dönüşüm oluşturmuştur. Bireylerin sosyal medya araçları üzerinden birbirlerinden haberdar olması, taleplerini dile getirmelerinde, örgütlenmelerinde, sağlık hizmetlerine çabucak ulaşılmasında, olayların gerçekleştiği yerlerde Wİ-Fİ şifrelerinin paylaşılarak hızla mobilize olmalarında sosyal medyanın ne kadar etkili bir araç olduğu Gezi Parkı Olayında görülmüştür. Dolayısıyla teknolojik gelişmeye paralel olarak, toplumsal hareketlerin de bu bağlamda hızla bir dönüşüm yaşadığını söylemek mümkündür. Bu anlamda Gezi Parkı üzerinden ele alınan sosyal medyanın etkisinin toplumsal hareketler üzerinde dönüştürücü bir gücü olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Babacan’ın da işaret ettiği gibi, “Gezi Parkı” hareketinde büyük ölçüde sosyal medya mecralarında örgütlenerek buluşan ve birbirlerinden çok farklı yapıda olan gençlerin bir arada olması, toplumsal hareketler bağlamında daha farklı anlamlandırmalar yapılmasını mecbur hale getirmektedir (2014: 152).

Özetlenecek olursa, Gezi Hareketine bakıldığında, hareketin hiyerarşik olmayan bir şekilde örgütlenmesi, lidersiz ve iktidarı devirme amacı olmadan çok sayıda protestolardan oluşması bakımından eski hareketlerden bir kopuş oluşturduğunu ve yeni hareketleri imgelediği ifade edilebilir. Ancak Gezi Hareketine katılanlar ne işçi sınıfını ne de yeni bir orta sınıfı temsil etmemektedir. Bu anlamda hem işçi sınıfı tabanlı eski hareketlerden hem de yeni orta sınıfın egemen olduğu yeni toplumsal hareketlere örnek teşkil etmemektedir. Ayrıca çevreci bir hareket olarak başlayan Gezi Parkı Olaylarının sonraki seyrinin çevrecilikle ilgisi olmadığını ve bu anlamda yeni toplumsal hareketlerin özelliği olan çevre hareketlerine benzemediği söylenebilir. Bunun yanı sıra Gezi Parkı Hareketinde sosyal medyanın etkili bir araç olarak kullanılması, hareketin hızla örgütlenmesi ve ulusal hatta uluslararası çapta etkili olması toplumsal hareketlere eski ve yeni ayrımının ötesinde yeni bir yaklaşım getirdiği ileri sürülebilir. Bu anlamda toplumsal hareketlerin açıklanmasında eski/yeni argümanı dışında başka argümanlara ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Son olarak, 2011 yılından itibaren önce Tunus'ta başlayan ardından tüm Arap yarımadasını saran Arap Baharı olarak adlandırılan hareketler, İspanya'da ki İndignados hareketi, Amerika'da ki işgal hareketleri ve Ülkemizin deneyimlediği Gezi Parkı Hareketi, toplumsal hareketlerde niteliksel bir değişim ve dönüşümün ifadesi olarak görülebilir. Teknolojik ilerlemeyle birlikte günlük hayatımızı dahi saran sosyal medya araçları bu hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmasa da hareketlerin önceki yıllarda ortaya çıkan hareketlerden farklı olarak daha hızlı organize olması ve örgütlenmesinde etkili olmuştur. Sanal ortamda protestocuların kendi yorumlarıyla içerik oluşturması, harekete destek olacak; gıda yardımı, olayların olduğu civarda wifi şifresi, yakınlardaki doktorların yerlerinin, kolluk kuvvetlerinin konumları gibi kaynakların paylaşılması, benzer fikirleri paylaşan protestocuların kolaylıkla etkileşime girmesi ve bulundukları kentin meydanlarına aynı anda akın etmeleri toplumsal hareketlerin “eski” ve “yeni” kategorileşmesinden farklılaştığını ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda 2011 yılından itibaren dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan ve benzer araçları kullanan toplumsal hareketlenmeler yeni bir adlandırmaya ihtiyaç duymaktadır.

KAYNAKÇA

- ADVAN, A. (2015). Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya Kullanımı Çerçevesinde ‘Taksim Gezi Parkı Eylemi. Doktora Tezi. İstanbul: İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKBIYIK, N. ve ÖZTÜRK, M. (2013). Sivil Toplum ve Sosyal Medya Perspektifinde “Arap Baharı” ve “Wall Street’i İşgal Et” Eylemleri. Turgut Özal Sempozyumu, İnönü Üniversitesi, Sayı: 21, 1003- 1027. <http://www.acarindex.com/ziya-gokalp-egitim-fakultesi-dergisi/sivil-toplum-ve-sosyal-medya-perspektifinde-arap-bahari-ve-wall-streeti-isgal-et-eylemleri-30768#.W-YFb9IzbMw>
- AKGÜN, M., COP, M., EMRE, Y. ve YESEVİ, G.Ç. (2014). Gezi Parkı’nda Ne Oldu? Katılımcıların Penceresinden Bir Gezi Parkı Değerlendirmesi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- AKSOY, A. (2015). Toplumsal Hareketler ve Kamu Politikalarına Katılım: Aksu Deresi ve Çevresi Koruma Birliği Örneği. VI. Kamu Politikaları Çalıştayı, Sakarya, 16-18 Eylül 2017, 95- 102.
- AKTAŞ, C. (2010). İletişim Fakültesi Öğrencilerinin İnternet Kullanım Eğilimleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Akademia, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. 1(4). 17- 37.
- AKYAZI, E. ve ÜNAL, A.T. (2013). İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Amaç, Benimseme, Yalnızlık Düzeyi İlişkisi Bağlamında Sosyal Ağları Kullanımı. Global Media Journal.1-24.
- ALPMAN, A. (2013). Gezi Parkı: Şehir Hakkı Tartışmaları ve Sosyolojinin Savunulması. 8. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Muğla, 375- 382.
- ALTUNBAŞ, F. (2014). Sosyal Medya ve Toplumsal Olaylar: Gezi Parkı Olayları Örneği. Google Scholar Veritabanı.
- AYATA, G., ÇAĞLI, P. ve Arkadaşları (2013). Gezi Parkı Olayları. İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme. (1. Baskı).İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AYDOĞAN, F. ve KIRIK, A.M. (2012). Alternatif Medya Olarak Yeni Medya. Akdeniz Üniversitesi İletişim Dergisi. Sayı: 18. 59-69.
- BABACAN, M. E., v.d. (2012). Sosyal Medya ve Arap Baharı. Akademik İncelemeler Dergisi. Sayı: 2, Cilt:6. 63-91.

- BABACAN, M. E., (2014). Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler. Birey ve Toplum. Cilt:4, Sayı:7. 135-159.
- BANKO, M. Ve BABAOĞLAN, A.R. (2013). Gezi Parkı Sürecine Dijital Vatandaşın Etkisi.
<http://www.geziparkikitabi.com/ekitap/GeziParkiKitabi.pdf>
- BATUR, M. (2014). Gezi Parkı Olaylarının Sosyal Medyaya Yansıma Biçiminin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi: Facebook Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAYHAN, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:7, Cilt: 4. 23-57.
- BOZKURT, Y., ve BAYANSAR, R. (2016). Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Cilt: 14, Sayı:2. 276-293.
- BİLİM AKADEMİSİ. (2013). Siyaset ve Toplum Bilim Perspektifinden Gezi Parkı Olayları. Bilim Akademisi Derneği. 34(179/148).1-4.
- BİNGÖL, Y. ve TANRIVER, N. (2011). Bilgi Çağında Değişen Sosyal Hareketler: Sanal Eylemler. Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, Sayı:1, Cilt: 6. 131-141.
- CAN, A. ve TAŞÇI, U. (2016). Teoriler Işığında Toplumsal Olayların Gelişimi ve Yönetimi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, Cilt:26. 151-170.
- CASTELLS, M. (2013). İsyan ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler. E. KILIÇ (Çev). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- CHESTER, G. ve WELSH, I. (2011). Social Movements: The Key Concepts. London: Rotledge.
- COŞKUN, B. B. (2013). Arap Baharı ve sonrası: Ortadoğu'daki Toplumsal Hareketler Bize Ne Anlatıyor. Ortadoğu Analiz, Sayı: 58, Cilt: 5. 65-71.
- COŞKUN, K. M. (2006). Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye'de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Sayı:1, Cilt: 61. 67-102.
- COŞKUN, K. M. (2007). Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler. (1.Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- CROSSLLEY, N. (2002). Making Sense of Social Movements. Philadelphia: Open University Press.

- ÇETİNKAYA, Y. D. (2014). Toplumsal Hareketler- Tarih, Teori ve Deneyim. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇILDAN C., ERTEMİZ M., KÜÇÜK E., TUMUÇİN H. K & ALBAYRAK D. (2012). “ The Role of Social Media in Political Participation and Movements (Sosyal Medyanın Politik Katılım ve Hareketlerdeki Rolü)” Akademik Bilişim 2012 Konferansı, Uşak, Turkey, February 2012, <https://ab2012.usak.edu.tr/ab2012bk.pdf>
- ÇİÇEK, A. (2014). Sosyal Hareketlerin Anatomisi. Hikmet Yurdu Düşünce- Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi. 7(14), 89-107. Temmuz- Aralık 2, 2014, DergiPark Veritabanı.
- ÇOBAN, B. (2011). Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya. Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Sayı:14. 5-18
- ÇÖTELİ, S. (2015). Sosyal Medyanın Yeni bir Tür Kamusal Alan Yaratması ve Toplumsal Hareketlere Katkıları: Taksim Gezi Parkı Olayları Örneği. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİROĞLU, T. E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi. Sayı:1, Yıl: 14, Cilt:2. 133-144.
- DOĞAN, G. ve DURGUN, B. (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 15. 61-90.
- ELHAN, A.C. (2015). Arap Baharı’na Sosyal Medya’nın Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Bakı: Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi. Yüksek Lisans Merkezi.
- ERDOĞAN, B. ve KÖTEN, E. (2014). Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:1, Cilt:2. 93-113.
- EREN, V. ve AYDIN, A (2014). Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. Özel Sayı 1. 197- 205.
- ERTAN, A. K. (1999). Kentsel Hareketlerden Yeni Toplumsal Hareketlere: Castells’in Sorgulanması ve Türkiye Örnekleri. Amme İdaresi Dergisi. Sayı: 3, Cilt: 32. 115-128.
- ETE, H. ve TAŞTAN, C. (2013). Kurgu ve Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri. SETA:1- 175.
- FURUNCU, D. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler, Küreselleşme ve Dijital Aktivizm: Gezi Parkı Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul MÜ. Sosyal

- GENÇ, Z. (2010). Web 2.0 Yeniliklerinin Eğitimde Kullanımı: Bir Facebook Eğitim Uygulama Örneği. Akademik Bilim'10 –XII Akademik Bilişim Konferansı Bildirisi. 237- 242. https://ab.org.tr/ab10/kitap/genc_AB10.pdf
- GERBAODO, P. (2014). Twitter ve Sokaklar. Osman Akınhay (Çev). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- GEYLANİ, R. S. (2014). Arap Baharı, Toplumsal Hareketler ve Sosyal Medya: Tunus ve Mısır Örneği. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: DÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GIDDENS, A. (2000). Sosyoloji. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel (Yay. Haz). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GÖÇOĞLU, V., ve AYDIN, M.D. (2015). Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisinin Toplumsal Hareketler Bağlamında İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 8, Sayı:37. 880-901.
- GÖKER, G. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve İnternet İlişkisi: Türkiye’de Muhalif Toplumsal Hareketlerin E-Grupları. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜLER, M. A. (2013). Kriz ve Yeni Toplumsal Hareketler: ‘‘İşgal Et’’ Örneği. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi. 331-362. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/287161>
- GÜL, N., SEZER, M., ve NİZAM, Ö.K. (2015). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 22. 1-28.
- GÜVEN, A. ve KURBAN, D. (2013). Sosyal Medya Etiği: Sosyal Birlik Mi, Sosyal Çözülme Mi? ‘‘Gezi’’ Üzerine Bir Değerlendirme. III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu ‘‘İş Ahlakı’’ 24- 25 Eylül. Kırşehir.
- HASDEMİR, T. ve ÇOŞKUN, K. M. (2008).Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler, Ankara Üniversitesi SBH Dergisi, Sayı:1, Cilt: 63. 121-149.
- HİRA, İ. (2016). Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna. Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi. Sayı:1, Cilt: XI. 143-156.
- IŞIK, G. (Ed.). (2011). Toplumsal Hareketler- Politikadan Edebiyata, Sanattan Sinemaya, Medyadan Toplumsal Algıya Teorik ve Pratik Analizler ve Yansımalar. Ankara: Nobel Yayınları.
- IŞIK, G. (2013). Yeni Toplumsal Hareketler ve Sanal Gerçeklik Boyutunda Gezi Parkı Eylemleri. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi. Sayı:1, Cilt:8. 19-33.

- KANBİR, F. (2016). Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın Hareketleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 1, Cilt: 21. 209-224.
- KARAGÖZ, K. (2013). Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketler. İletişim ve Diplomasi Akademik Hakemli Dergisi. Sayı: 1, Cilt: -. 131-157.
- KARTAL, B. ve KÜMBETOĞLU, B (Ed.). (2014). Yeni Toplumsal Hareketler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- KEYDER, Ç. (2012). Yeni Orta Sınıf, Bilim Akademisi Derneği. 34(179/148).1-4.
- KIRIK, A.M. (2012). Arap Baharı Bağlamında Sosyal Medya- Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm. 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum. Sayı:3, Cilt:1. 87-98.
- KOÇ, T. (2013). Ana Hatlarıyla Türkiye'de Siyasal Hayat. (1. Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Kongar, E. ve KÜÇÜKKAYA, A. (2013). Gezi Direnişi. (16. Baskı). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- KONDA (2014). Gezi Raporu. Toplumun Gezi Parkı Olayları Algısı, Gezi Parkındakiler Kimlerdi?. 3-85.
- LE BON, Gustave .(2005). Kitleler Psikolojisi. Selahattin Demirkan (Çev). İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- MARSHALL, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Osman Akinhay ve Derya Kömürcü (Çev). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MARX, K. Ve ENGELS, F. (2016). Komünist Manifesto. (4.Baskı). Nail Satlıgan (Çev). İstanbul: Yordam Yayınevi.
- MAZLUM-DER (2013). Taksim Gezi Parkı Olayları Raporu, Av. Ü.S. Candemir ve AV.M. İZMİR (Yay. Haz). MAZLUMDER İstanbul Şubesi. <http://istanbul.mazlumder.org/webimage/gezi-parki-raporu-2013.pdf>
- OFFE, C. (1985). New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. Social Research. 52/4. S: 817-868.
- ÖZEN, H. (2007). Located Locally, Disseminated Nationally: A Discursive Analysis of the Case of Bergama Movement in Turkey. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZEN, H. (2015). Meydan Hareketleri ve 'Eski' ve 'Yeni' Toplumsal Hareketler. Mülkiye Dergisi. 39(2), 11-40.
- ÖZEN, H. ve Avcı, Ö. (2013). Her Yer Taksim Her Yer Direniş Kentsel Bir Hareketin Ulusal Yayılımı. Ankara Sosyal Bilimler Dergisi. 3(1-2). 31-45.

- ÖZUGURLU, M. (2013). Metin Özüğürlü, Gezi Direnişini Değerlendirdi: Devrime Hasret Kalmış İnsanlık ve Siyasetini Arayan Halk Sınıfları. 29 Haziran 2013. <http://didimiyol.org/2013/06/metin-ozugurlu-gezi-direnisini-degerlendirdi-devrime-hasret-kalmis-insanlik-ve-siyasetini-arayan-halk-siniflari/> Erişim Tarihi: 03.01. 2019.
- POLAT, F. (2015). Apolitik Eylemcilerin Politik Eylemi: Gezi Parkı Direnişini. Toplum ve Demokrasi. 9(19- 20). 177- 192.
- POLAT, F. (2016). Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Gezi Parkı Direnişini. Dergi Park. Sayı: 1, Cilt:3. 1-21.
- SAYIMER, İ. (2014).Yeni Medya Ortamlarında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi. Cilt:2. 97-112.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE). (2013). Taksim Gezi Parkı Eylemleri Raporu- Gezi Parkı Etrafında Yaşanan Toplumsal Olaylara İlişkin İzleme ve Değerlendirme. 1- 32.
- ŞEN, A.F. (2012). Toplumsal Hareketler ve Medya: ‘’ Wall Street İşgali’nin Medyada Temsili. Yeditepe Üniversitesi Küresel Medya Dergisi, Sayı: 2, Cilt: 4. 126-154.
- ŞEN, Y. (2013). Suriye’ de Arap Baharı. Yasama Dergisi, Sayı: 23. 56- 79.
- ŞENER, G., EMRE, P.Ö., ve AKYILDIZ, F. (2015). Türkiye’de Sosyal Medyanın Siyasi Katılıma Etkileri. Folklor/Edebiyat Dergisi, Cilt: 21, Sayı:83. 75-98.
- TELLİ, A. (2012). Mısır Devriminde Sosyal Medyanın Rolü. Bilge Strateji Jeopolitik, Ekonomi- Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi. 64-92.
- TİLLY, C. (2004). Toplumsal Hareketler. İstanbul: Babil Yayınları.
- TİLLY, C. (2008). Toplumsal Hareketler. (2.Baskı). Doğan Çetinkaya (Der). İstanbul: İletişim Yayınları.
- TANGÜN, Y.A. ve POLAT, F. (2017). Gezi Ruhunun Psikolojisi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:27. 374-388.
- TOURAİNE, A. (2002). Modernliğin Eleştirisi, İstanbul: YKY Yayınları.
- TÜRK, G.D. (2013). Demokrasinin Dördüncü Kuvveti Yeni Medya Teknolojileri. İnet- Tr’13 XVIII. Türkiye’de İnternet Konferansı, İstanbul Üniversitesi, Aralık 2013, <http://inet-tr.org.tr/inetconf18/kitap/Turk-inet-tr13.pdf>
- UNCU, B. A. (2012). Yeni Toplumsal Hareketler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- UYSAL, A. (2009). Toplumsal Hareketler için Kaynak Yaratma ve Kullanma Stratejileri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:2, Cilt: 10. 217-238.
- UYSAL, A. (2016). Toplumsal Hareketler Sosyolojisi, (1. Baskı). İstanbul: Tezkire Yayınları.
- WALLERSTEİN, I Balıbar, E. (1993). Irk, Ulus, Sınıf. İstanbul: Metis Yayınları.
- YANIK, C. ve ÖZTÜRK, M. (2014). Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme. Mukaddime Dergisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayın Organı. Sayı: 1, Cilt: 5. 45-63.
- YILDIRIM, Y. (2012). Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu ve Hareketlerin Avrupa'sını Kurmak. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, Y. (2013). Kent Aracılığı ile Ortak Olanı Kurmak: “Öfkeli” ve “İşgal Et” Hareketleri. Mülkiye Dergisi, 37(1). 143-162.
- YILDIZOĞLU, E. (2015). Gezi’den Grevlere. 1 Haziran 2015.
http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/288924/Gezi_den_grevlere....html
Erişim Tarihi: 03.01. 2019.
- YİĞİT, M. (2013). Gezi Parkı Eylemlerinin Görünen Yüzü. Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırma Vakfı (TASAV). 1-15.
- YNKLABS (2013). Gezi Parkı İnografik. YnkLabs,
<http://www.ynklabs.com/assets/img/white-papers/gezipark-infografik.pdf>,
(05.05.2014).
- YÜKSEL, O. (2013). Arap Baharı ve Sosyal Medya. Politik Akademi. 5 Temmuz 2013.
<http://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/>
Erişim Tarihi: 05.12.2018.